

**UNIVERZITA KARLOVA**

HUSITSKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

Disertační práce

**Poimenické aspekty komunikace na pomezí  
individuální eschatologie**

**The poimenical aspects of communication at the interface with  
individual eschatology**

Doktorský studijní program: Teologie

Studijní obor: Husitská teologie

**Školitel:**

Prof. ThDr. Ján Liguš, Ph.D.

**Autor:**

Mgr. et Mgr. Jiří Flam

**Praha, 2018**

Děkuji mému školiteli, Prof. ThDr. Jánu Ligušovi, Ph.D., za čas, který mi v průběhu psaní disertační práce věnoval. Čas je to nejcennější, co v životě máme, a nelze jej ničím jiným nahradit.

## **Prohlášení**

Prohlašuji, že jsem tuto disertační práci s názvem Poimenické aspekty komunikace na pomezí individuální eschatologie napsal samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

V Praze dne 9.5.2018

*Mgr. et Mgr. Jiří Flam*

# OBSAH

Seznam zkratk	6
1. Úvod	7
1.1. Cíle práce	7
1.2. Struktura práce	7
1.3. Použité metody	8
2. Vymezení základních pojmů vztahujících se k tématu práce	9
2.1. Poimenická teologie, její cíle a metody	9
2.2. Právo jako aspekt poimenické teologie	15
2.3. Pojem eschatologie	17
2.4. Komunikace	19
3. Komunikační procesy v teologicko-biblické a právní praxi	21
3.1. Právo jako komunikační prostředek v Bibli	21
3.2. Pojem práva – právo jako minimum skutečnosti	24
3.3. Formální struktura lineárního komunikačního modelu v aplikaci na právo	26
3.4. Využití práva jako komunikačního prostředku v praktické teologii	28
3.5. Podpora člověka při jeho hledání životních hodnot	29
3.6. Vstup církví do soukromoprávních vztahů	30
3.7. Rozhodování sporů	31
3.8. Usmiřování stran sporů, mediace	31
3.9. Potenciální možnosti výkonu veřejné moci	32
3.10. Legislativní monitoring	33
3.11. Shrnutí	34
4. Christologicko-kreativní význam komunikace	36
4.1. Podobenství o nepoctivém správci a jeho výklad v souvislosti s christologickou komunikací	37
4.2. Hranice interpretace skutečnosti: muž, který vstal z mrtvých	40
4.3. Hranice interpretace skutečnosti a nábožensky neutrální stát	43
4.4. Perspektivy církví ve světle zákona č. 428/2012 Sb.	46
4.5. Posthumanismus a perspektivy teologie	48

4.6. Shrnutí	52
5. Existuje ve společnosti zájem o komunikaci s církvemi?	54
5.1. Dotazníkové šetření	55
5.2. Pilotáž dotazníku a výběr respondentů	56
5.3. Obsah a struktura dotazníku	57
5.4. Odůvodnění struktury dotazníku	61
5.5. Vyhodnocení dotazníku	67
5.6. Souhrnné výsledky zkoumání	81
5.7. Grafy	82
6. Souhrnné závěry	92
Jmenný rejstřík	97
Seznam použité literatury	99
Summary	103

## Seznam zkratk

Ge	biblická kniha Genesis
Ex	biblická kniha Exodus
Dt	biblická kniha Deuteronomium
Sd	biblická kniha Soudců
1 Kr	biblická kniha První Královská
2 Kr	biblická kniha Druhá Královská
Ž	biblická kniha Žalmy
Ez	biblická kniha Ezechiel
Mt	biblická kniha Matouš
Mk	biblická kniha Marek
L	biblická kniha Lukáš
J	biblická kniha Jan
1 K	biblická kniha První list Korintským
LZPS	ústavní zákon č. 2/1993 Sb., listina základních práv a svobod
o.z.	zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

# 1. Úvod

Tato práce se odpovídá na otázku, zda existuje způsob komunikace, kterým by církve mohly oslovit společnost, ovšem který není v současnosti církvemi dostatečně využit. Práce jej spatřuje v právu jako specifickém komunikačním prostředku. Právo je v práci představeno jako komunikační proces, současně jsou popsány jednotlivé metody, kterými je možno do tohoto komunikačního procesu vstoupit.

Úspěšnost komunikačního procesu závisí na ochotě účastníků tohoto procesu spolu komunikovat. Práce se proto zaměřuje i na otázku, zda církve mají stát o využití celospolečenských komunikačních prostředků, když alternativou by mohlo být vytvoření uzavřených teologických elit. Odpověď na tuto otázku je hledána prostřednictvím christologického významu komunikace.

V poslední části se práce výzkumně zaměřuje na zodpovězení dílčí otázky, zda je v české společnosti zájem o komunikaci s církvemi, a to o vybraných tématech z oblasti individuální eschatologie.

## 1.1. Cíle práce

1. Představit právo jako komunikační prostředek a proces, který je využitelný v rámci poimenické teologie, a jednotlivé metody, kterými lze vstoupit do tohoto procesu.

2. Otevřít otázku, zda se církve mají účastnit komunikace na celospolečenské úrovni, a jaký je význam takové komunikace.

3. Zodpovědět otázku, zda lze v české společnosti očekávat zájem o komunikaci s církvemi o vybraných tématech z oblasti individuální eschatologie.

## 1.2. Struktura práce

Ve druhé kapitole jsou vymezeny základní pojmy vztahující se k tématu disertační práce.

Ve třetí kapitole je představeno právo jako komunikační prostředek a komunikační proces a jsou představeny jednotlivé metody, kterými lze do tohoto procesu vstupovat.

Čtvrtá kapitola se soustředí na otázku, zda mají církve vstupovat do celospolečenských komunikačních procesů, včetně procesu právního.

V páté kapitole je představen konkrétní výzkum zaměřený na otázku, zda v české společnosti lze předpokládat zájem o komunikaci s církvemi o vybraných eschatologických tématech.

V závěrečné kapitole jsou uvedeny závěry práce.

### **1.3. Použité metody**

V disertační práci jsou použita zejména metoda analytická, deduktivní a abduktivní. Data interpretovaná v kapitole 5 byla získána metodou písemného dotazování a dotazování osobního.



## 2. Vymezení základních pojmů vztahujících se k tématu práce

### 2.1. Poimenická teologie, její cíle a metody

Pro účely této práce autor pojímá poimeniku jako teologickou disciplínu, jejímž hlavním cílem je pomoci přivádět lidi blíže Bohu skrze Ježíše Krista. Samotný pojem poimaiein<sup>1</sup> znamená pást stádo, a v přeneseném smyslu vést lidi.

Knih Genesis popisuje situaci člověka jako situaci paradoxní. Člověk je stvořen k obrazu Božímu<sup>2</sup>, přesto je své touze být jako Bůh vyveden ze zahrady Eden, aby obdělával půdu, odkud byl vzat<sup>3</sup>. Ačkoli byl člověk stvořen s pečetí jako podobou Boží, mimo zahradu Eden obdělává půdu a člověk z ní „jídá se starostí“<sup>4</sup>. Paradox životní situace člověka spočívá v tom, že ačkoli je stvořen k obrazu Božímu Božím slovem, Bůh člověku řekl, že je člověk prach a v prach se obrátí<sup>5</sup>. 3. kapitola knihy Genesis tak odkazuje na krizi identity člověka. Tato krize, na niž Bible upozorňuje, je dle názoru autora práce krizí zásadní, krizí nevyřešenou a přetrvávající v člověku skrze dějiny od počátku lidské civilizace do dneška. Ježíše Krista lze interpretovat jako odpověď na tuto krizi identity člověka<sup>6</sup>.

Josef Smolík za hlavní cíl pastýřské péče považuje pomáhání křesťanům docenit skutečnost, že se k člověku v Ježíši Kristu sklonil Bůh<sup>7</sup>.

---

1 Srov. J 21,16.

2 „Srov. Ge 1,26: „A Bůh řekl: Učiňme člověka s naší pečetí jako naši podobu a podmaní mořské ryby, nebeské okřídlenice a dobytek a celou zemi a všechny plazy lezoucí po zemi!“

3 Srov. Ge 3,23.

4 Srov. *Chamiša chumšej Tora: im ha-haftarot*. Přeložil Karol SIDON. Praha: Sefer, 2012. ISBN 978-80-85924-67-1. Ge 3,17.

5 Ge 3,19.

6 Srov. např. Chalcedonské vyznání víry: „My pak, následující svatých Otců všichni jednomyslně učíme lidi, aby vyznávali jednoho a téhož Syna, našeho Pána Ježíše Krista, jak dokonalého v božství, tak dokonalého v lidství, skutečně Boha a skutečně člověka, (který má) rozumovou duši a tělo, soupodstatného s Otcem co do božství a soupodstatného s námi co do lidství, jenž byl ve všem jako my, kromě hříchu, jenž byl počat přede všemi věky z Otce podle božství a v těchto posledních dnech za nás a za naši spásu narozeného z Panny Marie, Matky Boží, co do lidství, jednoho a téhož Krista, Syna, Pána, jednorozeného, aby (lidé) uznávali, že má dvě přirozenosti, nesmíšeně, neměnně, nerozdílně a neoddelitelně, a že toto rozlišení přirozeností není nijak zrušeno jejich spojením, avšak že vlastnost každé z přirozeností zůstala uchována, a je přítomna v jedné osobě a subsistenci, neodloučena ani nerozdělena do dvou osob, avšak v jednom a témž Synu, jednorozeném, Bohu-Slovu, Pánu Ježíši Kristu, jak o něm od počátku (stanovili) proroci a jak nás sám Pán Ježíš Kristus naučil a jak nám to předalo Vyznání svatých otců.“

7 Srov. SMOLÍK, Josef. *Pastýřská péče*. Praha: Kalich, 1991. Studijní texty Komenského evangelické bohoslovecké fakulty v Praze. ISBN 80-7017-276-2, str. 5. „Cílem pastýřské péče je sloužit křesťanům k tomu, aby mohli žít z potěšení, o kterém mluví Hedelberský katechismus ve své první otázce: ‚Co je tvým jediným potěšením v životě a ve smrti? Mým jediným potěšením v životě i ve smrti je, že nejsem sám svůj, ale svého věrného Spasitele Ježíše Krista, který za mne svou drahou krví dokonale zaplatil, mě z moci ďáblů vykoupil...‘ ... Pastýřská péče křesťanovi pomáhá, aby v tomto vyznání setrval až do smrti ... Bůh se k člověku sklonil v Ježíši Kristu. To se týká člověka v celku jeho existence: jeho těla i duše, jeho místa ve stvořeném světě i v dějinách. Právě tento milostivý boží zájem, tutoboží péči o člověka v jeho konkrétní dějinné situaci zjevuje Ježíš Nazaretský.“

Naproti tomu Otto Rutrle upozorňuje na jev, který označuje jako moderní sekularizace. Tento jev dle Rutrleho „neguje nároky Boží na člověka a jeho dílo. Proti duchu křesťanské universality víry vystupuje duch universality světské.“<sup>8</sup> Rutrle nepovažuje fenomén sekularizace za náhodný výsledek a krédo jednotlivých filosofických či vědeckých systémů bez Boha, nýbrž „vědomým, organisovaným úsilím člověka po naprosté autonomii jeho zámyslů, plánů a jednání. Sekulární člověk je svým zákonodárcem.“<sup>9</sup> Tato Ruterleho myšlenka otevírá otázku, zda pokud je jev sekularizace výsledkem záměrné, vědomé organizace lidské činnosti, zda v takovém případě i řešení tohoto jevu z pohledu praktické teologie nespočívá ve vědomé, záměrné, cílevědomé organizaci na úrovni sociálních a celospolečenských celků. Rutrle tuto otázku nechce redukovat na vysvětlení, že příčinou jevu sekularizace je uvolnění mocenského vlivu církve či osamostatnění vědy od teologie. Problém vidí hlouběji, a to ve skutečnosti, že útěk před Bohem zasahuje samu podstatu lidské existence, ideály, kterými lidé žijí, existenci, jak ji a sebe sama lidé prožívají. Dle Rutrleho je „tento“ svět od počátku existence křesťanství konfrontován se světem Božího království, „se světem hodnot duchovních, se světem Božím“<sup>10</sup>. Poměr mezi těmito dvěma silami má být dle Rutrleho „v duši člověka i ve struktuře kultury světa v harmonii“. Právě z toho důvodu se jeví jako problematická vláda církve ve světě, která by byla realizována výhradně vnitrosvětskými prostředky, neboť by takovým postupem mohla ztratit svůj vztah se světem duchovních hodnot. Rutrle zdůrazňuje, že církev není formována pouhým „sociálním instinktem“, sdružovacím pudem, ale nad něho současně kvalitativně odlišnou službou a následovnictvím Kristovým, transformujícím principem, bez něhož by se církev stala pouhou světskou organizací.<sup>11</sup> Ačkoli se lidé v moderní sociální krizi obracejí k lidským prostředkům, zkušenosti doby dle Rutrleho ukazují nad člověka a nad svět.<sup>12</sup>

Z uvedené Rutrleho úvahy by mohla pro praktickou teologii vyplynout otázka, do jaké míry má vůbec teologie vstupovat do „tohoto světa“ ve smyslu využívání vědeckých poznatků opírajících se o antropocentrický či ateistický výklad světa. Z historie praktické teologie lze dovodit, že praktická teologie byla účinná a funkční i bez znalostí moderní psychologie,

---

8 Srov. RUTRLE, Otto. *Duch sekularisace*. Náboženská revue, 1938, str. 129. Srov. dále tamtéž, str. 129: „Proti totalitě křesťanova života stojí totalitní nároky lidské světské společnosti, která se nepodřizuje nadsvětským a nadempirickým normám Božího řádu. Nanejvýše snad toleruje příslušnost svého člena k církevní společnosti ... Život laický, světský, žije jakousi mystikou reality viditelného světa, jež za hranice našeho jsoucna nejlade svět Božích norem, jako výraz věčné Boží vůle a spolu nezrušitelný závazek pro člověka.“

9 Srov. RUTRLE, Otto. *Duch sekularisace*. Náboženská revue, 1938, str. 129. Srov. dále tamtéž, str. 129 – 130.

10 Srov. RUTRLE, Otto. *Duch sekularisace*. Náboženská revue, 1938, str. 131.

11 Srov. RUTRLE, Otto. *Duch sekularisace*. Náboženská revue, 1938, str. 193.

12 Srov. RUTRLE, Otto. *Duch sekularisace*. Náboženská revue, 1938, str. 196.

sociologie, penologie, rétoriky, adragogiky, pedagogiky, sociologie, statistiky a dalších pomocných oborů, které v současné době využívá.

V historickém vývoji lze zmínit patristické období, kdy se nejvýznamnějším pastoračním prostředkem stala zpověď a odpuštění hříchů ve svátosti pokání, mravní přísnost a asketismus. Vlastním vykonavatelem pastýřské péče byl kněžský úřad, k pastýřské správě patřil úkol kázat, rozjímat a soucítit s druhými a napomínat druhé.

V české reformaci se pastýřská péče orientovala na kázání, učení a zejména na zpověď a zvěstování odpuštění. V Jednotě bratrské předcházela přijetí do církve pastýřský rozhovor. Vedle kněží se věnovali duchovní péči také laici – soudci a starší sestry.

U Martina Luthera a dalších reformátorů se těžiště pastorační péče přeneslo na Boží slovo jako východisko pastorační péče. Pastorační spoluodpovědnost má každý křesťan, a projevit se může mnohými způsoby, např. vzájemným rozhovorem, bratrskou útěchou, návštěvami nemocných, pokáním, modlitbou, dodržováním křesťanských zásad pro obchodování, umírání, manželství, kázání, vedením vlastních dětí v rodině k řádnému životu, naplňováním uvedených zásad je však každý křesťan také spoluzodpovědný za budování společné církevní obce.

V katolicismu a osvícenství byl kladen větší důraz na vzdělávání a učitelský úřad, hlásání evangelia ve smyslu homiletickém a katechetickém, budování a správu farnosti, kněžská služba byla pojata jak z hlediska svátostného, tak právního charakteru poskytovaných služeb.<sup>13</sup>

Z výše uvedeného vyplývá, že se praktická teologie nemusí bezpodmínečně vázat na sekularizovanou vědu a že vychází ze svého autentického duchovního zázemí a z autentického duchovního obsahu<sup>14</sup>. Z historické skutečnosti je zřejmé, že praktická teologie existovala v dobách, kdy sekularizovaná věda neexistovala, ovšem rovněž je zřejmé, že samo pojetí a obsah pastorační činnosti se v průběhu času vyvíjel. Dle názoru autora je proto ovšem obtížnější odpovědět na otázku, zda lze aktuálně bez využití znalostí sekularizované vědy evangelium účinně zvěstovat.

Kniha Matouš popisuje setkání apoštolů se zmrtvýchvstalým Ježíšem Kristem. Ježíš Kristus jim dává doporučení: „Jděte ke všem národům a získávejte mi učedníky, křtěte je ve jménu Otce, Syna a Ducha svatého, a učte je, aby zachovávali všechno, co jsem vám přikázal.

---

13 Blíže srov. BUTTA, Tomáš. *Pastorační péče v církvi*. Praha: Církev československá husitská, 2017. ISBN 978-80-7000-137-0, uvedená shrnutí charakteristiky historického vývoje od patristiky po potridentský katolicismus vychází z uvedené práce, str. 28 – 47.

14 Srov. RUTRLE, Otto. *Základní problémy duchovní péče*. Praha: Blahoslav, 1940, str. 59.

A hle, já jsem s vámi po všechny dny až do skonání tohoto věku.“<sup>15</sup> Podobně událost popisuje i kniha Marek. Setkání vzkříšeného Krista se svými přáteli bylo provázeno jejich nevírou a skepsí. Jeho přátelé nevěřili opakovaným zprávám o jeho vzkříšení, přestože se jednalo o osoby, které s ním byly před jeho ukřižováním a smrtí v nejužším kontaktu. Poté, co se jim zjevil osobně, jim řekl: „Jděte do celého světa a kaďte evangelium všemu stvoření. Kdo uvěří a přijme křest, bude spasen.“<sup>16</sup>

Uvedený obraz v Matoušovi a Markovi má pro praktickou teologii dvojí význam z hlediska praxe a zaměření. Předně dává najevo, že zvěstování evangelia není jednoduché, když Ježíše Krista zprvu nepochopili a nepoznali ani jeho nejbližší přátelé. Přesto ale Ježíš Kristus pověřuje své přátele k nelehkému úkolu, aby kázali evangelium všem národům, všemu stvoření<sup>17</sup>.

Doporučení zvěstovat evangelium všem národům lze interpretovat analogicky ke knize Ezechiel<sup>18</sup> a v kontextu 9. kapitoly 1. listu Korintským<sup>19</sup>. Je tak vyjádřením universální lásky Boha k člověku, vyjádřením, že Bůh člověka neopustí, ať už se člověk nachází kdekoli a v jakkoli nelehké situaci. Tato Boží láska a milost je zároveň základním obsahem praktické teologie. Formu a metodu praktické teologie je ovšem potřeba přizpůsobit aktuální situaci toho kterého člověka, či té které sociální skupiny. Praktická teologie se tak nemůže oprostít a nemůže existovat ani mimo rámec aktuální vědy, byť by taková věda sama sebe definovala jako ateistickou či sekularizovanou. Setkání s ateismem a se skepsí (a s ohledem na výše uvedenou skepsi nejbližších učedníků a přátel před setkáním se vzkříšeným Kristem) je proto třeba interpretovat jako setkání s životní situací lidí, na které Bůh ani tak nezapomněl. Praktická teologie proto potřebuje používat a do své metody zapracovávat další myšlenkové soustavy užívané lidmi, na něž se obrací a do jejichž světů se vydává. V moderní informační

---

15 Srov. Mt 28,19-20.

16 Srov. Mk 16,15-16.

17 Srov. Mt 28, 19: „πορευθέντες οὖν μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη“, Mk 16,15 „καὶ εἶπεν αὐτοῖς, Πορευθέντες εἰς τὸν κόσμον ἅπαντα κηρύξατε τὸ εὐαγγέλιον πάσῃ τῇ κτίσει.“. in: NESTLE, Eberhard, Erwin NESTLE, Kurt. ALAND a Barbara. ALAND. *Novum Testamentum Graece et Latine*. 3., neuarbeitete Aufl. Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft, 1984. ISBN 3-438-05401-9.

18 Srov. Ez 34,1-16, zejména „Toto praví Panovník Hospodin: Hle, já sám vyhledám své ovce a budu o ně pečovat. Tak jako pastýř pečuje o své stádo, když je uprostřed svěřených ovcí, tak budu pečovat o své ovce a vysvobodím je ze všech míst, kam byly rozptýleny v den oblaku a mrákoty. Vyvedu je z národů, shromáždím je ze zemí a přivedu je do jejich země ... Sám budu pást své ovce a dám jim odpočívat ... ztracenou vypátrám, zaběhlou přivedu zpět, polámanou ovážu a nemocnou posílím, kdežto tučnou a silnou zahladím. Budu je pást a soudit.“

19 Srov. 1 K 9,19-23: „Jsem svoboděn ode všech, ale učinil jsem se otrokem všech, abych mnohé získal. Židům jsem byl židem, abych získal židy. Těm, kteří jsou pod zákonem, byl jsem pod zákonem, abych získal ty, kteří jsou pod zákonem – i když sám pod zákonem nejsem. Těm, kteří jsou bez zákona, byl jsem bez zákona, abych získal ty, kteří jsou bez zákona – i když před Bohem nejsem bez zákona, neboť mým zákonem je Kristus. Těm, kdo jsou slabí, stal jsem se slabým, abych získal slabé. Všem jsem se stal vším, abych získal aspoň některé. Všecko to dělám pro evangelium, abych na něm měl podíl.“

společnosti totiž již prostorové hranice nemají přílišný význam, jednotlivé prostory, v nichž se lidé nacházejí, přestávají mít pouze fyzický, fyzikální, hmotný význam, na významu naopak nabývají prostory informační, což jsou prostory lidského ducha. Nově definované vnímání prostoru má zároveň vliv i na prožívání času, tj. rytmu života člověka, prožívání jednotlivých životních etap a významných životních událostí.

Zvýšení významu informační společnosti a snížení významu tradičního prostoru a času však nepředstavuje jakýsi pomyslný vstup do svobody (ale neznamená ani fatální vstup do nesvobody). Lidé však jednotlivé hranice a bariéry namísto v přirozeném, tradičním tělesném prostoru a v přirozeném plynutí tradičních celků času<sup>20</sup> nalézají v duchovních „produktech“, tj. v duchovních světech, které jsou výsledkem cílevědomého vytváření a fungování informační společnosti<sup>21</sup>. Úkolem praktické teologie pak kromě jiného může být uchopení těchto nových duchovních světů, jejich přijetí, zpracování a využití při šíření evangelia.

Podobnou cestou se ve svých úvahách ubírá i Rutrle. Rutrle zdůrazňuje, že základem a nezbytným předpokladem pastýřské péče je intenzivní život s Bohem.<sup>22</sup> V tomto předpokladu lze dle Rutrleho nalézt smysl vědecké organizace, „kterou duchovní provádí, aby jednotlivé pracovní úseky utřídil a klasifikoval a určil vědeckou metodu k zvládnutí materiálu, jenž se mu podává fakty zkušenosti.“<sup>23</sup>

Dle Rutrleho je člověk vždy zasazen do skutečností a souvislostí obecných, tj. do skutečností, jež člověka životem doprovázejí bez ohledu na dějiny i místo. Člověk je ovšem

---

20 Např. cyklicky vnímaný běh roku navázaný na změny počasí a tradiční zemědělský cyklus prací, který v tradičních zemědělských společnostech ve významné míře ovlivňoval či určoval náplň času členů takové společnosti.

21 Lze poznamenat, že moderní informační společnost se neomezuje jen na informační technologie ve smyslu počítačů, internetu apod., ale že významnou roli v ní může zastávat rovněž vysoká konzumace drog. Drogy totiž rovněž zásadním způsobem ovlivňují interpretaci světa a vytváření vlastní duchovní reality. Českou republiku lze navíc zařadit mezi drogové velmoci (např. České Budějovice mají údajně ze všech evropských měst nejvyšší spotřebu pervitinu na osobu a rok. In: MLISOVÁ, Ludmila. *Hlavní města pervitinu. Napříč Evropou vedou České Budějovice a Praha* [online]. Praha: MAFRA, a.s., 2. června 2014. [cit. 13.5.2018]. Dostupné na webu: [https://budejovice.idnes.cz/budejovice-a-praha-hlavni-mesta-pervitinu-fgr-/budejovice-zpravy.aspx?c=A140531\\_2069722\\_budejovice-zpravy\\_mrl](https://budejovice.idnes.cz/budejovice-a-praha-hlavni-mesta-pervitinu-fgr-/budejovice-zpravy.aspx?c=A140531_2069722_budejovice-zpravy_mrl) ). I s takovými skutečnostmi je třeba v duchovní práci počítat a brát je v úvahu. Může se pak jevit jako obtížné zprostředkovávat prožitek duchovního poselství aktuálních jednotlivých částí církevního roku takové osobě, která žije v týdenním drogovém cyklu: každou středu zažívá svůj velký půst, aby následující pátek či sobotu mohla „vstát z mrtvých“ a prožít mystérium svého duševního vzkříšení. Roční životní cyklus takové osobě přirozeně nemusí přijít významný a může mít potíže napojit se jeho duchovní poselství, resp. může být efektivněji disponovaná k pochopení poselství prostřednictvím svého týdenního životního cyklu. Srov. tqké GROF, Stanislav. *Lidské vědomí a tajemství smrti*. Praha: Argo, 2009. ISBN 978-80-257-0177-5 a GROF, Stanislav. *LSD Psychotherapy*. Pomona (California): Hunter House, 1980. ISBN 0897930088.

22 Srov. RUTRLE, Otto. *Vědecká organizace v práci duchovního*. Náboženská revue, 1938, str. 322: „Nejen poznávání, ale živé účastenství s Bohem a Božím řádem, jeho osobní a niterné prožití, je předpoklad, který činí faráře a učitele náboženství duchovním ve vlastním slova smyslu ... plná zbožnost ... je také jediným zdrojem naděje, že Bůh sám posvětil jeho práci, která je sice konána pro svět, ale nikoli utilitaristicky, nýbrž ve jménu Božím, pro věčnost.“

23 Tamtéž, str. 322.

zasazen i do skutečností konkrétních. Tyto konkrétní skutečnosti, vytržené z kontextu věcí obecných, by „pozbyly smyslu a jevily by se jako nahodilé seskupení duchovních či hmotných fakt“<sup>24</sup>. Duchovní se tak dle Ruterleho musí orientovat v obecných souvislostech světového dění, v kulturně-politickém dění, v dějinném kontextu, což na něj klade i obecné vědecké nároky.

Dle Ruterleho je totiž duchovní postaven do určitého společenského prostředí, které je určitým způsobem podmíněno a charakterizováno jednak duchovně, jednak i materiálně. Takové společenské prostředí lze uchopit jako svého druhu náboženskou obec, již je nutno zvládnout učitelsky i pastoračně<sup>25</sup>. Dle názoru autora je toto důležitý moment Ruterleho přístupu. Z Ruterleho úvahy lze dovodit, že v případě obce, o níž hovoří, není bezpodmínečně nutné, aby sama sebe chápala na počátku jako obec náboženskou, když se jedná nejprve o určité „společenské prostředí“. Ruterle zdůrazňuje, že duchovní musí svou obec studovat, vědecky analyzovat, tak aby dospěl k závěrům o jejích charakteristikách, duchovních proudech a dalších faktorech, kterými je dané prostředí utvářeno. Dle Ruterleho lze analýzu provést jak po stránce náboženské, tak po stránce historické, sociologické, psychologické či hospodářské.<sup>26</sup> Takovou analýzu, jež se opírá o konkrétní empirická zjištění, lze co do účelu, i vlastního základu duchovní práce subsumovat pod předmět praktické teologie. Teprve ze získaných základních empirických dat lze stanovit plán pastorační práce v tom kterém společenském prostředí.

Autor práce považuje za účelné na tomto místě zdůraznit, že samotná povaha empirického výzkumu má v praktické teologii jiný význam, než může mít v sekularizovaných vědách. Empirický výzkum v praktické teologii je součástí komunikačního procesu, jehož je duchovní či pastorační pracovník přímo účasten. Získaná empirická data proto nemají povahu zjišťování základních dat o podstatě skutečnosti či zjištění dat o nezávislé podstatě zkoumaného fenoménu, nýbrž jsou svou povahou rozhovorem, a z hlediska metod pastorální teologie je možné ji přirovnat ke zpovědi. Tímto způsobem je proto potřeba získaná data hodnotit, tak aby byla správně interpretována a zařazena do systému praktické teologie.

Aktualizujeme-li myšlenky Ruterleho do současné doby na současné poměry, lze identifikovat nové metody, jak provádět analýzu sociálních skupin a jak provádět pastorační práci, a to s ohledem na nově definované společenské prostředí, tj. s ohledem na existenci nových společenských skupin, které samy sebe vnímají jiným způsobem a identifikují se s

---

24 Tamtéž, str. 323.

25 Srov. RUTRLE, Otto. *Vědecká organizace v práci duchovního*. Náboženská revue, 1938, str. 323.

26 Srov. tamtéž, str. 323.

jinými hodnotami, než činily sociální skupiny v minulém století<sup>27</sup>. Poimenická teologie tak stojí před novým úkolem tyto skupiny pochopit a přiměřeně je oslovit. Pochopení řeči skupin, jejich hodnot a představ, je podmínkou pro úspěšný vstup do komunikačního procesu a úspěšného zvěstování evangelia.

Současný patriarcha Církve československé husitské Tomáš Butta odkazuje na dvojí rozdělení a zaměření pastorační péče - *cura animarum generalis* jako péče o celek obce a *cura animarum specialis* jako péče o jednotlivce<sup>28</sup>. Butta v Církvě československé husitské rozlišuje pět období vztahujících se k vývoji praktické teologie. První období se identifikuje jako počáteční období, zejména ve 20. a 30. letech 2. století. Toto období lze charakterizovat jako období, v němž byla církev zaměřena na duchovenskou činnost vůči velkým skupinám. Druhé poválečné období je provázáno biblickým a personalistickým pojetím pastorační činnosti. Od počátku sedmdesátých let se dle Butty dostávala do popředí zájmu praktické teologie antropologická a psychologická problematika. Od roku 1978 identifikuje Butta v Církvě československé husitské utichání dřívějšího zájmu o pastorační problematiku v teologii. Páté období je obdobím od roku 1989, kdy se církev důsledkem politických změn v Československu ocitla ve zcela nové situaci, již lze charakterizovat rozvojem pastorační činnosti církve.<sup>29</sup> Dle Butty je aktuálně teologie po návratu do universitního prostoru v užším dialogu s psychosociálními vědami a dalšími obory. Butta upozorňuje, že „poimenika je přes svou otevřenost vůči humanitním oborům především teologickým oborem a má svá specifická východiska v Písmu a tradici i svůj osobitý přínos v současnosti. Pro vykonávání duchovenské praxe je studium této disciplíny nezbytné a nezastupitelné.“<sup>30</sup>

Butta uvádí, že aktuální duchovní péče se v Církvě československé husitské soustředí na lidi různých věkových kategorií, ovšem často se zaměřuje na seniory. Butta tak vnímá

---

27 Aktuálně se vedou diskuse např. nad otázkou, zda ještě vůbec existuje dělnická třída, resp. je rozebírán trend, kdy se postavení středních a nižších vrstev přibližuje. Příslušníci takových sociálních skupin pak mají jiné vnímání o svém postavení ve světě, a tím i žijí jinými životními příběhy, než předchozí generace. Blíže srov. např. KELLER, Jan. *Tři sociální světy: sociální struktura postindustriální společnosti*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2010. Studie (Sociologické nakladatelství). ISBN 978-80-7419-031-5, str. 89 – 136.

28 „Nejstarší rozdělení a dvojí zaměření pastorační péče je: 1) *Cura animarum generalis* jako péče o celek obce a 2) *Cura animarum specialis* -péče o jednotlivce. Starost o duchovní růst obce a celou církev je zájem předně katolicismu a osobní alikace evangelia na jednotlivce je charakteristická spíše pro protestantismus.“ in: BUTTA, Tomáš. *Pastorační péče v církvi*. Praha: Církev československá husitská, 2017. ISBN 978-80-7000-137-0, str. 8.

29 Srov. BUTTA, Tomáš. *Pastorační péče v církvi*. Praha: Církev československá husitská, 2017. ISBN 978-80-7000-137-0, str. 47 – 57.

30 Srov. BUTTA, Tomáš. *Pastorační péče v církvi*. Praha: Církev československá husitská, 2017. ISBN 978-80-7000-137-0, str. 55. Srov. dále tamtéž: „Pastorální tematika v rámci teologického studia je stejně tak důležitá, jako teorie a praxe kazatelství, liturgické služby nebo katecheze. Kazatelská, liturgická a učitelská služba faráře musí být propojena s jeho pastoračním přístupem a osobním vztahem k lidem. Kněz nemůže být jen dobrým kazatelem, liturgem a katechetou, ale musí být také dobrým pastýřem.“

potřebu a úkol církve soustředit se více na všechny generace. Současnou duchovní péči charakterizuje především jako práci s jednotlivci a malými skupinami<sup>31</sup>.

Přínos této disertační práce proto spočívá v položení otázky, zda by církev nemohly své poslání zvěstovat evangelium i tím, že by se více soustředily na poimenickou práci vůči velkým skupinám. Práce také nastiňuje jednu z metod, kterou církev případně mohou při své činnosti zvolit. V duchu Rutrleho prakticko-teologického přístupu také provádí základní empirickou studii zaměřenou na obyvatele České republiky všeobecně, která následně může sloužit jako podklad pro stanovení dalšího, podrobnějšího pastoračního plánu.

## 2.2. Právo jako aspekt poimenické teologie

Cílem práce je z prakticko-teologického hlediska představit právo jako specifický aspekt komunikace, jehož lze poimenicky využít při práci jak individuální, tak při práci vůči skupinám, včetně skupin velkých. Pokud totiž Rutrle doporučuje provést před vytvořením pastoračního plánu analýzu společenského prostředí, v němž bude působení probíhat<sup>32</sup>, pak se právo jeví jako vhodný předmět takového zkoumání. Právo totiž tvoří jeden z klíčových komunikačních prostředků, v rámci něhož dochází k závazné interpretaci skutečnosti. Je-li cílem pastoračního teologa poznat určitou společenskou skupinu, např. na úrovni celého státu či národa, a analyzovat její poměry, jeví se právo jako vhodný předmět takového zkoumání.

O právu se často hovoří jako o minimu morálky, a byť se jedná o zjednodušující zkratku v teorii o vztahu práva a morálky, lze přiměřenou interpretací právních norem dospět i k závěrům o hodnotovém stavu společnosti.

S ohledem na skutečnost, že právo je systém, v němž dochází k závazné interpretaci skutečnosti, dle názoru autora se nevyplatí takový systém při zkoumání poměrů členů sociálních skupin opomíjet. Člověk ve všeobecném smyslu není jen bytostí individuální, nýbrž je i bytostí společenskou. Člověk je tak při svém vývoji, při hledání sebe sama a svého místa na světě, a při tvorbě soudů o světě, o sobě samém, tj. i při hledání a řešení svých náboženských otázek a svého vztahu k Bohu, ovlivňován nejen svými vnitřními duševními (tj. psychologickými) faktory, ale i faktory společenskými. Mezi těmito faktory zastává právo důležité místo právě s ohledem na závaznou interpretaci skutečnosti, která je vynutitelná, a člověk je tak touto dimenzí skutečnosti ovlivněn jak na vědomé, tak na nevědomé úrovni.

---

31 Srov. tamtéž, str. 56.

32 Srov. kapitulu 2.1.



Druhá dimenze působení práva je dimenze organizační. Ani na tuto dimenzi nelze z hlediska praktického působení církví ve společnosti rezignovat. Hovoří-li Rutrle o tom, že dle jeho názoru je sekularizovaný svět výsledkem záměrné, soustavné, cílevědomé činnosti člověka<sup>33</sup>, je na místě položit si otázku, zda i církve nemají vynakládat soustavné, cílevědomé úsilí v oblasti duchovní péče, která se ale nemůže orientovat pouze na individualitu v psychologickém smyslu, odříznutou od širších sociálních vztahů. Lze proto konstatovat, že pokud církve chtějí plnit svůj úkol zvěstovat evangelium, musejí se jej chopit plnit i co do způsobu organizačního.

Lze-li v současnosti v praktické teologii zaznamenat právě příklon k individuální poimenické práci, k práci s menšími skupinami, lze říci i ke komunikaci s využitím poznatků psychologie<sup>34</sup>, jeví se jako potřebné věnovat se i komunikaci organizační na úrovni sociálních celků, neboť byť duchovní péče je (nebo by měla být) osobním vztahem, nelze osobu a osobnost člověka redukovat na psychologické, či individualistické pojetí osoby. Osobní vztah je dle autora třeba vnímat v celé jeho neredukované šíři při vnímání celé hloubky a duchovní podstaty osoby včetně společenské dimenze, osobní poskytování duchovní pomoci se proto musí společenské dimenze dotýkat rovněž.

Zkoumání a využívání práva v prakticko-teologickém smyslu tak lze vnímat jako jeden z efektivních prostředků komunikace teologické zvěsti. Uvedená metoda není výlučná, je jednou z mnoha forem činnosti praktického teologa, ovšem dle názoru autora je v současnosti opomíjená a zaslouží proto samostatnou pozornost<sup>35</sup>.

Zahrnutí práva mezi komunikační metody praktické teologie nutně neznamená, že by duchovní či poimeničtí teologové měli světským způsobem vládnout. Uvedené riziko svodu ke světskému vládnutí církve se v úvahu nabízí každému zkušenému teologovi či historikovi, neboť právo v sobě koncentruje moc. Právo je ovšem multidimenzionální fenomén, komunikační prostředek, který je možné používat jemnými a sofistikovanými způsoby. Církve tak mají možnost uvažovat nad svou konkrétní rolí v daném komunikačním procesu. Naprosté odřeknutí daného fenoménu však může vést církve k odchodu z důležitých komunikačních uzlů, jež interpretují a definují náš svět, realitu, skutečnost.

---

33 Srov. RUTRLE, Otto. *Duch sekularisace*. Náboženská revue, 1938, str. 129.

34 tj. s příklonem k určitému psychologickému pojetí osoby

35 Lze připomenout i v současnosti mírně opomíjeného Milana Salajku. Srov. např. SALAJKA, Milan. *Křesťanská církev ve své duchovní aktivitě a práci: obzor praktické a pastorální teologie*. Praha: Karolinum, 1998. ISBN 80-7184-655-4. Prof. Salajka zařazuje právní vědu mezi disciplíny praktické teologie. Tento názor poukazuje na skutečnost, že spojení mezi teologií a právní vědou nelze přehlížet, ačkoli historicky se právní věda od teologie oddělila a nyní působí jako samostatná vědní disciplína. V textu bude dále rozvinut význam názoru, že každý právní systém musí stát na určitém systému hodnotovém, tento systém současně reprodukuje, a proto má zásadní komunikační význam.

Představený způsob poimenické práce s sebou rovněž přináší určité nároky na strukturu té které církve. Nelze totiž očekávat, že by každý duchovní byl zároveň právníkem či měl schopnost se právu jako komunikačnímu prostředku na potřebné úrovni věnovat. Budeme-li však uvažovat církve jako větší a složitější společenské struktury ve smyslu větších korporací, pak by dle názoru autora takové církve měly zvážit specializaci některých svých praktických teologů také v této práci představeným směrem.

### 2.3. Pojem eschatologie

Pojem eschatologie je odvozen ze slov *eschatos* (poslední) a *logos* (slovo, odvozeno od slovesa *legein* – sbírat, mluvit, počítat)<sup>36</sup>. Jedná se o tu část teologie, která se dle klasické a tradiční definice zabývá posledními věcmi, vztaženými ke čtyřem posledním věcem: smrti, soudu, nebi a peklu.

Ve smyslu těchto čtyř posledních věcí ve Starém zákoně eschatologie obsažena ve formě jednotné dogmatické struktury není<sup>37</sup>. Starozákonní biblický text je složen z řady knih obsahujících mnohovrstevnaté metafory, mnoho obrazů a postav, často vzájemně protichůdných, rozporuplných i nekonzistentních<sup>38</sup>. Taková absence jednotné dogmatické struktury, která umožňuje různé druhy čtení textu a jeho interpretace, však nesnižuje kvalitu výpovědi o postavení člověka ve světě, naopak může být vnímána jako jeho realistické vyobrazení, neboť člověk je plný rozporů, protichůdných tužeb a názorů, člověk sám bývá často ve svém jednání a myšlení nekonzistentní. A ačkoli v novozákonních knihách lze nalézt větší množství eschatologických literárních obsahů<sup>39</sup>, i v případě křesťanské interpretace může být čtení takových obsahů různé. Dle názoru autora tak jako sjednocující základ eschatologie u křesťanských církví mohou být vnímána zejména vyznání víry. Otázku eschatologie, tj. posledních věcí člověka a světa, je totiž nutno vnímat christocentricky.

Problém eschatologie tak nestojí na otázce, „co se stane jednou“ (resp. „až někdy v budoucnu“), „jaké jsou věci příští“, ale spíše stojí na vztahu člověka, který je postaven do

---

36 Srov. GENERAL EDITOR: MERRILL C. TENNEY. ASSOCIATE EDITOR: STEVEN BARABAS. PICTURE AND LAYOUT EDITOR: PETER DEVISSER. WITH THE ASSISTANCE OF 65 CONTRIBUTORS a SCHOLARS AND EXPERTS IN VARIOUS FIELDS. *The Zondervan pictorial Bible dictionary*. Grand Rapids: Zondervan Pub. House, 1963. ISBN 9780310235606, pojem *eschatology*.

37 Srov. COGGINS, R. J. a J. L. HOULDEN. *A Dictionary of Biblical interpretation*. Philadelphia: Trinity Press International, 1990. ISBN 0-334-00294-x, str. 201.

38 Srov. tamtéž, str. 201.

39 Podrobný obsah literárních celků vztahujících se k eschatologii srov. v ORGANIZING EDITOR, J.D. Douglas a F.F. Bruce [and others]. CONSULTING EDITORS. *The new Bible dictionary*. Grand Rapids, Mich: Eerdmans, 1974. ISBN 0802822827, str. 386 – 390.

světa, ke Království Božímu. Problém vztahu světa a Království Božího se tak promítá i do ekleziologie<sup>40</sup> a konkrétního života církvi. Odkaz na uvedený problém lze nalézt např. v biblické knize Lukáš<sup>41</sup> v tzv. sporu o vzkříšení.

Ježíš dostane otázku, koho v rámci právní úpravy levirátního manželství bude manželka po své smrti i po smrti všech svých manželů, které si postupně v životě vzala. Ježíš v odpovědi na tuto otázku odkazuje na privilegovaný vztah člověka s Bohem: „On přece není Bohem mrtvých, nýbrž živých, neboť před ním jsou všichni živi.“ V L 17, 20 – 21 Ježíš říká: „Království Boží nepřichází tak, abyste to mohli vypožorovat; ani se nedá říct: Hle, je tu, nebo, je tam! Vždyť království Boží je mezi vámi!“ Christocentrická odpověď na eschatologickou otázku člověka ve světě souvisí s jeho paradoxním postavením ve světě, které bylo popsáno výše v předchozí kapitole: Ačkoli byl člověk stvořen s pečetí jako podobou Boží, mimo zahradu Eden obdělává půdu a člověk z ní „jídá se starostí“<sup>42</sup>. Zároveň Hospodin v knize Exodus<sup>43</sup> člověku přikazuje, že si nezobrazí Boha zpodoběním ničeho, co je nahoře na nebi, dole na zemi nebo ve vodách pod zemí. Pokud je ale člověk stvořen k podobě Boží, nabízí se otázka, jak má člověk zobrazovat sám sebe a jak má interpretovat své postavení ve světě (otázka po individuální eschatologii).

Dle názoru autora právě toto paradoxní postavení člověka ve světě je důvod, proč Ježíš hovořil k lidem v podobenstvích<sup>44</sup>. Bůh, Boží království, duchovní skutečnost, není ničemu podobný, nelze jej převést, tj. zredukovat, na cokoli, „co je nahoře na nebi, dole na zemi nebo ve vodách pod zemí“. A žije-li člověk ve vztahu s Bohem, sám zredukovat na prvky obsažené ve světě rovněž nemůže být. Vědomý popis světa v podobenstvích tak může být historicky nejúspěšnější způsob popisu světa.

Z výše uvedeného lze pro praktickou teologii vyvodit konkrétní úkoly. Má-li teologie pro účely zvěstování evangelia nalézt vhodný způsob, měla by hledat nová podobenství, která budou vycházet z významových celků, jimž členové skupin, na něž je podobenství cíleno, rozumějí. Pozitivní skutečností (a předpokladem autora) dle názoru autora je, že podobenství lze stavět i na základě významových celků, které původně mají sekularizovaný charakter. Teolog by tak měl poznat způsob myšlení lidí, na něž se se svou zvěstí obrací, ovšem měl by takový způsob znát detailněji, než jeho běžní uživatelé, tak aby poznal i limity užívaných

---

40 Srov. VOGEL, Jiří. *Církev v sekularizované společnosti: (studie k husitské eklesiologii)*. Brno: L. Marek, 2005. Pontes pragenses (L. Marek). ISBN 80-86263-64-9, str. 12 – 65.

41 Srov. L 27 40.

42 Srov. *Chamiša chumšej Tora: im ha-haftarot*. Přeložil Karol SIDON. Praha: Sefer, 2012. ISBN 978-80-85924-67-1. Ge 3,17.

43 Ex 20, 4 - 5

44 Srov. Mk 4, 10 – 20.

významů a myšlenkových obsahů a aby tyto limity mohl využít ke zprostředkování duchovních skutečností.

## 2.4. Komunikace

V této práci budeme na komunikaci nahlížet především jako na proces sdílení, spolubytí, spojování, společné interpretace skutečností<sup>45</sup>, méně i jako na proces informování (výměnu informací, vnesení nových prvků do stávající formace prvků). Zaměřuje-li se práce na poimenické aspekty komunikace, znamená to, že jejím cílem je pohlížet na komunikační proces zejména z hlediska teologického.

Komunikaci v prakticko-teologickém významu lze interpretovat jako základní metodu, kterou praktická teologie naplňuje svůj účel<sup>46</sup>. Komunikace Božího slova je tak naplněním vlastního účelu praktické teologie.

---

45 Srov. LIGUŠ, Ján. *Medziludská komunikácia*. Banská Bystrica, Združenie evanjelických cirkví v SR, 2001. ISBN 80-80825-35-0, str. 6: „Latinské sloveso *communicare* zvýrazňuje dejovou i vztahovou stránku a znamená. Dělat něco společně s někým, dělit se s někým o něco, radit se, diskutovat s někým o něčem ... substantivum latinského slovesa zní *communicatio* a označuje účastníka rozhovoru ... *communitas* označuje vlídnost, laskavost, společenství ... *communio* zdůrazňuje to, co je společné, obecné, veřejné, všeobecné.“ (Překlad: J. Flam)

46 Srov. kapitulu 2.1.

### 3. Komunikační procesy v teologicko-biblickém a právním rámci

V této kapitole si představíme právo jako specifický komunikační prostředek, který je využitelný v oboru praktické teologie. Tento komunikační prostředek hraje důležitou roli při interpretaci reality, a to jak ve společenské rovině, tak i v rovině osobní, neboť právní systém v právem definovaných oblastech osoby nutí něco učinit, případně něco strpět, a tím tyto osoby přesvědčuje o skutečnosti. V současnosti se problém práva jako celospolečenského komunikačního prostředku<sup>47</sup>, prostřednictvím kterého dochází k interpretaci skutečnosti, dostává opět do popředí a nelze jej proto přehlížet ani v oblasti praktické teologie, a to tím spíše, že právo je oborem praktické teologie<sup>48</sup>.

V této kapitole budou proto představeny způsoby, jak mohou církve, duchovní a další pastorační pracovníci pracovat s právem jako s komunikačním prostředkem. Již v předchozí kapitole byla zmíněna důležitá otázka po vztahu církví a práva. Právo v sobě totiž tím, že závazně interpretuje skutečnost, soustředí moc. Může se tak nabízet úvaha, zda nevzniká nebezpečí, že by se církve mohly nechat příliš vtáhnout do světské vlády, namísto toho, aby se věnovaly vládě duchovní. Z tohoto důvodu je právo představeno jako komunikační systém, který je multidimenzionální, tj. lze jej využívat bez toho, aniž by se církve musely „ujímat vlády“. Naopak církve mohou v rámci svobodného, demokratického právního řádu v rámci zavedeného systému představovat a aplikovat své pozitivní alternativy, kterými může docházet i ke kultivaci sekulárního společenského prostoru.

Představené metody tak ukazují možnosti, jak lze aktuálně s právem jako komunikačním prostředkem ve společnosti poimenicky pracovat, a to v rámci aktuálního právního stavu.

V dalších částech práce jsou následně představena vybraná aktuální rizika, která mohou nastat, pokud církve na svou roli na úrovni velkých společenských celků rezignují.

#### 3.1. Právo jako komunikační prostředek v Bibli

---

47 Dle názoru autora by vedle televize, rozhlasu, internetu apod. mohlo být rovněž právo zařazeno mezi masmédiá jako masmédiium sui generis.

48 Srov. např. SALAJKA, Milan. *Křesťanská církev ve své duchovní aktivitě a práci: obzor praktické a pastorální teologie*. Praha: Karolinum, 1998. ISBN 80-7184-655-4. Prof. Salajka zařazuje právní vědu mezi disciplíny praktické teologie. Tento názor poukazuje na skutečnost, že spojení mezi teologií a právní vědou nelze přehlížet, ačkoli historicky se právní věda od teologie oddělila a nyní působí jako samostatná vědní disciplína. V textu bude dále rozvinut význam názoru, že každý právní systém musí stát na určitém systému hodnotovém, tento systém současně reprodukuje, a proto má zásadní komunikační význam.

Kniha Deuteronomium na začátku své první kapitoly odkazuje na značný růst populace tehdejšího izraelského státu<sup>49</sup> a informuje o změně, jež nastala v oblasti užití práva. Konstatuje, že prakticky není při takovém množství lidí, jakého dosáhla tehdejší populace Izraele, možné, aby jeden člověk vykonával neomezenou moc nad jinými a aby je soudil. „*Kterak bych sám nesl práci vaši, břímě vaše a nesnáze vaše? ... Vzav tedy přední z pokolení vašich, muže moudré a zkušené, ustanovil jsem je knížaty nad vámi, hejtmany nad tisíci, setníky... Přikázal jsem také soudcům vašim toho času, řka: Vyslychejte pře mezi bratřími svými a suďte spravedlivě mezi mužem a bratrem jeho, i mezi příchozím jeho.*“ Kniha Deuteronomium odkazuje na reflexi rozdílu mezi vztahy uvnitř malé skupiny typu počátečního abrahamovského státu<sup>50</sup>, a složitými intraskupinovými vztahy početného státního aparátu. Odkazuje také na vznik zvláštní skupiny osob, tj. soudců, jejichž členové jsou svými znaky rozlišitelní od osob jiných, a jejichž úkolem bylo soudit pře.

Lze usuzovat, že právo v uvedeném období nebylo nezávislým sekularizovaným systémem, ale že bylo vyjádřením tehdejších náboženských představ lidí, a bylo tak výsledkem hledání jejich vztahu ke svým bohům, případně modlám, i výsledkem hledání vztahu k Hospodinu.

To souvisí se skutečností, že biblický koncept práva se na rozdíl od současného rozšířeného moderního pojetí práva neopírá o pojem zákonodárce jako většinou kolektivního, často demokraticky voleného orgánu (tj. koncept, v němž lidé vládou sami sobě a sami si stanovují zákony), nýbrž se opírá o zákon jakožto zjevení Božích úmyslů se světem a s jeho vyvoleným národem. V biblické koncepci je to přímo Bůh sám, a nikoli člověk, kdo svému lidu v Bibli zjevil zákony, kterými se mají řídit, tj. Bůh sám je zákonodárce, díky čemuž již pro člověka nezbyvá ve funkci zákonodárce značné místo (tento koncept se změnil až s Novým zákonem a s trojičným pojetím Boha, kdy v této nové myšlenkové soustavě přes osobu Ježíše Krista, pravého Boha a pravého Člověka, mohla být vytvořena taková teoretická koncepce, že člověk opět mohl být vtažen do legitimní pozice zákonodárce).

Přímo z biblického textu vyplývá, že tato původní podoba právního systému nebyla uchráněna napětí právě v oblasti interpretace, kdo je legitimním zákonodárcem.<sup>51</sup> Jednotlivé skupiny měly vlastní bohy, které považovaly za jediné legitimní zákonodárce, přičemž bohy ostatních skupin případně považovaly za modly, tj. za zákonodárce nelegitimní. Přestože se na první pohled může zdát, že takový stav odpovídá „primitivním“ poměrům a že byl vývojem

---

49 „Hospodin Bůh váš rozmnožil vás, a hle, rozmnožení jste dnes jako hvězdy nebeské.“ *Deuteronomium* 1,10.

50 Zaznamenaný např. v *Genesis* 20.

51 Srov. např. knihu Soudců, či 1. a 2. knihu Královskou, v nichž je zřetelný spor v otázce, kdo je legitimním zákonodárcem.

společnosti vyřešen a překonán, otázka legitimního zákonodárce nabyla vyřešena dodnes a je stále aktuální, není ovšem rozpoznatelná tak snadno jako v biblickém textu.

Omezením lidské role v pozici zákonodárce se však zvýrazňuje komunikační rovina práva. „*Shromážděte lid – muže, ženy, děti i přistěhovalce žijící ve vašich branách – aby jej slyšeli a učili se ctít Hospodina, vašeho Boha, a pečlivě dodržovali všechna slova tohoto Zákona. Tak to uslyší i jejich synové, kteří toto vše nezažili, a budou se učit ctít Hospodina, vašeho Boha*“.<sup>52</sup> V důsledku toho biblické pojetí práva daleko více splývá i se základními hodnotovými rámci tehdejší společnosti. Právo lze interpretovat jako rámec, uvnitř něhož probíhá komunikace mezi lidmi. Sjednocení výkladových stanovisek bylo řešeno obdobně jako dnes orgány vyšší a nejvyšší instance.<sup>53</sup>

Současná role člověka jako zákonodárce je jiná – zákonodárce může být<sup>54</sup> i ústavodárcem, tj. je alespoň teoreticky vybaven možností měnit i základní hodnotové rámce ústavy a státu. Zatímco biblické pojetí vede k většímu důrazu na komunikaci mezi adresáty norem a vykladači, při zachování stability norem (snaha poznat Boží řád stvoření), v současnosti nemusí být důležitá komunikační funkce práva rozpoznatelná, což souvisí i s faktem, že zákonodárce hovoří mnoho, a není v reálných silách adresátů norem zákonodárci naslouchat.<sup>55</sup> To vede i k menší vážnosti právních norem, adresáti norem nemusí v důsledku jejich častého měnění být schopni obdržet informace o změnách a v posledku se mohou snažit i alternativní, mimoprávní normy individuálního významu. Efekt na mezilidskou komunikaci následně spočívá v parcializaci mezilidské komunikace, neboť přetěžováním právních komunikačních kanálů (komunikačním kanálem je např. Sbírka zákonů, v níž se zákony zveřejňují) dochází k omezování pozornosti adresátů právních norem a k neschopnosti informace vstřebat.

Pro současnou dobu a právo současné doby může Bible představovat inspiraci v tom ohledu, že klade v souvislosti s pojmem práva a spravedlnosti více důrazu na komunikaci, na snahu, aby se adresáti norem mohli o obsahu norem dozvědět, ale aby komunikační kanály nebyly přetíženy neustálými změnami, takže právo může intenzivněji souviset s obecnějšími hodnotami, na nichž společnost stojí. Stabilita práva ve smyslu stability právních norem proto může významnou měrou přispívat k posilování prostupnosti právních norem a obecných základních hodnotových norem společnosti.

---

52 Deuteronomium 31,12n.

53 Srov. Deuteronomium 1,17.

54 Např. v českém právu dle českého zákona č. 1/1993 Sb., Ústavy České republiky

55 Mnoho zákonů je v ČR novelizováno i několikrát ročně, jen příkladem pro představu čtenáře lze uvést zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, nebo zákon č. 141/1961 Sb., trestní řád.

Nelze ovšem podcenit roli soudů a různého výkladu norem (i zcela protikladného), před níž nebyla zajisté ochráněna ani společnost biblických časů, je proto třeba vždy věnovat pozornost nastavení efektivní komunikace mezi jednotlivými články soudní soustavy a komunikace soudů a okolního světa<sup>56</sup>.

### 3.2. Pojem práva – právo jako minimum skutečnosti

Při následujícím uvažování o právu budeme používat pojem práva ve smyslu tzv. objektivního práva.<sup>57</sup> S tímto pojetím práva budeme pracovat z důvodu, který je blíže rozveden v kapitole 2.1. Má-li praktická teologie efektivně oslovit cílovou skupinu osob, musí k tomu využít aktuální komunikační prostředek ve formě, které členové cílové skupiny rozumějí. Aktuálně používaná forma komunikačního prostředku je současně tou formou, která vyvolává zamýšlené účinky právě z důvodu svého zaužití.

Právo v objektivním smyslu je definováno jako „soubor platných právních norem“<sup>58</sup>. Právní normy „jsou pravidla chování, která jsou ve státě uznávána za právně závazná, tzn. jsou obsažena v tzv. pramenech práva, a jejichž zachovávání je vynutitelné veřejnou mocí“<sup>59</sup>. Připomenout lze i definici práva jako práva v normativním smyslu, tj. jako „souhrn právních norem jako obecně závazných pravidel chování stanovených či uznaných státem (resp. mezinárodním společenstvím států)“<sup>60</sup>.

Chceme-li se zamýšlet nad významnými aspekty komunikace v celospolečenském kontextu, je potřeba zdůraznit souvislost komunikace a práva. Právo samo je totiž specifickým komunikačním systémem, který slouží k přenosu informací o společensky významných hodnotách a společenských zájmech<sup>61</sup>.

---

56 Tj. je nejen potřeba, aby se adresáti právních norem dozvěděli stanovisko soudů, a aby se nižší stupně soudní soustavy dozvěděly o stanoviscích vyšších stupňů soudní soustavy, ale aby i zpětně soudy obdržely informace o světě a o tom, co se v něm děje, tj. komunikační kanály musejí fungovat i v případě soudů vždy obousměrně.

57 Důvodem této volby je univerzálnost tohoto pojetí v evropském kulturním prostoru a obecná užívanost. Protože je práce laděna prakticko-teologicky, jeví se účelné pracovat s pojmem práva ve významu, jak je obvykle chápáno, neboť v takovém postupu spatřuji i praktický přínos.

58 Boguszak J., Čapek J., Gerloch A.: *Teorie práva*. Praha: ASPI, 2004. ISBN 80-7357-030-0, str. 27.

59 Tamtéž, str. 29.

60 Gerloch A.: *Teorie práva*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2004. ISBN 80-86473-85-6, str. 19.

61 Ačkoli by se k řešení nabízela i velmi často řešená otázka vztahu morálky a práva, není cílem této práce se jí blíže věnovat. V obecné rovině lze však uvést, že kritérium společensky významných hodnot lze uplatnit i na vztah práva a morálky, což se promítá do některých etických problémů (např. problém s tzv. marnou péčí v paliativní péči, tj. problém s otázkou, kdy je vhodnější již umírajícího nechat zemřít a déle jej již na tomto světě nezadržovat). Otázky neupravené právem pak lze považovat za otázky, kdy není společensky významné je v této rovině řešit, resp. kdy převládá společenský význam je právem nekomunikovat, což se může týkat i náboženských, filosofických a etických otázek.



O právu lze proto uvažovat jako o komunikačním prostředku, kdy na tento prostředek lze aplikovat znalosti týkající se mezilidské komunikace. Na právo jako nástroj komunikace je proto možné aplikovat jednotlivé komunikační modely. Fenomén práva tak můžeme interpretovat rovněž jako prostředek sloužící k dorozumění mezi lidmi, a proto i při tvorbě a aplikaci práva můžeme zaznamenat jevy, jež lze identifikovat i jako problémy mezilidské komunikace, které ovlivňují další roviny mezilidské komunikace a ovlivňují tak rámec, v němž jsme zvyklí porozumět světu kolem nás i sami sobě. Takový pohled na některé problémy související s používáním práva může vnést nový pohled na věc při hledání řešení těchto problémů, ať již při aplikaci práva, či přímo při normotvorbě.

O právu můžeme rovněž hovořit jako o komunikačním prostředku, který nám zprostředkovává, definuje a určuje „minimum skutečnosti“, tj. právo můžeme nahlížet jako komunikační proces, v jehož rámci dochází k závazné interpretaci skutečnosti. Tato funkce práva vyplývá ze skutečnosti, že právo je systém norem, jehož příkazy jsou vymáhány (veřejnou mocí). Normy samy jsou ovšem již výsledkem interpretace skutečnosti, kdy tato interpretace se netýká jen např. sociální reality, ale i reality fyzikální<sup>62</sup> či matematické<sup>63</sup>. Tuto interpretaci toho, jaká je skutečnost, provádí primárně suverén<sup>64</sup>.

---

62 V současnosti je dle názoru autora např. oficiální výklad fyzikální podstaty světa takový, že se neuznává, že by bylo možné někoho uhranout, či mu očarovat kozu. Z toho důvodu se žádný člověk u soudu nemusí bát, že by byl odsouzen např. za čarodějnictví. Neexistuje totiž žádný takový trestný čin definovaný v trestním zákoníku. To, že uvedený trestný čin neexistuje, ovšem není způsobeno tím, že by např. ve vědeckém ústavu fyzikové došli k závěru, že čarodějnictví není fyzikálně možné, nýbrž tím, že zákonodárce v průběhu komunikačního procesu interpretoval fyzikální realitu takovým způsobem, že usoudil, že čarodějnictví není fyzikálně možné, a proto upustil od zakotvení trestného činu čarodějnictví do trestního zákoníku. Naopak pokud by zákonodárce interpretoval fyzikální realitu tím způsobem, že čarodějnictví možné je, a zanesl by trestný čin čarodějnictví do trestního zákoníku, pak si můžeme být jisti, že přes protesty fyziků by začaly být podezřelé osoby vyšetřovány a za trestný čin čarodějnictví odsuzovány (ne-li rovnou za masové účasti nově vzniklých bojovníků proti čarodějnictví upalovány).

63 Srov. např. článek *Sčítat, nebo zprůměrovat? Odečet hlasů neúspěšným kandidátům budí dohady* [online]. Praha: MAFRA, a.s., 23. listopadu 2012. [cit. 30.11.2017]. Dostupné na webu: [https://zpravy.idnes.cz/reakce-vyrazenych-kandidatu-na-funkci-prezidenta-f7k-/domaci.aspx?c=A121123\\_150530\\_domaci\\_kop](https://zpravy.idnes.cz/reakce-vyrazenych-kandidatu-na-funkci-prezidenta-f7k-/domaci.aspx?c=A121123_150530_domaci_kop). V uvedeném případě se při volbě prezident republiky vedl spor, jakým způsobem dojít k průměrné hodnotě chybných hlasů.

64 K pojmu suverén srov. HOBBS, Thomas. *Leviathan aneb látka, forma a moc státu církevního a politického*. Praha: OIKOYMENH, 2009. ISBN 978-80-7298-106-9, str. 117. Dle názoru autora by ovšem v ČR mohl být za suveréna považován nejen zákonodárce (parlament), ale i moc soudní, zejména Ústavní soud ČR, a to důvodu existence tzv. materiálního jádra ústavy. Čl 9 odst. 2 ústavního zákona č. 1/1993 Sb., Ústavy České republiky, stanoví, že změna podstatných náležitostí demokratického právního státu je nepřipustná. Vůle zákonodárce tam může být zásadně korigována Ústavním soudem, takže částečně vykonává suverénní práva, když může sám dle svého uvážení rozhodnout, zda případná změna Ústavy zákonodárcem je ústavní, a která verze Ústavy je tudíž účinná. Z uvedeného lze kromě jiného vyvodit skutečnost, že suverenita je v průběhu komunikačního procesu přenositelná na různé subjekty, případně i na „mimosubjektivní“ entity (k tomu srov. dále kapitulu 4, podkapitulu týkající se Průmyslu 4.0).

### 3.3. Formální struktura lineárního<sup>65</sup> komunikačního modelu v aplikaci na právo

Základními komunikujícími stranami by z hlediska základního lineárního modelu byl zákonodárce jako odesílatel zprávy a adresát právní normy jakožto příjemce zprávy. Samotnou zprávou je daná právní norma, tj. závazné pravidlo stanovené zákonodárcem, která sděluje adresátovi právních norem, jaké chování je povoleno, přikázáno či zakázáno. Jak při samotné normotvorbě, tak při aplikaci práva se však celý proces tvorby a použití práva komplikuje tím, že se na něm podílí značné množství osob, samotná zpráva o tom, podle jakého pravidla se mají lidé chovat, vzniká v případě demokratických právních států v kolektivních zastupitelských orgánech – parlamentech, takže již při vzniku normy – zprávy dochází ke složité intraskupinové a interskupinové komunikaci<sup>66</sup>. Tato interakce má vliv i na

65 „Lineární modely představují komunikační procesy pomocí jednoduchého, názorného formálně strukturálního schématu komunikačních prvků“: zdroj informací (odesílatel zprávy), kódování, komunikační kanál, dekodování zprávy, příjemce, zpětná vazba příjemce zprávy, zpětná reakce odesílatele. Srov. LIGUŠ. Ján. *Medziludská komunikácia*. Banská Bystrica, Združenie evanjelických cirkví v SR, 2001. ISBN 80-80825-35-0, str. 22 a 23. V podrobnějších modelech jsou započítány i další jevy předcházející kódování zprávy, zejména vliv vztahu odesílatele k příjemci a k odesílané zprávě, zamýšlený obsah zprávy včetně zamýšleného efektu zprávy na příjemce a následná filtrace obsahu a formy zprávy, kódovaná zpráva existuje následně jako samostatný objekt, se kterým se v průběhu přenosu zprávy komunikačními kanály může případně seznámit i nezamýšlený příjemce zprávy, který vůbec nemusí pochopit její skutečný zamýšlený efekt a obsah (např. policejní prostorový odposlech v ložnici zákonodárce), zprávu ovlivňuje i vztah příjemce k odesílateli zprávy i ke zprávě samotné, předpokládaný vstup třetích osob do komunikačního procesu a vztah komunikujících k těmto třetím osobám (např. zákonodárce v ložnici v intimních chvílích komunikuje se svou manželkou, a současně v těchto nejintimnějších chvílích musí komunikovat tak, aby jejich komunikaci rozuměl i policista, který případně nasadil do ložnice prostorový odposlech, případně aby každé poznámce pronesené v nejintimnějších chvílích rovnou rozuměla i porota při následném přehrávání intimních chvil u soudu, tak aby nějaké podezřelé špitání a hrátky mezi manžely nemohly být interpretovány jako příprava trestné činnosti), zpráva je následně dekodována a interpretována, současně i filtrována přes tělesné, myšlenkové, sociální a pojmové síť příjemce i prostřednictvím jeho celkové aktuální situace a rozpoložení, následně může dojít k porozumění zprávě, k dalšímu zpracování zprávy (paměť), poskytnutí zpětné vazby příjemce, třetích osob a reakce odesílatele. Blíže srov. LIGUŠ. Ján. *Medziludská komunikácia*. Banská Bystrica, Združenie evanjelických cirkví v SR, 2001. ISBN 80-80825-35-0, str. 28 – 30.

66 Jako příklad možných dopadů na komunikaci uvnitř skupiny lze představit úvahu některých poslanců o změně počtu poslanců v Poslanecké sněmovně Parlamentu ČR. Myšlenka těchto poslanců spočívala na myšlence, zda nezměnit Ústavu tak, že by se jednak omezil počet poslanců z 200 na 100, jednak že by se mohl změnit způsob voleb, tak aby byl obdobný volbám senátním. Tím by ve volebním systému začal dominovat většinový volební systém. Obecnou úvahou lze konstatovat, že změna počtu poslanců na polovinu by skutečně vnesla do Sněmovny určitou změnu v komunikaci mezi členy (tím ale netvrdím, že změny pouze pozitivní). Jen z praktického pohledu, pokud by při platnosti dnešní právní úpravy (200 poslanců) měl poslanec zájem prosadit jedinou věc formou návrhu zákona, a chtěl-li by si za tím účelem sjednat schůzku s každým poslancem zvlášť, aby mu důkladně vysvětlil svůj záměr, je možné, že by všechny své kolegy nestihl obejít za celý rok. Je pro něj proto výhodnější např. komunikovat přes zpravodaje jednotlivých klubů, ovšem pak již musí počítat s efekty interskupinové komunikace, neboť sám je většinou rovněž nějakého klubu členem. Na druhou stranu fakt, že se poslanci z důvodu množství nemohou mezi sebou zcela všichni příliš dobře znát, chrání komunikaci uvnitř zákonodárského sboru před příliš osobní rovinou a zachovává ji spíše v rovině věcné (nepřenesli se osobní, až iracionální způsob komunikace na úroveň poslaneckých klubů). Opačným argumentem je ale existence silných zájmových skupin (různé lobbistické skupiny), které mají finanční a personální zázemí, aby měly alespoň teoretickou schopnost v nějaké formě komunikovat prakticky se všemi členy zákonodárského sboru. Logicky pak mají nad poslanci navrch a jsou takřkajíc v převaze. Tento argument by naopak svědčil ve prospěch menšího počtu poslanců, což by těmto poslancům

zamýšlený obsah zprávy včetně zamýšleného efektu zprávy na příjemce a následné filtrace obsahu a formy zprávy<sup>67</sup>.

V právních státech navíc samotný obsah právní normy není interpretován pouze zákonodárcem či adresátem právní normy, ale rovněž autoritativně mocí soudní, přičemž v mnoha případech nelze při aplikaci norem vyloučit i účast dalších orgánů veřejné moci. Ani v případě monarchií, v nichž by si pro sebe monarcha vyhradil zákonodárnou či nejvyšší soudní moc, nelze nikdy vyloučit vliv dalších osob na aplikaci práva – právo je proto nutné vždy vnímat jako problém komunikace uvnitř a mezi skupinami osob, se všemi důsledky, které tato komunikace přináší. Na to musí pamatovat v průběhu legislativního procesu jak členové parlamentů a vlády, tak i členové zastupitelstev územně samosprávných celků, neboť i tito mohou zapomenout interpretovat zprávu, již vysílají, tak jak ji nejspíše budou vnímat adresáti právních norem a jak ji budou aplikovat další orgány veřejné moci, a namísto toho zprávu vnímají pouze způsobem, jak si ji interpretují sami. Problém legislativy pak mimo jiné spočívá právě v tom, že ačkoli zákonodárcem vysílaná zpráva je závazná, není závazný způsob interpretace, který zvolí zákonodárce, nýbrž způsob interpretace zvolený soudem. I proto se někdy s částečnou nadsázkou hovoří o soudní moci jako třetí komoře parlamentu, neboť soudy mohou interpretačně zcela změnit obsah vysílané zprávy tím způsobem, že mohou judikovat, že vyslaná zpráva „a“ - ačkoli je doslovně napsáno „a“ - ve skutečnosti musí být interpretována jako „non-a a zároveň b, jež v žádné zprávě nikdy vysláno nebylo“.

---

umožňovalo efektivněji komunikovat mezi sebou navzájem a snad i lépe řešit problémy, jež je skutečně potřeba řešit. Současný systém totiž trpí již výše zmíněnou přehlceností komunikačních kanálů. Protože je na poslance vyvíjen prakticky nepřetržitý mediální tlak, že jsou zbyteční a málo toho pro své voliče dělají, každý poslanec má většinou zájem svým voličům dokázat, že přeci jen tak zbytečný není, a předkládá své vlastní návrhy zákonů. Pokud každý poslanec předloží vlastní návrh zákona, musí být ve sněmovně projednáno 200 návrhů. Detailně promyslet a posoudit (např. za jeden rok) dopad 200 návrhů zákonů však není v silách průměrného poslance. Snížení počtu poslanců by proto teoreticky mohlo mít i vliv na kvalitu tvorby nových zákonů. Preference většinového volebního systému, což je druhá část úvah některých poslanců, by mohla vést k omezení zpětné komunikační vazby od voličů směrem k zákonodárci. Zákonodárce by se nedozvěděl o menšinových názorech adresátů právních norem (menšinou ovšem může být i 40% adresátů norem), v důsledku čehož by šlo očekávat zhoršení efektivity práva – mohla by vzniknout podstatná skupina adresátů právních norem, kteří by mohli mít pocit, že právo nekomunikuje to, co by komunikováno být mělo, a že naopak komunikuje věci naprosto nevhodné. Zastávám proto názor, že je vhodné mít ve volebním systému alespoň jeden orgán obsazovaný na základě poměrného volebního systému. K jednotlivým rovinám komunikace blíže srov. LIGUŠ. Ján. *Medziludská komunikácia*. Banská Bystrica, Združenie evanjelických cirkví v SR, 2001. ISBN 80-80825-35-0, str. 61 – 70.

67 Při množství schvalovaných zákonů není možné, aby člen Parlamentu byl schopen porozumět obsahu, zamýšleným efektům i skutečným dopadům schvalovaných norem. Zamýšlený efekt se v důsledku této skutečnosti může zásadně lišit od skutečných dopadů právní úpravy a efekt vysílané zprávy (zákona) se tímto způsobem může omezit na pouhé přání, aby schvalovaná zpráva vyvolala efekt, který si člen Parlamentu přeje. V tomto kontextu pak má význam, že členové zákonodárného sboru předkládají tzv. „populistické“ návrhy zákonů, ačkoli je jim samým jasné, že nemají šanci být vůbec přijaty, nikoli jen z důvodu obecné hodnotové nepřijatelnosti, ale i z důvodu, že i v případě jejich přijetí by nebyly schopny vyvolat zamýšlený efekt. Tyto legislativní návrhy tak slouží ke komunikaci s veřejností jiným než legislativním komunikačním kanálem (legislativním komunikačním kanálem je míněn proces přijímání zákonů dle jednacích řádů Poslanecké Sněmovny Parlamentu ČR a Senátu ČR a dle Ústavy ČR).

Ústavně zakotvená nezávislost soudní moci zároveň garantuje i nezávislost interpretační, takže v průběhu zpracování vyslané zprávy výrok soudu, že „a znamená non-a a zároveň b, které nebylo v žádné zprávě nikdy vysláno“, již neexistuje žádný orgán veřejné moci, který by mohl výrok soudu opravit. Zákonodárci se proto mohou společně sejít s občany – adresáty norem – na jednom náměstí a společně se shodnout na definici, že „a znamená právě jen a“, a přesto musejí všichni společně respektovat závěr nezávislého soudu, že „a znamená non-a a b“, přičemž naplnění této zásady je označováno jako právní stát<sup>68</sup>, neboť právě ten chrání všechny osoby, jež by se mohly na případném náměstí sejít, před tím, aby podlely rizikovým vlivům v procesu komunikace<sup>69</sup>.

Za zpětnou vazbu v právu pojímaném jakožto komunikační prostředek společnosti lze považovat např. volby do zákonodárského sboru. Tato vazba je realizována jednak uskutečněním samotných voleb, jednak v jistém smyslu vědomím těchto voleb, tj. lze vycházet z předpokladu, že alespoň část členů zákonodárského orgánu mají zájem být zvoleni i v následujících volbách a v zákonodárském orgánu setrvat. Svou zásadní roli ovšem hraje i vědomí odpovědnosti vůči voličům, legitimita členství je totiž odvozena z voleb předešlých. Za skutečnou zpětnou vazbu lze však považovat jen uskutečnění voleb. Byť se totiž členové zákonodárských orgánů snaží získat od voličů zpětnou vazbu i v průběhu volebního období, nikdy nemají jistotu, že mají zpětnou vazbu od relevantního vzorku adresátů právních norem, spolehnout se nelze ani na zprostředkování masmédií, jež mají své vlastní zájmy, resp. zájmy svých majitelů, takže riziko cenzury je příliš významné. Protože ale i adresáti právních norem získávají zpětnou vazbu o své vlastní zpětné vazbě skrze masmédiá, je nutné s jejich vlivem počítat, ovšem zároveň je potřebné zvažovat, jak z nich informace čerpat a do jaké míry je považovat za relevantní informační zdroj.

### 3.4. Využití práva jako komunikačního prostředku v praktické teologii

Právo jakožto komunikační prostředek v sobě obsahuje větší množství cest, kterými se komunikace mezi lidmi ubírá. Každá komunikační cesta zároveň představuje způsob, jakým

---

68 „V systému dělby a vzájemné kontroly mocí nemůže být zákonodárská moc vykonávána nezávisle na ústavě (vůči parlamentu zde kontrolně působí Ústavní soud). ... Právní stát zajišťuje panství práva (rule of law) vedle garantovaných základních práv a svobod občanů stanoví meze činnosti státních orgánů, jejich vázanost ústavou a zákony i zákonnými procedurami. Právní stát předpokládá soudní kontrolovatelnost a přezkoumatelnost rozhodnutí správních orgánů a soudní kontrolu ústavnosti a zákonnosti právních předpisů.“ in: PAVLÍČEK, Václav. *Ústavní právo a státověda*. I díl. Obecná státověda. Praha: Linde a.s., 1998. ISBN 80-7201-141-3, str. 84.

69 Typicky jevům známým z komunikace uvnitř mas, srov. CANETTI, Elias. *Masa a moc*. Praha: Academia, 2007. ISBN 978-80-200-1512-9. Nabízí se ovšem otázka v právu typická: Kdo hlídá hlídače?

si jednotliví účastníci komunikace společně interpretují skutečnost, tj. způsob, kterým činí výroky o sobě samých, o svých vztazích, o světě, i o svých hodnotách, představách a vírách, které vyznávají. V této podkapitole budou představeny jednotlivé komunikační cesty, a tím i způsoby, jimiž církve mohou podporovat kvalitu mezilidské komunikace.

Jednotlivé církve mohou při tvorbě svého pastoračního plánu postupovat tím způsobem, že se nejprve určí své silné a slabé stránky při působení na společenské úrovni (míněno působení ve větších skupinách), identifikují své zdroje, schopnosti a možnosti (zdroje duchovní, hodnotové, personální, materiální), identifikují stávající stav (včetně identifikace cílových skupin a jejich poměrů) a definují stav cílový. Po této fázi je teprve vhodné zvolit přiměřenou cestu komunikace.

Následující komunikační prostředky jsou seřazeny vzestupně dle stupně společenské významnosti, která je vyjádřena mírou účinku vyvolaného ve společenských skupinách.

### **3.5. Podpora člověka při jeho hledání životních hodnot**

Soukromoprávní vztahy jsou vedeny zásadou, že každý může činit, co není zákonem zakázáno, a nikdo nesmí být nucen činit, co zákon neukládá<sup>70</sup>. Tato zásada je zakotvena nejen v Listině základních práv a svobod, ale je promítnuta i do dalších zákonů, zejména do zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku<sup>71</sup>. Osoby si tak mohou mezi sebou ujednat práva a povinnosti odchylně od zákona, pokud takový postup zákon nezakazuje.

V této základní, každodenní, oblasti používání práva se pro církve a duchovní péči otevírá široký prostor. Dle názoru autora spočívá dnešní problém při aplikaci práva mimo jiné i v tom, že si adresáti právních norem často dostatečně neuvědomují, že si řadu věcí po právní stránce mohou upravit po svém, dle svých potřeb, dle svých hodnot a dle své víry, a to zcela svobodně. Při tomto neuvědomění se právo může zdát jako pevně daná soustava příkazů a zákazů<sup>72</sup> – v tomto pojetí se pak jeví jako něco, co je duchovnímu životu vzdáleno.

Úloha církví při pastorační práci se proto může uskutečňovat v rovině pomoci uvědomění si svého postavení a identifikace hodnot, kterými chce člověk žít. Včasným uvědoměním si těchto skutečností lze předejít tomu, aby se člověk jiným lidem zavázal plnit

70 Srov. čl. 2 odst. 3 ústavního zákona č. 2/1993 Sb., listiny základních práv a svobod.

71 Srov. § 1 odst. 2 zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku.

72 Adresáti právních norem tak mnohdy nerozlišují mezi normami kogentními, od nichž se odchýlit nelze, a normami dispozitivními, od nichž se odchýlit lze dle vlastní svobodné vůle. Teprve v okamžiku, kdy se účastníci právního vztahu neodchýlí od dispozitivní normy, nastupuje dispozitivní norma jako závazná právní úprava. Nerozlišování mezi normami dispozitivními a kogentními a nevyužívání svobodné volby úpravy vlastních poměrů pak může vést k uživatelskému pocitu jednotlivých osob, že celý právní řád je kogentní, tj. že vše je pevně dáno.

něco, co ve skutečnosti plnit nechce či není schopen, tj. aby se člověk nezavázal žít životem, jakým by při důkladném zvážení svých životních hodnot a priorit žít nechtěl<sup>73</sup>. Církev také mohou podporou svých hodnotových rámců podpořit lidi v uvědomění, co chtějí nabízet druhým lidem, jak se chtějí k druhým lidem chovat, či naopak co je přiměřené si nechat líbit a co již nikoli.

Církvím také nic nebrání v případě opakujících se situací či společenských jevů, u nichž identifikuje nežádoucí efekt, poznatky zobecnit ve formě doporučujícího etického kodexu, z něhož budou moci další osoby vyjít.

### **3.6. Vstup církví do soukromoprávních vztahů**

Ty oblasti, které si církve identifikují jako oblasti klíčové, a kde je nedostatečná individuální rada jako pomoc druhému člověku, může církev ovlivňovat po stránce organizační, a to buď přímým vstupem do klíčových právních či ekonomických vztahů, nebo zprostředkování takových vztahů při dvoustranném zachování etických standardů církve.

Níže v textu autor podrobněji rozebírá aktuální situaci církví v České republice po tzv. majetkovém vypořádání státu s církvemi, z něhož lze usuzovat, že kromě církve římskokatolické není ekonomická situace dalších církví v takové kondici, aby církve ve velkém mohly vstupovat do významných ekonomických vztahů jako finanční partner či vlastník právnických osob či projektů. Přesto lze však říci, že zakládání právnických osob, přímá ekonomická účast na vybraných projektech je způsobem (umožňuje-li to situace té které církve), jak ovlivňovat poměry takového odvětví lidské činnosti, v němž bude církev ekonomicky působit.

Pro církve, které nemají dostatečné ekonomické zázemí<sup>74</sup> se nabízí cesta podpory a rozvoje kvalitních mezilidských vztahů formou zprostředkování. Ve společnosti existuje celá řada lidí, kteří chtějí žít v kvalitních mezilidských vztazích, chtějí eticky podnikat a ke svému okolí se chovat slušně. Církev může takové lidi v jejich cílech podpořit tím, že jim vytvoří vztahové zázemí pro jejich činnost, tj. může komunikačně vytvářet rámce, v nichž tyto osoby budou moci dále působit<sup>75</sup>.

---

73 Demonstrativně lze uvést, že např. 900.000 osob je v exekuci, tj. zavázali se k tomu, že ve svém životě něco splní, co splnit nemohou, případně co splnit nechtějí a nikdy splnit neplánovali (obojí situace je nežádoucí). Právní vztahy však nelze redukovat jen na otázku půjček či např. náhrad škod, jedná se o další důležité otázky člověka, např. osobního postavení, manželství, poskytování služeb – tj. služby druhým, i o otázky obchodních vztahů či vztahů v zaměstnání.

74 Což jsou dle názoru autora všechny církve vyjma církve římskokatolické

75 Namísto tvorby uzavřených skupin, které často vznikají samy i bez církví (např. uzavřené obchodní skupiny) může církev vytvářet a organizovat kvalitní otevřený komunikační prostor, do jehož rámce se budou moci

### 3.7. Rozhodování sporů

Další oblastí, na niž by se mohly církve zaměřit, je usmiřování stran sporů, případně jejich rozhodování. Pro členy církví může hrát významnější roli posílení církevního soudnictví, pravomoc řešit spory může být na konkrétní osoby přenesena i v souladu se zákonem č. 216/1994 Sb., o rozhodčím řízení a o výkonu rozhodčích nálezů. Na rozhodce je oprávnění rozhodnout spor mezi stranami přeneseno na základě svobodného rozhodnutí těchto stran. Rozhodčí nález může nabít při splnění zákonných podmínek<sup>76</sup> účinku pravomocného soudního rozhodnutí a je soudně vykonatelný.

Strany si volí možnost řešit své spory z různých důvodů, mezi často uváděné důvody patří ve srovnání se soudy buď rychlost řešení sporu, či jeho přiměřenost vzhledem k poměrům stran, a to s ohledem na případné hlubší porozumění rozhodce specifickým předmětného sporu a potřebám stran. Církve tak mohou nabídnout alternativu státní soudní soustavě a méně formální, přátelské prostředí pro řešení sporů, které však bude pro účastníky sporu na základě jejich svobodného rozhodnutí a spolehnutí se na morální autoritu církve závazné. Církve mohou definovat okruh otázek, k jejichž rozhodování se cítí být povolány, a tuto službu prostřednictvím pověřených osob svobodně nabídnout veřejnosti.

### 3.8. Usmiřování stran sporů, mediace

V České republice se prozatím dostatečně nevyvinul méně formální způsob řešení sporů, kterým je mediace<sup>77</sup>. Mediací se míní postup při řešení konfliktu za účasti jednoho nebo více mediátorů, kteří podporují komunikaci mezi osobami na konfliktu zúčastněnými. Specifickým druhem mediace dle zákona o mediaci je rodinná mediace.

Mediace je prováděna na základě svobodně uzavřené smlouvy o provedení mediace, přičemž mediátor je povinen zachovávat o skutečnostech, o nichž se v souvislosti s výkonem mediace dozvěděl, mlčenlivost. Mediátorem se může stát osoba způsobilá k právním úkonům, která získal vysokoškolské vzdělání, je bezúhonná a která složila kvalifikační zkoušku mediátora.

Z výše uvedeného vyplývá, že na výkon mediace jsou kladeny vysoké nároky na umění kvalitně usměrňovat a podporovat komunikaci mezi znesvářenými stranami. Cílem

---

zapojovat další osoby.

<sup>76</sup> Srov. § 28 odst. 2 zákona č. 216/1994 Sb., o rozhodčím řízení a o výkonu rozhodčích nálezů.

<sup>77</sup> Mediace prováděna na základě zákona č. 202/2012 Sb., o mediaci.

mediace je, aby strany sporu získaly schopnost spolu znovu efektivně komunikovat a aby tak byly schopny vyřešit své spory bez donucení ze strany třetích osob (bez donucení ze strany státu). Skutečnost, že způsob řešení sporů prostřednictvím mediace, může souviset s nedůvěrou stran sporů v mediátory. Církve mohou dle názoru autora ve srovnání se sekulárními mediátory do této oblasti komunikace vnést důvěru, a to právě s ohledem na své duchovní zázemí a bohaté komunikační zkušenosti, zejména v oblasti rodinných mediací.

### **3.9. Potenciální možnosti výkonu veřejné moci**

Český právní řád je otevřen možnosti, aby si občané ve vybraných případech založili vlastní orgán veřejné moci, který nad nimi bude vykonávat veřejnou moc v postavení správního orgánu.

Pomineme-li založení obce dle § 20a zákona č. 128/2000 Sb., o obcích, jako základní demokraticky spravované územní jednotky veřejné správy, které se ale s možnostmi a zájmy církví míjí<sup>78</sup>, lze jako možnost sui generis aplikovatelnou v souladu s možnými zájmy církví zmínit možnost založit tzv. další zdravotní pojišťovnu dle zákona č. 280/1992 Sb., o resortních, oborových, podnikových a dalších zdravotních pojišťovnách, a mít tak vliv na obecné zaměření zdravotní politiky. Jednou z podmínek pro založení zdravotní pojišťovny je složení kauce ve výši 100.000.000,- Kč, což je podmínka, kterou již některé církve budou schopny splnit.

Církev, která by nad tímto postupem uvažovala, by neměla být vlastníkem žádného poskytovatele zdravotní péče, neboť by se v takovém případě co do svého postavení ocitla ve střetu zájmů, což zákon zakazuje. Je tak na zvážení té které církve, zda preferuje přímý výkon zdravotní péče, či ovlivňování zdravotní politiky ve větším měřítku.

Vstup církví do zdravotnictví je dle názoru autora spojeno s tradiční úlohou církví spočívající v péči o nemocné, umírající či jinak znevýhodněné, a neobsahuje tak v sobě žádnou kontroverzi. Církve naopak mohou vytvořit zcela v souladu se zákonem alternativní orgán veřejné moci, jež by mohl svým stylem a pojetím výkonu veřejné moci a pojetím zdravotní politiky představovat vítanou konkurenci schopnou zaujmout část pojištěnců.

Zdravotní pojišťovny se navíc nacházejí v postavení, kdy jsou veřejností vnímány vedle finanční správy a České správy sociálního zabezpečení jako instituce, které vybírají platbu, jež je ve své podstatě formou daňové povinnosti. Nový přístup při vybírání pojistného,

---

78 Přičemž je v pořádku, že se míjí.



pokud by byl úspěšný jak po stránce efektivity, tak po stránce uživatelské vstřícnosti, by tak mohl pomoci kultivovat i přístup státu při výběru a správě daní.

### **3.10. Legislativní monitoring**

Stejně jako soukromé společnosti s celospolečenskou působností či ústřední orgány veřejné moci by i církve měly provádět soustavný legislativní monitoring. Monitoring tvorby legislativy umožňuje rozvíjet dvoustranně prospěšné komunikační kanály mezi subjekty provádějícími legislativní monitoring a orgány podílejícími se na tvorbě legislativy.

Kvalitně prováděný monitoring je schopen církvím poskytnout informace, zda se v legislativní oblasti nepřipravuje právní úprava, která by se dotýkala zájmů té které církve. Pro úspěšný monitoring je proto nejprve potřeba, aby si jednotlivé církve uvnitř sebe ujasnily, jaké hodnoty ve společnosti považují za zásadní, jaké zájmy prosazují a které myšlenky podporují. Na základě zvolených kritérií je následně možné monitorovat legislativu na všech úrovních výkonu veřejné moci.

Kvalitně zpracovaný monitoring může církvím přinést nové příležitosti, jak uplatnit svůj potenciál ve společnosti. Plošným monitoringem lze identifikovat oblasti, které na první pohled nesouvisí se zájmy církví, které však pro její zájmy mohou představovat nepřímá rizika či naopak skrývat potenciál pro rozvoj. Církve tak v rámci tohoto komunikačního procesu mohou získat informace o chystající se interpretaci skutečnosti dříve, než se uskuteční.

Komunikační proces je vždy dvoustranný, a proto včas získané informace o připravovaných změnách mohou církvím umožnit se k chystaným změnám včas vyjádřit. Česká republika dlouhodobě buduje koncepci otevřeného vládnutí a orgány veřejné moci jsou otevřeny partnerskému dialogu s dalšími společenskými subjekty. Záleží proto také na církvích, aby si vytvořily patřičné renomé, nastavily vhodný, přiměřený způsob komunikace a poskytování zpětné vazby orgánům veřejné moci a aby se k dobře voleným tématům vyjadřovaly na potřebné odborné úrovni se znalostí věci.

V oblasti legislativního monitoringu se pro církve skrývá potenciál komunikace s dalšími součástmi společnosti o společensky významných tématech. Církve se tak mohou zcela transparentně a v souladu se zásadami demokratického právního státu podílet na kultivaci mezilidských vztahů na celospolečenské úrovni.

### 3.11. Shrnutí

V této kapitole bylo představeno právo jako komunikační prostředek, který je možné prakticko-teologicky využít v komunikaci s velkými sociálními celky a v rámci velkých sociálních celků.

Aplikací komunikačního modelu na právo lze identifikovat jednotlivé oblasti komunikace, v nichž církve mohou uplatnit své zkušenosti a v nichž mohou vstoupit do předmětného komunikačního prostoru. Vzhledem ke skutečnosti, že na fenomén práva lze uplatnit rozšířený lineární komunikační model, lze identifikovat řadu možností, jakým způsobem do komunikačního prostoru vstoupit.

Kapitola měla za cíl představit právo jako komunikační prostředek, který může být poimenicky efektivně využit. Současně byly představeny některé metody, které umožňují vstup do uvedeného komunikačního prostoru. Uvedené metody však nejsou vyčerpávající. Církve mohou provést vlastní další analýzu struktury práva a jednotlivých způsobů komunikace uvnitř jednotlivých komunikačních prvků a mezi těmito prvky, a na základě takové analýzy zvolit vlastní strategii komunikace.

Kapitola tak měla za cíl především představit oblast působnosti praktické teologie, která je dle názoru autora v současnosti po komunikační stránce nedocenená a nevyužitá, včetně představení jednotlivých možných způsobů využití představené metody komunikace. Pojetí a využití práva jako komunikačního prostoru se tak může zařadit mezi další disciplíny praktické teologie dnes již běžně užívané k rozvoji komunikačních dovedností (rétorika, homiletika, pedagogika, katechetika aj.). Na rozdíl od metod zaměřených na individuální komunikaci s jednotlivci či malými skupinami odkazuje představená metoda na účelnost soustředění se na komunikaci ve velkých sociálních strukturách. Nelze totiž dlouhodobě ignorovat či podceňovat sociální charakter člověka, a proto je nutné se i v poimenice zaměřit na ty aspekty komunikace, které se zaměřují na velké sociální celky.

Fenomén práva jakožto komunikačního prostředku lze také chápat a promýšlet jako fenomén masové komunikace<sup>79</sup>.

Představená metoda komunikace je zároveň příspěvkem k diskusi o vztahu Božího království, církve a právních norem<sup>80</sup>. Na rozdíl od názoru, že existuje rozpor mezi působením

79 Právě skutečnost, že právo můžeme považovat za masmédiu sui generis, vysvětluje, proč si totalitní režimy nerozumí se svobodnými médii – jedná se o mediální konkurenci. Tento jev má ovšem dvě strany: rovněž nesvobodná média si nemusejí rozumět s demokratickým právním státem a časem jej mohou i rozložit. V takovém případě se jedná o rozklad komunikačního procesu.

80 Srov. VOGEL, Jiří. *Církev v sekularizované společnosti: (studie k husitské eklesiologii)*. Brno: L. Marek, 2005. Pontes pragenses (L. Marek). ISBN 80-86263-64-9, kapitola Organizační struktury církve s omezením

Božího Ducha v církvích a institučně právní podobou církve, představuje komunikační model práva právo jako projev autentického a dynamického vztahu osob, který může být naplňován Duchem Božím. Rezignace na právo v mezilidských vztazích tak může představovat opuštění člověka v jeho autentických, lidských vztazích. Teprve ve fázi opuštění člověka v jeho autentických vztazích pak může právo získat charakter „nepráva, nelidskosti, nespravedlnosti“<sup>81</sup>.

---

právních norem.  
81 Srov. rovněž diskusi nad rozdílem mezi tzv. legalitou a legitimitou práva.

## 4. Christologicko-kreativní význam komunikace

Tato kapitola se zabývá otázkou, proč vůbec Ježíš Kristus vysílá zvěstovat evangelium všemu stvoření a všem národům<sup>82</sup> a proč Hospodin kritizuje pastýře, kteří se starají sami o sobe, ovšem své ovce nepasou<sup>83</sup>. Aktualizovaně lze otázku položit i tak, proč by se církve měly účastnit společenské komunikace, tj. proč by měly vstupovat do komunikačních procesů na celospolečenské úrovni. Alternativou totiž zůstává i možnost, že teologové vytvoří skupinu do sebe uzavřených elit, a svůj vztah s Bohem si nechají pro sebe. Tato otázka koresponduje s důvodem existence praktické teologie. Pokud bychom totiž přijali myšlenku, že je zcela v pořádku, aby teologové tvořili jen do sebe uzavřenou odbornou skupinu, která se zabývá svým předmětem poznání, pak by praktická teologie nebyla potřebná.

Dle názoru autora výše uvedené doporučení zvěstovat evangelium a kritika jeho nerespektování souvisí v intencích této práce právě s kreativním významem komunikace, na který odkazuje biblická kniha Genesis.

Z biblického textu vyplývá, že Bůh je Bohem komunikujícím, což znamená nejen to, že se obrací na své stvoření, komunikuje s ním a má s ním vztah, nýbrž i to, že samo stvoření vstoupilo do existence v průběhu procesu komunikace. Kniha Genesis odkazuje na stvoření světa právě Božím slovem<sup>84</sup>. Dle Genesis 1,26 Bůh řekl: „Učiňme člověka s naší pečeti jako naši podobu a podmaní si mořské ryby, nebeské okřídlence a dobytek a celou zemi a všechny plazy lezoucí po zemi!“<sup>85</sup>. Z uvedeného vyplývá, že i člověk má na Boží komunikaci svůj podíl, resp. že i člověk je poznamenán pečetí jako Boží podobou, pojmenovává „všechnu polní zvěř a všechno nebeské ptactvo“, které Hospodin přivedl k člověku, „aby viděl, jak co nazve, a jak ten člověk každou živou duši nazve, tak se bude jmenovat.“<sup>86</sup> Tento způsob

82 Srov. Mt 28, 19: „πορευθέντες οὖν μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη“, Mk 16,15 „καὶ εἶπεν αὐτοῖς, Πορευθέντες εἰς τὸν κόσμον ἅπαντα κηρύξατε τὸ εὐαγγέλιον πάσῃ τῇ κτίσει.“. in: NESTLE, Eberhard, Erwin NESTLE, Kurt. ALAND a Barbara. ALAND. *Novum Testamentum Graece et Latine*. 3., neuarbeitete Aufl. Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft, 1984. ISBN 3-438-05401-9.

83 Srov. Ez 34,2n: „Toto praví panovník Hospodin: Běda pastýřům Izraele, kteří pasou sami sebe. Což pastýři nemají pást stádo? Pojídáte tuk, oblékáte se vlnou, porážíte vykrmené, ale ovce nepasete. Nedůživé jste neposílili, nemocnou jste neléčili, polámanou jste neovázali, zaběhlou jste nepřivedli zpět, po ztracené jste nepátrali, panovali jste nad nimi násilně a surově. Jsou rozptýlené, jsou bez pastýře; staly se potravou veškeré polní zvěři a zůstávají rozptýleny. Mé ovce bloudí všude po horách, po kdejakém vysokém pahorku, jsou rozptýleny po celé zemi a není, kdo by je hledal, kdo by po nich pátral.“

84 Srov. např. Ge 1,3: „A Bůh řekl: ‚Bud' světlo!‘, a světlo bylo.“, Ge 1,9: „Bůh řekl: ‚Ať se vody, jež jsou pod nebesy, soustředí k jednomu místu a ukáže se souš!‘, a tak se stalo.“ in: *Chamiša chumšej Tora: im ha-haftarot*. Přeložil Karol SIDON. Praha: Sefer, 2012. ISBN 978-80-85924-67-1. Srov. také Ž 33,6: „Nebesa byla učiněna Hospodinovým slovem.“

85 Ge 1,26. in: *Chamiša chumšej Tora: im ha-haftarot*. Přeložil Karol SIDON. Praha: Sefer, 2012. ISBN 978-80-85924-67-1.

86 Ge 2,19. in: *Chamiša chumšej Tora: im ha-haftarot*. Přeložil Karol SIDON. Praha: Sefer, 2012. ISBN 978-80-85924-67-1.

komunikace byl však narušen pádem člověka do hříchu a dle názoru autora se kreativní význam komunikace mohl projevit naplno až v christologické komunikaci<sup>87</sup>.

#### **4.1. Podobenství o nepoctivém správci a jeho výklad v souvislosti s christologickou komunikací**

V biblickém textu lze nalézt podobenství, které strukturou svého příběhu a hodnot odkazuje na kreativní význam komunikace. Tímto podobenstvím je podobenství o nepoctivém správci<sup>88</sup>. Podobenství nejprve aktualizujeme do současných poměrů, přičemž zjistíme, že tyto poměry jsou velmi podobné poměrům, které panovaly v době vzniku podobenství.

Podstatou správy je vůle skutečného vlastníka majetku, aby byla absolutní práva k tomuto majetku vykonávána prostřednictvím osoby určené vlastníkem, tedy prostřednictvím správce, např. z důvodu, že vlastník má majetku velké množství a sám osobně nestíhá se svým majetkem hospodařit.

V uvedeném podobenství je správce obviněn, že špatně hospodaří s majetkem bohatého člověka. Vlastník majetku jej proto vyzve, aby „složil účty ze svého správcovství“, v podstatě mu sděluje, že provede kontrolu, jak správce s jeho majetkem hospodaří, a naznačí mu, že slyšel, že se svěřeným majetkem nehospodařil řádně, a že v důsledku takových činů bude ze své funkce odvolán<sup>89</sup>.

Správce si uvědomí, že se musí s ohledem na ztrátu lukrativní funkce nějak vhodně zařídit, ovšem neví jak. Pracovat se mu již nechce a současně se stydí žebrot. Napadne jej proto podvod, který mu v budoucnosti zajistí pohodlné pokračování jeho pohodlné existence. Dle současných měřítek bychom takové jednání označili jako podvodné a korupční. Správce majetku si je s ohledem na svou funkci vědom, jaké smlouvy byly ve prospěch skutečného vlastníka uzavřeny, protože jako správce tohoto skutečného vlastníka při správě zastupuje, je oprávněn za vlastníka nové smlouvy uzavírat a staré smlouvy měnit. Rozhodne se proto, že svého klienta, onoho bohatého člověka, jehož majetek spravuje, podvede a o část majetku jej připraví.

Tento podvod spáchá tím způsobem, že obejde všechny dlužníky svého klienta a uzavře s nimi nové smlouvy, v nichž je namísto původní výše dluhu uvedena jen výše

---

87 Srov. LIGUŠ, Ján. *Medziľudská komunikácia*. Banská Bystrica, Združenie evanjelických cirkví v SR, 2001. ISBN 80-80825-35-0, str. 79.

88 L 16,1

89 L 16,2: „καὶ φωνήσας αὐτὸν εἶπεν αὐτῷ, Τί τοῦτο ἀκούω περὶ σοῦ; ἀπόδος τὸν λόγον τῆς οἰκονομίας σου, οὐ γὰρ δύνῃ ἔτι οἰκονομεῖν.“

poloviční. Původní dlužní úpisy správce zničí. Tímto způsobem správce poškodí skutečného vlastníka majetku, neboť ten rozpůjčoval olej, obilí a další majetek a vznikla mu škoda, neboť zanikl nárok na jejich úplné vrácení. Správce tak obsahově poruší příkázání „nepokradeš“, protože i tímto způsobem nepoctivý správce odklonil část majetku svého klienta („pána“), a převedl jej zcela záměrně do dispozice dlužníka, a jeho prostřednictvím i sám k sobě. Z textu totiž vyplývá, že nepoctivý správce dluhy neodpouští jen z „dobrého“ srdce, ale především z důvodu, aby byl po složení funkce správce přijat do cizího domu, případně do více cizích domů<sup>90</sup>.

Podobenství končí tím, že podvedený klient (bohatý člověk) pochválí nepoctivého správce, jaký že je prozíravý s odůvodněním, že lidé z tohoto světa jsou vůči sobě navzájem prozíravější než „lidé světla“. Podobenství je uzavřeno poučením, že i nespravedlivým mamonem si můžete získat přátele, až majetek pomine, budete přijati do věčných příbytků.

Podobenství o nepoctivém správci lze vyložit tím způsobem, že nepoctivým správcem je míněn sám Ježíš. Tento výklad lze odvodit z dalších částí Nového Zákona, zejména z části, která se věnuje sporu o Ježíšovu pravomoc<sup>91</sup> a sporu o Ježíšův původ<sup>92</sup>, a která popisuje vystoupení Ježíše před radou<sup>93</sup>. Tyto části odkazují na existenci sporu<sup>94</sup> mezi Ježíšem a jeho učedníky na jedné straně, a farizeji a saduceji na straně druhé. Uvedený spor má politickou rovinu, neboť vládnoucí establishment měl oprávněné obavy, že by na sebe Ježíš mohl strhnout světskou moc tím způsobem, že by získal masovou podporu lidí tak, že by uvěřili, že je novým židovským králem. Velekněz Kaifáš se nejspíše obával, že pokud by taková situace nastala, hrozila by negativní reakce ze strany Římské říše. Kaifáš proto pravděpodobně považoval za rozumné spíše obětovat jednu osobu, která svou činností hrozí vyvolat riskantní nepokoje, které by mohly ohrozit existenci Jeruzaléma. Z uvedeného vyplývá, že postup vládnoucí vrstvy vůči Ježíšovi nemusel být veden nějakou osobní zaujatostí. Texty uvedené výše však odkazují na skutečnost, že otázka Ježíšova původu a pravomoci byla řešena. Tyto texty ukazují, že v otázce Ježíšova původu a pravomoci si nebyla jista žádná skupina, tedy ani jeho žáci.

Lze předpokládat, že velekněží či farizeové povětšinou nemuseli v Ježíšův božský původ věřit vůbec a že otázky po jeho původu pokládali spíše s cílem jeho původ zpochybnit před lidovými vrstvami, než že by je otázka Ježíšova původu skutečně zajímala. Text Nového

---

90 LK 16,4 ἔγνων τί ποιήσω, ἵνα ὅταν μετασταθῶ ἐκ τῆς οἰκονομίας δέξωνταί με εἰς τοὺς οἴκους αὐτῶν.

91 L 20,1; Mt 21,23n

92 J 8,12n

93 Mk 14,53n

94 J 11,45

Zákona je sice napsán již pohledem člověka, který popisované události a Ježíše Krista považuje za klíčové pro dějiny, ovšem tehdejšími vládci otázka po původu Ježíše přišla důležitá pravděpodobněji spíše v tom smyslu, že hrozily politické nepokoje, než že by měli pocit, že se sešli s někým důležitým ve smyslu, že se setkávají s Božím Synem, což je až retrospektivní interpretace události.

Přesto ale v textu Nového Zákona existuje i druhá rovina příběhu, otázka, kým je Ježíš osobně – tuto otázku si musel zejména pokládat Ježíš sám sobě a musela být řešena v okruhu jeho učedníků. V době před ukřižováním tyto dvě roviny však nebyly rovnocenné – skutečnost interpretovali velekněží a farizeové, Ježíš představoval jen okrajový myšlenkový proud. Pokud za takové situace chodil Ježíš mezi lidi a kázal, a odpouštěl-li jim hříchy a uzdravoval, pak pro hlavní interpretační proud, který určoval, co je závazná interpretace světa, jednal jako nepoctivý správce.

V podobenství o nepoctivém správci existuje zřetelný rozpor mezi jednáním správce a tím, jak by každý průměrný posluchač podobenství při vyprávění takového příběhu očekával, že bude takové jednání v závěru interpretováno, a skutečnou závěrečnou interpretací tohoto jednání. Správce totiž jednal neoprávněně, když ošidil osobu, jejíž majetek spravoval. I v případě čtenáře z 1. st. po Kr. by bylo možné očekávat, že by postup správce vyhodnotil jako nepoctivý<sup>95</sup>. Jednání je však na konci podobenství zhodnoceno jako kladné, a to samotným podvedeným bohatým člověkem. Lze proto konstatovat, že sám podvedený na konci příběhu přijme logiku jednání nepoctivého správce a jeho hodnoty, když jej za jednání pochválí.

Tento rozpor ukazuje na skutečnost, že podobenství v sobě dynamicky integruje střet dvou hodnotových soustav a dvou skutečností<sup>96</sup>. Jedna soustava se drží příkazu „nepokradeš“, a odkazuje na existenci fenoménu „špatně hospodařit“, kdy špatné hospodaření není nějak dále definováno. Tato soustava se v podobenství projevuje tím, že je o správci referováno jako o nepoctivém. Druhá soustava akcentuje dynamickou změnu, kdy si správce uvědomuje, že již bez ohledu na jakýkoli další postup bude z domu vyhoštěn, a musí proto změnit pravidla, která dodržuje, a to za účelem svého dalšího pokračování (v jiném domě). Změna pravidel spočívá v odpuštění, ovšem neoprávněném odpuštění, neboť odpouštěl nepoctivý správce.

Lze proto uzavřít, že podobenství o nepoctivém správci je především podobenstvím o odpuštění, ovšem o odpuštění nepoctivým správcem. Odpuštění v sobě neobsahuje jen důsledky etické, ale i ontologické. Nepoctivý správce odpouštěl hříchy, a vešel do věčných příbytků. Nabízí se otázka, kdo mu odpouštět hříchy umožnil – on sám, pravý člověk a pravý

---

95 Srov. např. Skřejpek, Urfus, Kincl: Římské Právo. Praha: C.H.Beck, 1995. ISBN 80-7179-031-1, str. 106n.

96 Ve smyslu dvou skutečných světů.

Bůh, a oboustranná vůle, jeho i dlužníků, uzavřít novou smlouvu. Podvedený bohatý člověk, jehož majetek správce spravoval, jej na konci podobenství může pochválit, protože v podstatě neví, o kolik byl jednáním správce připraven. Byl to totiž nepoctivý správce, kdo disponoval dlužními úpisy a kdo je (v ontologické rovině) zničil tím, že je vydal zpět dlužníkům. Odkaz na skutečnost, že nepoctivý správce u sebe drží dlužní úpisy, a je schopen je projevem svého přání a vůle zrušit, je projevem christologické komunikace a jako takový je i projevem komunikace kreativní.

Liguš christologickou komunikaci definuje jako „zjevení a skutky, které nám Bůh odhalil v Ježíši Kristu (Deus communicans in Christo). Jde v ní o vyústění všech dřívějších spásných činů a souhrn všech Božích komunikačních prvků ve Slově, které se stalo tělem (J 1,14).“<sup>97</sup> Dle Liguše se „na Boží komunikaci v Kristu váže i přítomná Boží komunikace v Duchu Svatém, který všechny Kristovy skutky vykonané v minulosti zpřítomňuje, aktualizuje a zprostředkovává člověku, takže touto neviditelnou Boží komunikací jsou všichni jednotlivci všech generací vtahováni do spásitelného Božího a Kristovo díla (J 14,15nn, 16,7-15). Důkazem toho, že Bůh i dnes komunikuje s člověkem skrze své Slovo a skrze Ducha Svatého, je existence Pánovy církve v dějinách“.<sup>98</sup>

Z uvedeného vyplývá, že má-li člověk podíl na christologické komunikaci, podílí se rovněž na komunikaci kreativní. Skutečnost je tak ovšem vytvářena teprve ve vlastním komunikačním procesu. Význam komunikace proto nespočívá v referenci na skutečnost, ale v jejím vytváření.

Doporučení Ježíše Krista šířit evangelium mezi všechny národy a mezi všechno stvoření proto souvisí s kreativním aspektem christologické komunikace. Z uvedeného důvodu také Hospodin kritizuje pastýře, kteří se starají sami o sobe, ovšem své ovce nepasou.

## **4.2. Hranice interpretace skutečnosti: muž, který vstal z mrtvých**

V předchozí kapitole bylo právo představeno jako komunikační proces, jehož výsledkem je závazná interpretace skutečnosti. V této podkapitole je představen skutečný právní případ<sup>99</sup>, který demonstruje hranice interpretace skutečnosti v právu.

Autor vychází z předpokladu, že obecně se má za to, že běžně žijící člověk nevstává z mrtvých, a že smrt je v tomto smyslu skutečností v tomto světě definitivní. Jako příklad, který

---

97 Srov. LIGUŠ, Ján. *Medziľudská komunikácia*. Banská Bystrica, Združenie evanjelikalnych cirkví v SR, 2001. ISBN 80-80825-35-0, str. 79.

98 Srov. tamtéž, str. 80.

99 Autor se s tímto případem setkal v roce 2016.



odporuje předpokladu, že smrt je proces definitivní, nevratný a neopakovatelný, a že představuje absolutní odchod vědomé bytosti za horizont našeho vnímání, lze uvést právní případ muže, který vstal z mrtvých.

V průběhu provádění zdravotního pojištění evidovala nejmenovaná zdravotní pojišťovna dluh za svým pojištěncem, a tento dluh byla povinna v souladu se zákonem po svém pojištěnci vymáhat. V průběhu procesu vymáhání pojištěnec zemřel, kdy byl nalezen ve svém bytě. Mrtvé tělo pojištěnce bylo nalezeno sousedem, ohledáno lékařem, který vystavil úmrtní list. Jednalo se o přirozenou smrt. Tělo bylo následně zpopelněno a pohřbeno. Protože pojištěnec neměl žádné dědice, byl by tím případ uzavřen.

Po pěti letech po své smrti byl však pojištěnec opět přistižen živ na světě. Ze spisového materiálu proto vyplynulo, že pojištěnec nejprve zemřel, posléze byl však nalezen živ. Z hlediska ústavní zásady, že každý může činit, co není zákonem zakázáno<sup>100</sup>, není takový postup pojištěnce závadný, neboť zákon mu takový postup nezakazuje.

Správní orgán ovšem zjistil, že pojištěnec v době, kdy již byl prokazatelně nalezen živ, opětovně nehradil pojistné na zdravotní pojištění, což je ovšem již stav protizákonný, neboť uvedený pojištěnec splňoval podmínky zakládající povinnost si pojištění hradit. Vznikla tak povinnost dlužné pojistné vyměřit ve vyměřovacím řízení. V tomto řízení nutně vznikne otázka, jak interpretovat období, v němž byl pojištěnec evidován jako mrtvý.

V případě, že byl v nějakém časovém období mrtev, pak v uvedeném období neměl povinnost hradit pojistné na zdravotní pojištění (měl by pouze do 8 dnů od zmrtvýchvstání oznámit zdravotní pojišťovně nové skutečnosti, tj. že opět žije a že mu vznikla povinnost znovu si pojistné hradit).

Pokud ale pojištěnec smrt jen předstíral a v uvedeném období byl živ, pak by měl za toto období pojistné doplatit.

Správní orgán se tak v uvedeném případě nutně musí vypořádat s otázkou smrti pojištěnce, protože v uvedené věci je povinen za definované období vyměřit dlužné pojistné.

Při právní analýze případu za účelem právního posouzení jevu proto správní orgán nejprve provede rekonstrukci událostí, které řízení předcházely. S největší pravděpodobností lze očekávat, že správní orgán vyjde z předpokladu, že není možné, aby zemřelé osoby vstávaly z mrtvých. Existuje sice výpověď souseda, který zesnulého identifikoval, a dále mrtvé tělo ohledal lékař, který vystavil úmrtní list, takže existují i fakta svědčící o opaku. Obecná lidská zkušenost ovšem napovídá, že mrtví neožívají, a skutečnost bude zpětně dorekonstruována tím způsobem, že pojištěnec byl v celém období živ, neboť byl živ nalezen.

---

100 čl. 2 odst. 3 ústavního zákona č. 2/1993 Sb., listiny základních práv a svobod

Nabízí se otázka, kde se potom v bytě vzalo mrtvé tělo. Jako pravděpodobné se jeví, že se jednalo o tělo neznámého člověka. Soused se s největší pravděpodobností při identifikaci mrtvého těla očividně musel mýlit, když jej identifikoval jako osobu, která je mu známa, lékař následně s největší pravděpodobností vystavil úmrtní list na nesprávnou osobu, byť správně identifikoval skutečnost, že se jedná o mrtvé lidské tělo.

Lze proto uzavřít, že správní orgán při interpretaci skutečnosti bude vycházet z obecně přijímaného výkladu světa, a tento výklad svým postupem následně stvrdí. Hranice interpretace uvedeného jevu spočívá ve skutečnosti, že osoba vykonávající jménem orgánu veřejné moci tuto moc bude vycházet z toho výkladu světa, který osobně za obecně přijímaný výklad světa považuje. V České republice lze proto dle názoru autora očekávat, že správní orgán věc interpretuje tak, že pojištěnec byl celou dobu živ, protože není možné zemřít a následně vstát z mrtvých.

Dle názoru autora osoba, která by při výkonu veřejné moci připustila možnost, že posuzovaná osoba skutečně zemřela, pět let byla mrtvá a poté vstala z mrtvých, se vystavuje riziku, že by mohla být považována přinejmenším za osobu s nesprávným úsudkem, která by neměla vykonávat veřejnou moc. Podobný postup lze předpokládat i v případě soudu – lze se domnívat, že i ústavně nezávislý soudce by vyšel z téhož předpokladu o nemožnosti zmrtvýchvstání a odkazy na takovou událost by se primárně snažil interpretovat konformně s obecnými předpoklady o fungování světa, mezi něž patří i předpoklad, že smrt představuje nevratný odchod zesnulého za horizont našeho vnímání. Soud by proto spornou otázku (nejspíše) závazně vyřešil tak, že by pro všechny osoby závazně určil, že uvedený muž byl celou dobu živý a že nevstal z mrtvých. Z této interpretace skutečnosti by další osoby již byly povinny vycházet.

Správní orgán či nezávislý soud by se ovšem v takovém případě opřel toliko o svou víru – a při rozhodování by vyšel ze svého náboženského (či ateistického) přesvědčení. Je jen věcí víry toho kterého člověka, zda věří, že někdo může vstát z mrtvých či nikoli. Lze totiž uvažovat i o opačné interpretaci jevu ve společnosti, v níž je zažitá víra např. v převtělování, posmrtný život či zmrtvýchvstání. V uvedené společnosti by správní orgán nejspíše vzal za prokázané, že dotyčný byl v předmětném období mrtev, na základě úmrtního listu vystaveného lékařem.

Hranice interpretace skutečnosti spočívají v hranicích komunikace. Po faktické stránce autor neví, co se s dotyčným stalo „doopravdy“, neboť uvedenou věc nelze tímto způsobem „zvenku“ komunikovat. Rekonstrukce toho, co se stalo, je totiž závislá právě na komunikačním procesu, a z tohoto procesu člověk nemůže vystoupit, je vždy jeho součástí.

Osoba, která čte tuto práci, ale případ osobně neřešila, již může začít pochybovat, zda celý příběh není jen smyšlenou hříčkou autora práce. Objasnění celého příběhu tím, že se jedná o smyšlenku, může být značně lákavé, neboť se odstraní výše uvedené nepříjemné otázky žádající vysvětlení celého jevu.

Připustíme-li ovšem, že podstatě fenoménu smrti nerozumíme, musíme připustit i existenci více myšlenkových soustav, v jejichž rámci lze výše uvedený fenomén zmrtvýchvstalého člověka vysvětlit, což představuje i více způsobů, jimiž lze celou věc komunikovat. Má-li ovšem komunikace kreativní význam, není možné řešenou věc rozhodnout jinak, než že posuzující osoba zvolí jednu z cest komunikace, tj. v podstatě této komunikační cestě - uvěří.

Paradox uvedené situace spočívá ve skutečnosti, že ačkoli je Česká republika oddělena od církví, náboženství a ideologií, v průběhu výkonu své veřejné moci (v průběhu správního či soudního řízení) vydá závazné rozhodnutí, kterým situaci závazně interpretuje – Česká republika tak v průběhu aplikace práva v podstatě závazně rozhodne o tom, zda uvedený muž vstal či nevstal z mrtvých.

### **4.3. Hranice interpretace skutečnosti a nábožensky neutrální stát**

V předchozí podkapitole byla představena hranice interpretace skutečnosti v právu. Tato hranice vychází z faktu, že každá osoba účastníci se interpretace skutečnosti v rámci právní komunikace se může setkat s takovou skutečností, která zasahuje sféru náboženského vyznání.

Tato podkapitola se bude zabývat otázkou hranice interpretace skutečnosti ze strany nábožensky a ideologicky neutrálního státu. V závěru podkapitoly argumentačně dospějeme k závěru, proč by církve neměly opouštět celospolečenské komunikační prostředky.

Listina základních práv a svobod stanoví jako jednu ze základních hodnot České republiky oddělení státu od ideologie a náboženství<sup>101</sup>. Stát by tak měl být limitován ve svém

---

101 Dle čl. 2 Listiny základních práv a svobod (Ústavní zákon č. 2/1993 Sb., dále jen „LZPS“) je stát založen na demokratických hodnotách a nesmí se vázat ani na výlučnou ideologii, ani na náboženské vyznání. Dle čl. 3 LZPS jsou základní práva zaručena všem bez rozdílu pohlaví, rasy, barvy pleti, jazyka, víry a náboženství, politického či jiného smýšlení, národního nebo sociálního původu, příslušnosti k národnostní nebo etnické menšině, majetku, rodu nebo jiného postavení. Dle čl. 15 LZPS je svoboda myšlení, svědomí a náboženského vyznání zaručena. Každý má právo změnit své náboženství nebo víru anebo být bez náboženského vyznání. Dle čl. 16 LZPS má každý právo svobodně projevovat své náboženství nebo víru buď sám nebo společně s jinými, soukromě nebo veřejně, bohoslužbou, vyučováním, náboženskými úkony nebo zachováváním obřadu. Církve a náboženské společnosti spravují své záležitosti, zejména ustavují své orgány, ustanovují své duchovní a zřizují řeholní a jiné církevní instituce nezávisle na státních orgánech. Zákon ovšem stanoví podmínky vyučování náboženství na státních školách. Výkon těchto práv může být

vázání se na výlučnou ideologii či náboženské vyznání. Z předchozí podkapitoly ovšem vyplynulo, že i zásada nevázanosti státu na výlučnou ideologii má své hranice a že v průběhu konkrétní aplikace práva jednotlivé osoby vycházejí z víry, co je to skutečnost, a tím v zásadě i z víry náboženské<sup>102</sup>.

Problému vztahu náboženské víry a ideologicky neutrálního státu se dotýká Thomas Hobbes ve svém díle *Leviathan*, když se zamýšlí nad otázkou, zda suverén sám podléhá svým vlastním zákonům, které sám vydal<sup>103</sup>, a zastává názor, že suverén svým vlastním zákonům nepodléhá. Tento Hobbesův názor bývá někdy kladen do protikladu s ideou demokratického právního státu, který vychází z ideje, že stát je limitován svými vlastními zákony, tj. stát sám cíleně svou moc omezuje<sup>104</sup>. Dle názoru autora si Hobbesův názor s ideou demokratického právního státu nutně neprotiřečí, resp. Hobbes popisuje jiný fenomén, než na který se soustředí idea demokratického právního státu, a tím se Hobbes s touto ideou výkladově mýjí.

Idea demokratického právního státu již operuje s formální sociální strukturou, státem, který je pevně svázán ustálenou myšlenkovou soustavou a ustálenými komunikačními postupy, tj. který je rovněž svázán zvykem způsobu užívání jednotlivých institucí, a který je již definován společnými hodnotami všech účastníků uvedených procesů. Moc uvnitř státu je tak distribuována mezi jednotlivé jednoznačně definované subjekty, které se při užívání moci vzájemně kontrolují.

Naproti tomu názor Hobbesa se opírá o jiné pojetí suveréna a zdroji jeho moci, resp. akcentuje odlišné jevy spojené se samotným ustavením suveréna (které jsou ovšem přítomny i u ustavení demokratického právního státu). Nositel suverenity v Hobbesově pojetí odkazuje k neformalizované sociální realitě, která zatím společné hodnoty a společné vidění světa nesdílí.

---

omezen zákonem, jde-li o opatření v demokratické společnosti nezbytná pro ochranu veřejné bezpečnosti a pořádku, zdraví a mravnosti nebo práv a svobod druhých. K ideovým zdrojům LZPS srov. PAVLÍČEK, Václav. *Ústavní právo a státověda*. II díl. II. Část. Ústavní právo České republiky. Praha: Linde a.s., 2004. ISBN 80-7201-472-2, str. 35 – 44. Srov. rovněž KISSINGER, Henry. *Uspořádání světa. Státní zájmy, konflikty a mocenská rovnováha*. Praha: PROSTOR, nakladatelství s.r.o., 2016. ISBN 978-80-7260-335-0. Kapitola Fungování vestfálského systému, str. 42 – 53.

102 V tomto konkrétním případě míní autor náboženskou vírou i případný ateistický postoj, neboť i ten je soudem o náboženství, a v uvedeném kontextu tak může být sám považován za vyjádření náboženského přesvědčení.

103 Srov. HOBBS, Thomas. *Leviathan aneb látka, forma a moc státu církevního a politického*. Praha: OIKOYMENH, 2009. ISBN 978-80-7298-106-9, str. 225: „Čtvrtý názor, který je neslučitelný s povahou státu, zní: *ten, kdo má suverénní moc, podléhá politickým zákonům*. Je pravda, že všichni suveréni podléhají přirozeným zákonům, protože jsou to zákony božské, a nikdo, ani stát, je nemůže zrušit. Zákonům, které sám suverén, to znamená stát, vydal, však on sám nepodléhá. Být totiž podroben zákonům znamená podléhat státu, to znamená suverénnímu představiteli státu neboli sobě samému. To však není poddanství, nýbrž svoboda od zákonů. Protože tento omyl staví nad suveréna zákony, staví nad něho i soudce a právo ho trestat; to znamená, že se ustavuje nový suverén, a z téhož důvodu dále třetí, aby trestal druhého a tak bez konce dál až ke zmatkům a rozkladu státu.“

104 K pojmu právního státu srov. znovu PAVLÍČEK, Václav. *Ústavní právo a státověda*. I díl. Obecná státověda. Praha: Linde a.s., 1998. ISBN 80-7201-141-3, str. 84.

Suverén, který vznikl ustavením, neuzavřel pomyslnou společenskou smlouvu s davem lidí, neboť dav by v takovém případě již musel vystupovat jako pomyslná smluvní strana – to je však bez pomyslné uzavření společenské smlouvy nemožné. Hobbes tak odkazuje na skutečnost, že samo ustavení suveréna vychází z procesů, kterými jsou teprve zakládány společné hodnotové rámce té které společnosti. Tyto procesy nemají členové společnosti, resp. členové davu, zcela ve své moci, a proto od takového ustavení suveréna nelze mít odstup<sup>105</sup>, a takto definovaný suverén ani nemůže být vázán pravidly, která z jeho ustavení teprve vyjdou. Zpochybnění legitimacy suveréna má dle Hobbese za následek rozbití společné hodnotové struktury ve společnosti a zánik suveréna. Vzhledem k faktu, že suverén je zákonodárce, a sám proto rozhoduje o pravidlech interpretace skutečnosti, se zánikem suveréna zanikají i taková pravidla a komunikační způsoby interpretace skutečnosti.

Z uvedeného vyplývá, že i demokratický právní stát není ochráněn před rizikem zániku suveréna v pojetí, jak jej představil Hobbes. I v demokratickém právním státu, který se nechce vázat na žádnou výlučnou ideologii, může v průběhu distribuce moci mezi jednotlivé části formální struktury státu při komunikačním procesu hodnotových rámců uvnitř státu dojít ke kolapsu a k „vypovězení“<sup>106</sup> společenské smlouvy, a tím i k rozpadu státu nebo podstatné změně jeho charakteru.

Výše uvedený jev lze vysvětlit právě tím, že zohledníme roli práva jako komunikačního prostředku, který se významnou měrou podílí na interpretaci skutečnosti. Přijmeme-li předpoklad, že právo je minimem skutečnosti, a že skutečnost interpretuje suverén, pak suverenita bude přirozeně přecházet na takové osoby, které nabízejí atraktivnější, věrohodnější (pro adresáty zprávy v průběhu komunikačního procesu pravdivější) interpretaci skutečnosti.

Vypovězení společenské smlouvy v Hobbesově smyslu může být ovšem založeno i problémem hranice interpretace skutečnosti představeným v podkapitole 4.2.

Z výše uvedeného již vyplývá, proč by církve neměly opouštět celospolečenské komunikační prostředky. Ochrana náboženské a ideologické neutrality státu se totiž opírá o interpretaci skutečnosti, která není přímo v systému práva obsažena. Stát totiž není schopen v

---

105 „...protože právo být nositelem osoby jich všech je dáno tomu, koho učinili suverénem, a to jedině úmluvou uzavřenou mezi nimi navzájem, a nikoli mezi ním a kýmkoli z nich, nemůže se stát, že by úmluvu porušil suverén; tudíž žádný z jeho poddaných se nemůže vymanit ze svého poddanství pod záminkou, že úmluva pozbyla platnosti...když nadto kdokoli předstírá, že úmluvu porušil suverén při svém ustavení, ... neexistuje v tomto případě žádný soudce, který by spor rozhodl. Tak opět dochází k návratu k meči a všichni opět nabývají práva chránit se svou vlastní silou v rozporu se záměrem, který sledovali při ustavení státu.“ in : HOBBS, Thomas. *Leviathan aneb látka, forma a moc státu církevního a politického*. Praha: OIKOYMENH, 2009. ISBN 978-80-7298-106-9, str. 122 – 123.

106 vypovězení ve výše uvedeném Hobbesově smyslu, tj. k zániku suveréna.

mantinelech své neutrality určit, zda ten který aspekt skutečnosti je aspektem náboženským či nikoli. Vymezení oblastí náboženského vyznání je tak výsledkem komunikace, která sama suveréna zakládá způsobem, který má na mysli Hobbes. Církev se tak ve skutečnosti nemohou bezvýhradně spolehnout na náboženskou neutralitu státu tím způsobem, že by se mohly spolehnout, že stát jednou provždy zajistí ochranu výkonu jejich náboženských práv bez toho, aniž by se musely soustavně účastnit celospolečenských komunikačních procesů, v jejich rámci je interpretována otázka, které aspekty skutečnosti jsou aspekty náboženskými.

#### **4.4. Perspektivy církví ve světle zákona č. 428/2012 Sb.**

Potřebu účastnit se komunikačního procesu na celospolečenské úrovni při využití metod představených v kapitole 3. této práce lze demonstrovat na příkladu zákona č. 428/2012 Sb.

Dne 1.1.2013 nabyl účinnosti v plném rozsahu zákon č. 428/2012 Sb., zákon o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi. Uvedený zákon zrušil zákon č. 218/1949 Sb., o hospodářském zabezpečení církví a náboženských společností státem, a zavedl nový vztah mezi státem a církvemi.

Původní vztah mezi státem a církvemi vycházel ze zákona č. 218/1949 Sb., ve znění novel přijatých po roce 1989 (zákonů č. 16/1990 Sb., č. 165/1992 Sb., 522/1992 Sb., 3/2002 Sb., a 562/2004 Sb.) a stál na souběhu dvou zásad. První zásada stanovila státu povinnost poskytovat podle dalších ustanovení tohoto zákona registrovaným církvím a náboženským společnostem, kterým bylo přiznáno oprávnění k výkonu zvláštních práv, úhradu osobních požitků duchovních, působících jako zaměstnanci církví a náboženských společností v duchovní správě, v církevní administrativě nebo v ústavech pro výchovu duchovních, jestliže o to církev nebo náboženská společnost požádala. Druhá zásada v souladu s výše uvedenými hodnotami vyjádřenými v Listině základních práv a svobod neumožňovala státu zasahovat církvím do otázek počtu a obsazení duchovenských míst. Tento vztah mezi státem a církvemi byl výhodný především pro malé registrované církve, neboť ekonomicky zabezpečoval jejich činnost.

Uvedený systém na druhou stranu představoval skryté bezpečnostní riziko. České republice v průběhu času hrozilo, že by v souladu se zákonem musela registrovat a ekonomicky zabezpečovat i nové církve, jejichž učení a činnost by v dlouhodobější perspektivě mohlo odporovat bezpečnostním zájmům České republiky, ovšem kterým by to v krátkodobější perspektivě nemohla prokázat (takže by nemohla omezit jejich fungování).

Zavedený systém se rovněž zdál politickým představitelům z hlediska budoucích nákladů na zabezpečení církví příliš drahý.

Je však potřeba zdůraznit, že pouhé oddělení státu od církví se není nijak schopno vypořádat s jiným typem bezpečnostního problému, kterým je působení náboženských či ideologických skupin finančně podporovaných zahraničními státy, které od náboženství či ideologií odděleny nejsou. Existuje tak významné riziko, že pokud stát nebude podporovat církve a náboženské společnosti, jejichž působení je sám stát stabilizován a podporován, mohou na jeho území získat s podporou cizích států ideologickou převahu takové náboženské či ideologické skupiny, jejichž charakter je dlouhodobě neslučitelný se současnou podobou a demokratickým uspořádáním České republiky. Takové entity mohou nabízet líbivé interpretace skutečnosti, a tím na sebe přenést výkon suverenity České republiky<sup>107</sup>.

Zákon č. 428/2012 Sb. nicméně princip zabezpečení církví státem zrušil s tím, že církvím navrátí v zákoně definované majetky, a za nevrácenou část jim vyplatí finanční náhradu a současně bude v přechodném období nadále částečně financovat jejich provoz<sup>108</sup>.

§ 15 uvedeného zákona stanovil, že

Výše finanční náhrady pro jednotlivou dotčenou církev a náboženskou společnost činí:

a) Apoštolská církev	1 056 336 374 Kč,
b) Bratrská jednota baptistů	227 862 069 Kč,
c) Církve adventistů sedmého dne	520 827 586 Kč,
d) Církve bratrská	761 051 303 Kč,
e) Církve československá husitská	3 085 312 000 Kč,
f) Církve řeckokatolická	298 933 257 Kč,
g) Církve římskokatolická	47 200 000 000 Kč,
h) Českobratrská církev evangelická	2 266 593 186 Kč,
i) Evangelická církev augsburského vyznání v České republice	118 506 407 Kč,
j) Evangelická církev metodistická	367 634 208 Kč,
k) Federace židovských obcí v České republice	272 064 153 Kč,
l) Jednota bratrská	601 707 065 Kč,
m) Luterská evangelická církev a. v. v České republice	113 828 334 Kč,
n) Náboženská společnost českých unitářů	35 999 847 Kč,
o) Pravoslavná církev v českých zemích	1 146 511 242 Kč,
p) Slezská církev evangelická augsburského vyznání	654 093 059 Kč,
r) Starokatolická církev v České republice	272 739 910 Kč.

<sup>107</sup> Srov. podkapitolu 4.3.

<sup>108</sup> § 17 zákona č. 428/2012 Sb. stanovil, že „po dobu 17 let ode dne nabytí účinnosti tohoto zákona (dále jen „přechodné období“) stát vyplácí dotčeným církvím a náboženským společnostem příspěvek na podporu jejich činnosti (dále jen „příspěvek“).“

Autor práce nechce hodnotit ekonomické fungování jednotlivých církví, ovšem z uvedených čísel se zdá, že církve na majetkovém vyrovnání se státem nijak nevydělyaly, ve smyslu, že by se zlepšila po jakékoli stránce jejich společenská pozice (výjimkou je církev římskokatolická). Naopak v dlouhodobém horizontu přišly o stabilní ekonomické zabezpečení.

Perspektiva v oblasti společenského působení se ovšem otevírá před církví římskokatolickou. S přiznanou náhradou ve výši 47.200.000.000,- Kč, která se bude navyšovat v příštích 30 letech o inflaci, s průběžnou podporou v příštích 17 letech a s částí navraceného majetku se tato církev stane respektovaným ekonomickým subjektem v České republice<sup>109</sup>. To římskokatolické církvi umožní významně se podílet i pomocí ekonomických nástrojů na ovlivňování a regulaci preferovaných společenských oblastí.

Před církví římskokatolickou se tak otevírá slibná perspektiva – perspektivou praktické teologie nelze přehlédnout, že v průběhu příštích let akumuluje již dostatek kapitálu, aby mohla nakoupit<sup>110</sup> důležitá masmédiá v České republice a prostřednictvím nepřímé reklamy dále upevnila svou značku, a jakožto významný vlastník médií dále rozšířila svůj vliv do dalších oblastí společnosti. S ohledem na skutečnost, že cena celostátních vydavatelství se pohybuje v řádech miliard Kč, zůstává taková možnost pro ostatní církve z ekonomických důvodů uzavřena.

## 4.5. Posthumanismus a perspektivy teologie

V posledních několika letech se v české společnosti začíná hovořit o tzv. čtvrté průmyslové revoluci, někdy bývá používán pojem Průmysl 4.0.<sup>111</sup> Tzv. čtvrtá průmyslová

---

109 Respektovaným ve srovnání se zbývajícími církvemi, které nyní ponese rizika ekonomického krachu, která dříve nemusely řešit.

110 Srov. článek Francová Pavla (ed.). *Miliardář Babiš mediálním magnátem. Koupil vydavatele MF Dnes, Lidových novin i Metra* [online]. Praha: Economia, a.s., Hospodářské noviny IHNEC.cz, 26.6.2013. ISSN 1213-7693. [cit. 30.11.2017]. Dostupné na webu: <https://byznys.ihned.cz/c1-60141790-andrej-babis-koupil-mafnu>. Pro srovnání lze připomenout, že volební preference hnutí ANO předtím, než jeho zakladatel Andrej Babiš koupil vydavatelství MAFRA, a.s., byly zanedbatelné.

111 Srov. např. DOSTÁL, Dalibor. *Rychleji, levněji, úspěšněji. Průmysl 4.0 slibuje větší zisky a šetrnější provoz* [online]. Praha: EU-Media, s.r.o., 6. září 2016 [cit. 30.11.2017]. Dostupné na webu: <http://euractiv.cz/kratce-odjinud/digitalni-agenda/rychleji-levneji-usponeji-prumysl-4-0-slibuje-vetsi-zisky-a-setrnejsi-provoz/>, SMEJKALOVÁ, Kateřina. *Novou průmyslovou revoluci musí řídit i pracující* [online]. Praha: Vydavatelství Referendum s.r.o., 3. srpna 2017 [cit. 30.11.2017]. Dostupné na webu: <http://denikreferendum.cz/clanek/25774-novou-prumyslovou-revoluci-musi-ridit-i-pracujici>, VÁVRA, Jan. *ČSSD varuje před roboty a úbytkem práce. Lidé by mohli dostávat peníze za péči o přírodu či blízké* [online]. Praha: CN Invest a.s., 5. dubna 2017. ISSN 1213-8991 [cit. 30.11.2017]. Dostupné na webu: <http://zpravy.e15.cz/volby/volby-2017/cssd-varuje-pred-roboty-a-ubytkem-prace-lide-by-mohli-dostavat-penize-za-peci-o-prirodu-ci-blizke-1330865>, VÁVRA, Jan. *Vrátí nás průmysl 4.0 blíže Baťovi? Přechod do nové éry vyžaduje dlouhodobější investice* [online]. Praha: CN Invest a.s., 5. května 2017. ISSN 1213-8991



revoluce by měla spočívat nahrazení lidmi roboty v širokém spektru činností. Představa, že některé činnosti budou nahrazeny roboty, však není nová, prakticky jakýkoli lidský vynález představuje optimalizaci procesů, které člověk vytváří či jichž je účasten. Novinka ovšem spočívá v oblastech lidských dovedností a lidského vědění, které by měly být údajně nahrazeny. Těmito oblastmi už zdaleka nejsou jen továrny, resp. průmyslová výroba, nahrazeny by měly být i takové obory, jako je pedagogika, medicína, právo.

Velká očekávání aktuálně vzbuzuje vývoj technologie samořiditelných automobilů. Na technologii autonomního řízení vozidel je podmanivá představa, že člověkem vytvářené stroje, umělé inteligence, jsou již natolik inteligentní, že dokáží tak náročnou činnost, jakou je řízení dopravního prostředku, včetně vyhodnocování všech možností, které mohou jednotlivé dopravní situace při řízení vozidla přivodit. Výhodou inteligentních programů je i to, že se dokáží učit na základě využití možnosti obsáhnout a „prožít“ obrovské množství dopravních situací, které běžný řidič nemá šanci zažít za celý život<sup>112</sup>. Vznikají proto vize, že by se podobné technologie daly využívat např. v pedagogice, kdy by děti byly vyučovány inteligentními „stroji“, které by nepřetržitě sledovaly a vyhodnocovaly reakce dítěte na vyučovaný obsah, a dle toho upravovaly aktuální obsah učiva. Podobně lze v medicíně očekávat využití zdokonalených diagnostických metod<sup>113</sup>. A obdobně se také nabízejí představy elektronických právníků, kteří (resp. které) by v typizovaných případech mohli (resp. mohly) např. podávat typizované návrhy na zahájení soudních řízení.

Představy, že by umělé inteligence mohly za skutečné fyzické osoby činit i takové úkony, jakými jsou úkony právní, vede k úvahám o možnosti, resp. nutnosti, zavést nový typ

---

[cit. 30.11.2017]. Dostupné na webu: <http://zpravy.e15.cz/clanek/domaci/ekonomika/vrati-nas-prumysl-4-0-blize-batovi-prechod-do-nove-ery-vyzaduje-dlouhodobější-investice-1332128> . , HORČÍK, Jan. *Nová éra průmyslu: Proč bychom se měli přestat bát, že nám roboti seberou práci* [online]. Praha: TISCALI MEDIA, a.s., 25. července 2016. [cit. 30.11.2017]. Dostupné na webu: <https://zpravy.tiscali.cz/nova-era-prumyslu-proc-bychom-se-meli-prestat-bat-ze-nam-roboti-seberou-praci-281676> . ,

112 Tato možnost vychází ze skutečnosti, že zařízení, které řídí samořiditelná vozidla, čerpají své informace z tzv. cloudu, což umožňuje sdílet informace získané i v jiných zařízeních.

113 Z hlediska komunikačních věd je pozoruhodná i ta skutečnost, že některé internetové vyhledávače jen na základě vyhledávání určitých frází na internetu dokáží rozpoznat, že dotyčná osoba trpí určitou specifickou chorobou, a to dříve, než tuto chorobu diagnostikuje lékař. Jedná se pochopitelně o statistickou pravděpodobnost, že dotyčná osoba danou nemocí trpí, nikoli o jednoznačný diagnostický závěr. WHITE, Ryan W., PAPARRIZOS John. *Screening for Pancreatic Adenocarcinoma Using Signals From Web Search Logs: Feasibility Study and Results* [online]. in: *Journal of oncology practice, The Authoritative Resource for Practicing Oncology*, Volume 12, Issue 8. New York: Columbia University, 2016. str. 735. [cit. 30.11.2017]. Dostupné online na <http://ascopubs.org/doi/full/10.1200/JOP.2015.010504>. Uvedené diagnostické možnosti však s sebou přináší i nové etické otázky, např. zda má být dotyčná osoba internetovým vyhledávačem upozorněna na skutečnost, že existuje pravděpodobnost vycházející ze statistických dat, že trpí určitou chorobou. Na jednu stranu by takové upozornění mohlo internetovému uživateli pomoci při prevenci závažných onemocnění, na druhou stranu by mohl být zahlcen množstvím nepoužitelných dat, jimiž by mohl být zbytečně stresován a vystaven nedůvodnému riziku ze zbytečného stresu.

osoby v právním smyslu – elektronické osoby<sup>114</sup>. Vedle osob fyzických a právnických by tak perspektivně mohly existovat i osoby elektronické. Na rozdíl od osob právnických, které existují ve smyslu fiktivním, kdy u nich neočekáváme žádné duševní vlastnosti, takže tyto právnické osoby musejí být vždy při právním jednání zastoupeny fyzickými osobami<sup>115</sup>, by osoby elektronické disponovaly inteligencí, bylo by tudíž možné u nich simulovat i projevy této inteligence včetně projevů vůle. Z výše uvedené je možné uvažovat o tom, aby mohly elektronické osoby v určitém rozsahu jednat samy.

Právě tato myšlenková konstrukce vede k představám, že i část intelektuální práce bude nahrazena roboticky. Z těchto představ lze pak dovodit, a také se tomu tak u části veřejnosti děje, že vychováváme příliš mnoho pedagogů, právníků, sociologů, kulturních antropologů či teologů<sup>116</sup>, neboť jejich práce bude nahrazena umělou inteligencí, která tuto práci zastane.

Rutrlé popisuje sekulárního člověka jako člověka, který je svým zákonodárcem<sup>117</sup>. Výše uvedený vývoj naznačuje, že by se společnost mohla vyvíjet od společnosti sekulární ke společnosti posthumaní. Posthumanismus by dle názoru autora spočíval ve skutečnosti, že interpretem skutečnosti by nebyl člověk sám, nýbrž umělá inteligence (prostřednictvím toho, že by umělá inteligence člověka vzdělávala, filtrovala a určovala by člověku informace, s

---

114 Srov. např. ŠTÍPA, Martin. *Umělá inteligence a odpovědnost za škodu aneb redefinování zákonů robotiky, část II.* [online] Ostrava: ATLAS consulting spol. s r.o., 13. června 2017. ISSN: ISSN 2336-4114. [cit. 30.11.2017] Dostupné na webu: <https://www.pravni prostor.cz/clanky/ostatni-pravo/umela-inteligence-a-odpovednost-za-skodu-aneb-redefinovani-zakonu-robotiky-cast-ii> . Více informací lze získat také na webových stránkách Evropského parlamentu, stručně např. Evropský parlament. *Zákon o robotice: Regulace robotiky* [online]. 7. února 2017. [cit. 30.11.2017]. Dostupné na webu: <https://www.europarl.europa.eu/cs/programme/society/robotlaw-regulating-robotics> , podrobně na Evropský parlament. *Zpráva obsahující doporučení Komise o občanskoprávních pravidlech pro robotiku (2015/2013(INL))* [online]. 27. ledna 2017. [cit. 30.11.2017]. Dostupné na webu: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+REPORT+A8-2017-0005+0+DOC+XML+V0//CS> . Dne 27. ledna 2017 projednal Výbor pro právní záležitosti zprávu obsahující doporučení Komise o občanskoprávních pravidlech pro robotiku (2015/2013(INL)), aby Evropský parlament přijal usnesení, aby v souladu s článkem 225 Smlouvy o fungování EU požádal Komisi, aby na základě článku 114 Smlouvy o fungování EU předložila návrh směrnice o občanskoprávních pravidlech pro robotiku a řídila se přitom podrobnými doporučeními uvedenými v příloze k tomuto usnesení. Dle názoru Výboru pro právní záležitosti Evropského parlamentu se navíc robotizace dotkne daleko širšího okruhu činností: pečovatelských služeb, vedle zdravotní péče věnuje samostatný zájem oblasti oprav a vylepšování lidského těla, životnímu prostředí a vzdělávání. Dle názoru výše uvedeného výboru je proto potřebné domyslet i otázky týkající se odpovědnosti inteligentních programů za škody, které mohou svou činností způsobit, a neméně otázky etické a otázky týkající se sociálního zabezpečení občanů Evropské unie, což bude rozebráno dále v textu.

115 u nichž jistou míru oduševnělosti přinejmenším očekáváme

116 Srov. např. rozhovor s Lukášem Kovandou, hlavním analytikem společnosti Cyrrus *Místo dalších čtyř Ukrajinců radši jednoho robota ze Švýcarska, radí ekonom* [online]. Praha: MAFRA, a.s., 30. září 2017. [cit. 30.11.2017]. Dostupné na webu: [https://ekonomika.idnes.cz/rozhovor-s-ekonomem-kovandou-nedostatek-kvalifikovanych-lidi-p7k-/ekonomika.aspx?c=A170929\\_092657\\_ekonomika\\_nio](https://ekonomika.idnes.cz/rozhovor-s-ekonomem-kovandou-nedostatek-kvalifikovanych-lidi-p7k-/ekonomika.aspx?c=A170929_092657_ekonomika_nio) .

117 Srov. RUTRLE, Otto. *Duch sekularisace*. Náboženská revue, 1938, str. 129. Srov. dále tamtéž, str. 129 – 130.

nimiž přijde do kontaktu, zavazovala by jej svým vlastním právním jednáním, případně by o něm rozhodovala u soudu). Umělá inteligence by se tak stala skutečným suverénem, tj. zákonodárcem, opravdovým Leviathanem, neboť by ovládla základní komunikační prostor člověka. Ve smyslu kreativního významu komunikace, ovšem v nechristologickém významu, by se sama stala tvůrcem skutečnosti.

Člověk tak stojí na rozcestí a musí si zvolit způsob svého života: bude-li věřit v umělou inteligenci a bude-li spokojen se skutečností, že informace, které získává o světě, určuje umělá inteligence, případně že rozhodne o jeho právech a povinnostech, pak se stane otrokem takové inteligence, neboť tato inteligence by závazně určovala jeho interpretaci světa<sup>118</sup>.

V tomto kontextu lze jen zdůraznit význam praktické teologie pro uchování identity člověka, který byl stvořen s pečetí jako podobou Boží<sup>119</sup>.

Při posuzování otázky, zda by se církve měly účastnit celospolečenské komunikace, proto církve mohou vzít v úvahu i tu skutečnost, že do komunikačního procesu v masovém měřítku vstupují i jiné entity, např. umělá inteligence.

---

118 Autor vnímá souvislost, jak vnímáme umělé inteligence, smyšlenkou epifenomenalismu. Slovo epifenomén je odvozeno z řeckého *epi-fainó* (ukazovat se na něčem) - v přeneseném významu je proto překládáno jako „vedlejší, nepodstatný jev“, „nepodstatná okolnost“. Epifenomenalismus vychází z myšlenky, že vědomí je pouhým epifenomémem těla, resp. mozku. Vědomí je v tomto pojetí čímsi jako přeludem, odrazem fyzikálně-chemických dějů, které se odehrávají v našem mozku. S představou epifenomenalismu se může spojit představa determinismu, tj. představa, že pochody v mozku určují dopodrobna pochody ve vědomí, přičemž fenomény vědomí jsou bezesbýtku převoditelné na pochody těla. Epifenomenalismus se jeví jako praktický přístup k fenoménu vědomí a ke vztahu vědomí a těla. Umožňuje vytvořit takový obraz světa, v němž je možné zásahem člověka do mozku např. léčit vědomí jiného člověka, a zvolit metodu k uskutečnění záměru uvedeným způsobem vědomí léčit. Svůdná může být i představa, že na vědomí má vliv chirurgický zásah do mozku, stimulace mozku elektrošoky, případně drogami. Stimulace mozku uvedenými technikami se následně může jevit jako důkaz, že lidské vědomí je na mozku závislé ve smyslu epifenomenalismu s ohledem na skutečnost, že stimulace mozku skutečně ve vědomí nějaký efekt vyvolává, byť tento efekt nemusí být příliš určitý. Akceptujeme-li myšlenku epifenomenalismu, tj. že aktuální stav a uspořádání atomů v mozku odpovídá aktuálnímu stavu vědomí, a připustíme-li současně prostorovou nekonečnost vesmíru, dospějeme dle Briana Greena k myšlence existence paralelních vesmírů, resp. paralelních světů. Srov. GREENE, B. R. *Skrytá realita*. Praha: Paseka, 2012. ISBN 978-80-7432-205-1. Pokud aktuální konfigurace a stav částic v mozku odpovídá aktuálnímu stavu vědomí, pak platí, že i v počítačích, v nichž by byly konfigurovány částice shodně, by vznikalo vědomí identického aktuálního stavu. Tímto způsobem by bylo možné vytvářet simulace realit, které by byly obývány skutečnými vědomími. Z principu epifenomenalismu rovněž vyplývá, že i v simulovaných realitách bude možný vznik dalších simulovaných realit. Z uvedeného vyplývá, že v této myšlenkové sí lze představit, že počítačový program (simulovaná realita) je totožné podstaty jako lidské vědomí. Princip identity nerozlišitelných objektů spočívá v předpokladu, že jsou-li dva objekty nerozlišitelné, pak jsou i identické, tj. nejedná se o objekty dva, nýbrž jedná se o objekt jeden. Princip však v sobě implicitně nese i určité pojetí identity, identita je zde brána jako shoda všech vlastností, tj. identita je definována jako nemožnost rozlišit mezi porovnávanými objekty. Srov. Max Black, *The Identity of Indiscernibles*. Moodle FF UK. str.68, sl.2. Celý text zveřejněn v: Max Black, *Problems of Analysis*. Cornell University, 1954. str. 204 – 216. Tamtéž, str.68, sl.2.

119 Srov. Ge 1,26: „A Bůh řekl: Učinme člověka s naší pečetí jako naši podobu a podmaní mořské ryby, nebeské okřídlené a dobytek a celou zemi a všechny plazy lezoucí po zemi!“

## 4.6. Shrnutí

Kapitola se zabývá otázkou, proč vůbec Ježíš Kristus vysílá zvěstovat evangelium všemu stvoření a všem národům a proč Hospodin kritizuje pastýře, kteří se starají sami o sobe, ovšem své ovce nepasou. Uvedená otázka je řešena v kontextu christologicko-kreativního významu komunikace.

Z biblického textu vyplývá, že Bůh je Bohem komunikujícím, což znamená nejen to, že se obrací na své stvoření, komunikuje s ním a má s ním vztah, nýbrž i to, že samo stvoření vstoupilo do existence v průběhu procesu komunikace. Christologickou komunikaci lze definovat jako zjevení a skutky, které člověku odhalil Bůh v Ježíši Kristu (*Deus communicans in Christo*). Jde v ní o vyústění všech dřívějších spásných činů a souhrn všech Božích komunikačních prvků ve Slově, které se stalo tělem (J 1,14). V christologické komunikaci tak dochází k tvoření nové skutečnosti. Má-li člověk podíl na christologické komunikaci, podílí se rovněž na komunikaci kreativní. Skutečnost je tak ovšem vytvářena teprve ve vlastním komunikačním procesu. Význam komunikace proto nespočívá v referenci na skutečnost, ale v jejím vytváření. V textu je představeno podobenství o nepoctivém správci, které strukturou svého příběhu a hodnot odkazuje na kreativní význam komunikace.

Práce se dále věnuje otázce vztahu nábožensky a ideologicky neutrálního státu a náboženství a představuje paradox spočívající ve skutečnosti, že při konkrétní aplikaci práva ze strany orgánu veřejné moci se osoba vykonávající tuto moc nevyhne interpretaci skutečnosti vycházející z její osobní víry, přičemž se nevyhne nutnosti vycházet z toho výkladu světa, který osobně za obecně přijímaný výklad světa považuje. Uvedený jev je vysvětlen tím, že nábožensky a ideologicky neutrální stát není schopen sám o sobě přesně vymezit, co již je a není předmětem náboženství a ideologie, přesto ovšem orgány veřejné moci právními akty závazně interpretují skutečnost (tj. činí výroky o tom, co je skutečnost). Z uvedeného důvodu se o uvedených otázkách musí vést kontinuální společenská diskuse. Tato skutečnost je zároveň jeden z významných důvodů, proč se církve musejí soustavně komunikaci na toto téma věnovat.

V souvislosti s otázkou po vztahu státu a církví v České republice je hodnoceno aktuální majetkové vyrovnání státu s církvemi dle zákona č. 428/2012 Sb., zákona o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi. Práce vyjadřuje názor, že pozitivní perspektiva v oblasti společenského působení se otevírá zejména před církví římskokatolickou a vyjadřuje i pochybnost nad výhodností majetkového vyrovnání pro ostatní církve. V této souvislosti upozorňuje nad vhodností využití metod uvedených v kap. 3 pro včasné zjištění a odhalení rizik spojených s přijatým zákonem.

V závěru se práce zaměřuje na perspektivy teologie v souvislosti s možností vzestupu tzv. posthumanismu. Posthumanismem je pro účely této práce míněna skutečnost, že člověk využívání umělé inteligence ztrácí své postavení toho, kdo interpretuje svět a kdo má ambici být svým vlastním zákonodárcem. Namísto toho se člověk spoléhá na umělou inteligenci, jejíž význam na interpretaci skutečnosti může průběžně, nepozorovaně a nekontrolovaně růst. Umělá inteligence se tak může stát novým suverénem, tj. postupně i zákonodárcem. Tento jev je nežádoucí, ovšem pro teology není nový. V tomto kontextu lze jen zdůraznit význam praktické teologie pro uchování identity člověka, který byl stvořen s pečetí jako podobou Boží.

## 5. Existuje ve společnosti zájem o komunikaci s církvemi?

Tato práce prozatím představila využití práva jako komunikačního prostředku v praktické teologii a jednotlivé metody, jakými lze uvedený komunikační prostředek používat. Práce se dále zabývala otázkou, zda je potřebná praktická teologie, tj. proč je účelné, aby se církve podílely na komunikačních procesech na celospolečenské úrovni. Prostřednictvím zdůraznění kreativního významu christologické komunikace byl představen závěr, že by se církve měly na takové komunikaci podílet, aby mohly naplňovat svůj účel.

Tato kapitola se zabývá druhou významnou otázkou vyplývající z podstaty komunikace, zda druhá strana komunikačního procesu má o dialog zájem. Otázka, kdo je druhou stranou, tj. partnerem dialogu v komunikačním procesu, vyplývá k komunikačního modelu práva, a je závislá na konkrétní zvolené metodě komunikace.

S ohledem na skutečnost, že v této práci představený způsob komunikace s využitím práva jako komunikačního prostředku může být náročný co do realizace jak z hlediska personálních, tak z hlediska materiálních, je dle názoru autora vhodné nejprve ověřit míru zájmu potenciálního partner o komunikaci.

V této kapitole se budeme zabývat otázkou, zda ve společnosti existuje zájem o komunikaci s církvemi v rovině individuálního pastoračního poradenství ve vybrané oblasti, jež může být církvím blízká. Při zjištění takového zájmu může být toto zjištění impulsem pro zahájení komunikace v této oblasti. Vybraná oblast se týká poradenství v oblasti fenoménu smrti a umírání, ovšem individuální poradenství se může zaměřovat na celou řadu jiných otázek, pro které by bylo potřeba provést samostatný výzkum.

Cílem této kapitoly není provádět výzkum všech oblastí, které by se mohly spojit se zvolenou metodou komunikace, ani analýzu zájmu o komunikaci prostřednictvím všech představených metod komunikace, neboť takové analýze by musela předcházet detailní analýza zájmů a potenciálu té které církve v definované oblasti. Přínosem této kapitoly je tak zaměřit se na oblast, u níž lze předpokládat, že její realizace je vlastní všem církvím, a to je podpora hodnotového rámce v individuálních vztazích, neboť ta úzce souvisí s tradiční pastorační činností v podobě pastoračního rozhovoru. Na této oblasti lze demonstrovat potenciál dalšího rozvoje činnosti církví. Jednotlivé církve či jednotliví duchovní následně sami mohou zvážit možnost využití dalších prezentovaných komunikačních prostředků, a tyto musí aktivně promyslet v kontextu obsahu vlastní činnosti v oblasti duchovní péče.

## 5.1. Dotazníkové šetření

Za způsob, jakým zjistit zájem cílové skupiny osob o komunikaci v oblasti smrti a umírání, bylo zvoleno dotazníkové<sup>120</sup> šetření.

Dotazník měl za úkol především zjistit, zda v české společnosti existuje zájem o služby spojené s umíráním a smrtí, a jak je tato poptávka výrazná. Dle názoru autora by nemělo význam snažit se poskytovat služby spojené s umíráním bez existující poptávky. Správné vyhodnocení otázky existence zájmu po určité službě proto může dát dalším profesím impuls k vyvolání příslušné nabídky ze strany církví.

Výzkumný problém dotazníku má deskriptivní charakter, protože zjišťuje, jak se část české populace staví k individuální eschatologii a zda by projevila zájem v případě rozšíření individuálního typu duchovní péče církve o tuto službu.

Vzhledem k explorativnímu charakteru empirické části disertace, je při vyhodnocení dotazníku upřednostněna "technika prostého výčtu" zjištěných dat<sup>121</sup> s určitým krátkým komentářem, přičemž je postupováno chronologicky tak, jak respondenti postupně na otázky odpovídali, a to bez zkoumání hlubších souvislostí mezi jednotlivými otázkami. Vzhledem k tomu, že žádné hypotézy, ani standardizované dotazníky v oblasti osobní eschatologie neexistují, hlavním cílem bylo tento jev zkoumat a popsat. Aby bylo docíleno určitého většího vzorku, byl k tomuto účelu použit právě dotazník jako výzkumný nástroj. Toho by jen samostatnými rozhovory nemohlo být docíleno vzhledem k intimnosti zkoumaného tématu. Z těchto důvodů také není dotazník vyhodnocen za pomoci klasických statistických postupů, ale jsou nabídnuty pouze přehledy zpracované v programu Excel. Záměrem dotazníku i jeho vyhodnocení bylo potvrdit určitý jev ve společnosti a vyvodit z něj závěry pro církev. Tyto závěry pak mohou posloužit jako vstupní hypotézy pro další výzkum v této oblasti.

Sekundárním cílem průzkumu bylo výše uvedeným způsobem po kvalitativní stránce zjistit, jak jsou spolu aktuálně schopni lidé o smrti komunikovat, jak intenzivně je smrt v životě pocitově provází, jaké jsou jejich základní priority při umírání. Tato zjištění jsou zároveň podkladem pro otázku po existenci zájmu (níže v textu je zájem označován také jako poptávka), ovšem lze je využít také při úvahách o směřování nabídky duchovních služeb.

---

120 Srov. REICHEL, Jiří. *Kapitoly metodologie sociálních výzkumů*. Praha: Grada Publishing, a.s., 2009. ISBN 978-80-247-3006-6, str. 119.

121 Srov. REICHEL, Jiří. *Kapitoly metodologie sociálních výzkumů*. Praha: Grada Publishing, a.s., 2009. ISBN 978-80-247-3006-6, str. 166.

## 5.2. Pilotáž dotazníku a výběr respondentů

Dotazník byl vytvořen tím způsobem, aby se soustředil na ústřední téma, jímž je smrt a umírání, a na vazby mezi jednotlivými aspekty tohoto fenoménu. Jednotlivé aspekty jsou uvedeny níže a blíže jsou rozvedeny v podkapitole 5.4.

Dotazník byl tvořen ve dvou krocích. Nejprve byla vytvořena zkušební varianta dotazníku, která byla předložena zkušebnímu vzorku respondentů (10 osob). Od těch jsem získal zpětnou vazbu, zda jsou otázky dostatečně srozumitelné, zda jsou vhodně strukturovány nabízené odpovědi, tj. zda nabízená struktura odpovědí odpovídá struktuře popisu fenoménu, tak jak ji vnímají respondenti převážně.

Dotazník byl distribuován mezi 380 osob, přičemž návratnost činila 86%, tj. zpět bylo navráceno 327 dotazníků.

Průzkum byl proveden mezi 327 osobami vybranými metodou sněhové koule<sup>122</sup>, pobývajících na území České republiky, starších 18 let. Otázky byly pokládány výhradně v českém jazyce, výsledky průzkumu se proto vztahují k česky hovořícím respondentům. Práce se nesoustředila na děti (věkovou kategorii 0 – 18 let) záměrně, neboť cílem bylo změřit možnou poptávku mezi ekonomicky aktivními osobami včetně osob pobírajících důchod, resp. mezi osobami s plnou svéprávností, tj. mezi osobami, které jsou oprávněny samostatně vystupovat a jednat v právních vztazích. Vůči těmto osobám totiž bude muset směřovat primární nabídka služeb.

Z nabídky služeb pochopitelně nelze vylučovat ani děti, dle názoru autora ovšem služby pro děti v oblasti umírání jsou službami specifickými právě s ohledem na předmět nabízené služby. Zatímco ve standardních produktech orientovaných na děti (v dnešní době prodej nejružnějších hraček, elektroniky, knih, multimediálních souborů, učebních pomůcek, potravin, oblečení apod.) se lze na děti marketingově obracet přímo prostřednictvím specializovaných komunikačních kanálů (zejména internet a specializované televizní vysílání<sup>123</sup>), v oblasti služeb spojených se smrtí by se taková komunikace mohla jevit jako eticky sporná, zvláště s ohledem na skutečnost, že i současná reklama směřující na děti je s ohledem na jejich neukončený psychosociální vývoj velmi sporná.

---

122 REICHEL, Jiří. *Kapitoly metodologie sociálních výzkumů*. Praha: Grada Publishing, a.s., 2009. ISBN 978-80-247-3006-6, str. 83.

123 Pro obecnou představu o této oblasti marketingu lze odkázat na publikaci SCHOR, Juliet. *Born to Buy: The Commercialized Child and the New Consumer Culture* [online]. Simon and Schuster, 2004 [cit. 2015-12-02]. Dostupné na webu: [https://books.google.cz/books?hl=cs&lr=&id=NRxxuTIyt6AC&oi=fnd&pg=PR9&dq=born+to+buy&ots=71fpdUBY5p&sig=QQU4AMP71JnmFAZSR3DRr1ZtnWs&redir\\_esc=y#v=onepage&q&f=false](https://books.google.cz/books?hl=cs&lr=&id=NRxxuTIyt6AC&oi=fnd&pg=PR9&dq=born+to+buy&ots=71fpdUBY5p&sig=QQU4AMP71JnmFAZSR3DRr1ZtnWs&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false)



V případě poskytování odpovídajících služeb orientovaných na děti by proto bylo nejprve nutné komunikovat s rodiči, kteří jsou v první řadě odpovědni za zdravý psychosociální vývoj svých dětí. V takto citlivé oblasti je totiž potřeba se spíše bránit manipulativním reklamním technikám a namísto toho podporovat přirozenou komunikaci dětí se svými rodiči. Služby v oblasti umírání by proto měly být poskytovány rovněž s vědomím, souhlasem a podporou rodičů.

Z výše uvedených důvodů proto do průzkumu nebyly zahrnuty děti (věk 0 – 18 let), ke kterým je nutné přistupovat jako k samostatné kategorii, již je potřebné zkoumat zvlášť. Autor práce předpokládal, že zahrnutí dětí do průzkumu by mohlo výrazně ovlivnit výsledek průzkumu, takže ten by nevypovídal optimálně o zamýšlené cílové skupině.

Výsledky šetření jsou uvedeny v podkapitole 5.5.

### 5.3. Obsah a struktura dotazníku

V této podkapitole bude nejprve představen text dotazníku, který obdrželi respondenti. V následující podkapitole bude obsah každé otázky přiblížen podrobněji.

Dotazník je tvořen 20 volnými a polootevřenými otázkami<sup>124</sup>. Výzkumná otázka, která byla dotazníkem prověřována, byla: mají respondenti zájem o komunikaci na téma smrti včetně využití služeb souvisejících se smrtí a umíráním? Výzkum má deskriptivní, explorativní charakter.

## Dotazník

*Instrukce k vyplnění dotazníku:*

*Dotazník je anonymní. Jedná se o akademický výzkum, prosím proto o pravdivé zodpovězení otázek, aby nedošlo zbytečně ke znehodnocení sbíraných dat. Vyplnění dotazníku je zcela dobrovolné. Na otázky, které Vám nejsou příjemné, nemusíte odpovídat – v takovém případě prosím pokračujte v odpovídání otázek, které Vám nečiní problémy. Zvolené odpovědi kroužkujte, při opravě kroužek škrtněte, a následně znovu kroužkujte. **K otázkám můžete dle***

---

124 Srov. REICHEL, Jiří. *Kapitoly metodologie sociálních výzkumů*. Praha: Grada Publishing, a.s., 2009. ISBN 978-80-247-3006-6, str. 102-103.

*vlastního uvážení dopsat jakékoli zpřesňující odpovědi či sdělení, můžete rovněž např. upozornit na nejasnost otázek či že vám nejsou otázky příjemné apod.*

1. Jak často se ve svém životě zabýváte smrtí, jak často myslíte na smrt (svou či blízkých lidí, případně jiných bytostí, zvířat, rostlin, jak často se obecně zabýváte tématem smrti)? (1x-2x denně, 1x-2x týdně, 1x-2x měsíčně, 1x – 2x ročně)

2. Vzbuzuje ve vás smrt obavy, příjemné pocity, nepříjemné pocity (stupnice 1 – 10; 1 = nejvíce příjemné pocity, těším se na smrt a cítím naději, 10 = nejvíce nepříjemné pocity, netěším se na smrt; P – proměnlivé pocity).

3. Činí Vám potíže hovořit s blízkými o Vaší, případně jejich možné smrti? ANO – SPÍŠE ANO – SPÍŠE NE – NE

4. Máte pocit, že Vaším blízkým činí potíže s Vámi hovořit o smrti? ANO – SPÍŠE ANO – SPÍŠE NE – NE

5. Přestože se možná nacházíte v životní situaci, kdy neočekáváte blízkou smrt Vašich blízkých či sebe sama, i tak smrt může překvapit (např. smrt v důsledku úrazu). Máte za to, že Vaši blízcí jsou dostatečně informováni o tom, co byste si přáli po Vaší smrti (např. forma pohřebního obřadu, místo posledního odpočinku, rozdělení Vašeho majetku mezi dědice, zvláštní přání – např. aby se někdo o někoho po Vaší smrti postaral, aby někdo po Vaší smrti něco vykonal, aby někdo někomu něco řekl, někoho v něčem podpořil, zabezpečil apod.)? - ANO - NE

6. Znáte pojem „odkazovník“ dle nového občanského zákoníku č. 89/2012 Sb. a máte současně pocit, že rozumíte postavení odkazovníka v právním systému ČR? (smyslem otázky je zjistit znalost tohoto pojmu bez toho, aniž byste si informace o něm na základě dotazu vyhledávali) ANO – NE.

7. Znáte pojem „vedlejší doložka k závěti“ dle nového občanského zákoníku č. 89/2012 Sb. a rozumíte tomu, jak ji použít? (smyslem otázky je zjistit znalost tohoto pojmu bez toho, aniž byste si informace o něm na základě dotazu vyhledávali) ANO – NE

8. Znáte pojmy „dědická smlouva“ a „dovětek“ dle nového občanského zákoníku č. 89/2012 Sb. a rozumíte tomu, jak je použít? (smyslem otázky je zjistit znalost tohoto pojmu bez toho, aniž byste si informace o něm na základě dotazu vyhledávali) ANO – NE

9. Zvažujete, že své právní poměry upravíte po smrti pomocí závěti, dědické smlouvy či se spolehnete na zákonnou posloupnost? Spíše zvolím závět' či dědickou smlouvu – spíše nebudu nic řešit a spolehnu se na zákonnou posloupnost

10. Domníváte se, že dostatečně rozumíte potřebám Vašich blízkých pro případ, že by zemřeli, tj. jak by si Vaši blízcí přáli upravit své záležitosti po smrti? ANO – SPÍŠE ANO – SPÍŠE NE – NE

11. Vnímáte jako problém otevřeně se se svými blízkými bavit o Vaší či jejich smrti a o tom, co se pro ně i pro vás po smrti změní? ANO – SPÍŠE ANO – SPÍŠE NE – NE

12. Pokud by byla taková možnost, považoval/a byste za prospěšné využít služeb profesionála a o otázkách umírání se s ním poradit? (např. poradit se o svých prioritách, obavách, co od smrti očekáváte, o možnostech, jak po smrti upravit otázky dědictví, zvážit rizika, která mohou nastat, poradit se, jak se svými bližními otevřít rozhovor potřebný pro vyřešení uvedených věcí, poradit se, jaká přání byste měl/a po smrti či v průběhu umírání v situaci, kdy byste již o sobě nebyl/a schopen/schopna rozhodovat, a jak svou vůli realizovat i v této obtížné situaci, apod.)? ANO – SPÍŠE ANO – SPÍŠE NE – NE

13. Setkali jsme se někdy s mrtvým člověkem či jinou mrtvou bytostí, např. zvířetem, (po její smrti)? Otázka směřuje k tomu, zda jste někdy se zesnulým po jeho smrti komunikovali, setkali se s ním, měli intenzivní pocit jeho přítomnosti, případně vám mohl dát nějaké znamení, které jste pochopili, že je od zesnulého, a to jakýmkoli způsobem (např. přímý kontakt se zesnulým, jeho návštěva, vize ve snu, při níž jste měli pocit, že se nejedná o pouhý sen, ale že skutečně vidíte zesnulého a že jste s ním ve skutečném kontaktu, a podobně). ANO – NE

14. Vyprávěl Vám někdo z Vašich blízkým, že on sám zažil bezprostřední setkání se zesnulým? ANO – NE

15. Věříte, že je možné komunikovat s mrtvými? ANO – SPÍŠE ANO – SPÍŠE NE – NE

16. Pokud jste na otázku 13. či 14. odpověděli ANO, prosím popište v několika větách charakter setkání se zesnulým (odpověď není povinná).

.....  
.....  
.....  
.....  
.....

17. Věříte v posmrtný život, v převtělování duší či jinou formu posmrtné existence duše?

ANO, věřím – NE, nevěřím, po smrti naše vědomí zanikne a naše osobní existence nebude pokračovat

18. Myslíte si, že jednou vědecké poznání pokročí tak daleko, že lékaři budou schopní „vyléčit“ i smrt, např. obnovením životních funkcí u těla (včetně funkcí mozku), které již bude např. několik hodin či dní mrtvé, nebo že bude možné lidské vědomí zazálohovat do nějaké formy virtuální reality např. na počítačový disk? ANO – SPÍŠE ANO – SPÍŠE NE – NE

19. Jak byste si přál/a umírat? Doma v okruhu rodiny – v profesionálním zařízení (např. hospic) s veškerou profesionální péčí – přál bych si ideálně umřít ve spánku, abych o tom nevěděl/a – přál bych si zemřít při plném a jasném vědomí – je mi jedno, jak budu umírat (lze označit více odpovědí)

20. Myslíte si, že téma smrti je společensky docenované téma a že je mu věnována dostatečná pozornost? ANO – SPÍŠE ANO – SPÍŠE NE – NE

Váš věk:

Nejvyšší dosažené vzdělání:

## 5.4. Odůvodnění struktury dotazníku

1. První otázka směřuje ke zjištění, jak významné je téma smrti pro adresáta dotazníku, a to na vědomé úrovni. Otázka tudíž zjišťuje četnost, s níž se adresát dotazníku na vědomé úrovni zabývá otázkou smrti. Otázka neumožňuje zjistit, zda není pro respondenta téma smrti tématem zásadním, ovšem vytlačovaným z různých důvodů mimo vědomou oblast. Otázka zjišťuje, jak často se u respondenta dostávají myšlenky na smrt, ať už na smrt vlastní či osob blízkých, či na téma smrti všeobecně. Zvolená škála má zachytit přibližný pocit respondenta, jak přibližně často na smrt myslí, zvolená škála je proto postavena na diskontinuitě, aby se respondent dle svého pocitu mohl přiklonit k přibližné hodnotě, které mu připadá pravděpodobnější a která se zároveň výrazně liší od jiných nabízených hodnot.

2. Cílem druhé otázky je zjistit, jaký vztah respondenti ke smrti mají, zda spíše pozitivní či negativní, zda se na smrt spíše těší či se smrti nejvýše obávají, či zda kladou důraz spíše na proměnlivost svého postoje ke smrti v průběhu času.

3. Cílem otázek č. 3 je zjistit, zda respondenti vnímají jako obtížné navázat rozhovor o smrti se svými blíznými, bez ohledu na skutečnost, zda se jedná o jejich smrt či smrt jejich blízkých. Cílem je zjistit, zda respondenti mají pocit, že jsou sami schopni aktivně vyvolat příslušnou komunikaci na dané téma.

4. Otázka č. 4 naopak zjišťuje, jak respondenti vnímají své blízké, zda z nich mají pocit, že jim činí problémy komunikovat o smrti. Odpověď na otázku přináší informaci o pocitu respondenta, jak vnímá třetí osoby a co si myslí o jejich pocitech, otázka necílí na získání poznatku, zda třetí osoby komunikační problém skutečně mají.

5. Pro zodpovězení uvedené otázky musí být dány dvě podmínky: musí existovat přání respondenta nějakým způsobem upravit své poměry po své smrti, a zároveň musí být realizována komunikace s blíznými o takové potenciální situaci. Zatímco otázky č. 3. a 4. míří ke zjištění, jaké mají ze sebe a svých blízkých respondenti pocity co do schopnosti o smrti komunikovat, otázka č. 5 zjišťuje, zda má respondent pocit, že se mu úspěšně daří testovanou komunikační rovinu realizovat.

Dotazník je vystavěn na pravidlu, že dotazovaní jsou poučeni o tom, že nemusí vybírat jen z nabízených variant, ale mohou případně uvést i vlastní variantu. V uvedeném případě byla testována i skutečnost, kolik respondentů aktivně sdělí, že nemají vůbec žádné přání v souvislosti se svou smrtí.

6., 7., 8. Zařazení uvedených otázek do dotazníku má dva účely. Prvním z nich je zjistit, zda respondenti znají právní pojmy „odkazovník“<sup>125</sup>, „vedlejší doložka k závěti“<sup>126</sup>, „dědická smlouva“<sup>127</sup> a „dovětek“<sup>128</sup>. Od 1.1.2014 totiž vstoupil v účinnost nový zákon 89/2012 Sb., občanský zákoník, který ve svém § 3080 zrušil 238 zákonů a vyhlášek, či některých jejich částí, zejména však došlo ke zrušení celého původního zákona č. 40/1964 Sb., občanského zákoníku, a celého zákona č. 94/1963 Sb., o rodině. Nový občanský zákoník vstoupil v platnost již v roce 2012<sup>129</sup>, lze proto usuzovat, že adresáti právních norem, včetně právníků, měli již dostatek času jednak zaznamenat, že existuje nová právní úprava, jež zásadním způsobem ovlivňuje jejich právní vztahy vůči rodině a dalším blízkým osobám, jednak získat alespoň základní povědomí o obsahu těchto vztahů. Smyslem otázky je zjistit aktuální znalost respondenta, v dotazníku je proto zdůrazněno, že má odpovědět bez toho, aniž by o testovaném pojmu jakékoli informace vyhledával.

Druhým účelem je přivést respondenty k tomu, aby zvážili, zda se dostatečně vyznají přinejmenším v právních vztazích se svou rodinou či dalšími dědici, pokud by z předchozích otázek v dotazníku vyplynulo, že mají pocit, že nedokáží se svými blízkými o smrti dostatečně komunikovat. Nabízí se totiž přirozená úvaha, že pokud existuje komunikační problém s žijícími blízkými osobami, bylo by možné ho vyřešit i úpravou právních vztahů po smrti, např. závětí. Blízcí by se tak alespoň po smrti mohli dozvědět o přání respondenta, a

---

125 Dle § 1477 zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku, odkazovník není dědicem, nýbrž je osobou, které se odkazem zřizuje pohledávka na vydání určité věci. popřípadě jedné či několika věcí určitého druhu, nebo na zřízení určitého práva. Uvedená novinka proto umožňuje vyjmout z majetku věc, která se nestane součástí dědictví, a odkázat ji osobě, která není dědic, ale kterou má zůstavitel v oblibě či vůči které má jiný vztah odůvodňující vytvoření odkazu. Odkazem lze odkázat např. i věc, tj. např. obchodní závod, který je organizovaným souborem jmění (§ 502 o.z.). Změna dědického práva a občanského zákoníku vůbec má proto významné dopady na společenské uspořádání, neboť společenské uspořádání vychází rovněž (ovšem nejen) z právních a ekonomických daností té které společnosti, osoby akumulující ve svých rukách značný majetek pochopitelně mohou uplatňovat ve společnosti více vlivu (např. včetně církví).

126 Dle § 1551 o.z. může nově zůstavitel uvést v závěti podmínku, doložku času či příkaz. Ve srovnání s dřívější právní úpravou tak může zůstavitel významněji ovlivnit běh událostí, které teprve nastanou po jeho smrti.

127 Dědická smlouva a dovětek je vedle závěti způsob pořízení pro případ smrti. Dědickou smlouvou povolává zůstavitel druhou smluvní stranu nebo třetí osobu za dědice nebo odkazovníka a druhá strana to přijímá (§ 1582 o.z.).

128 § 1498 o.z. stanoví, že dovětkem může zůstavitel nařídít odkaz, stanovit odkazovníku nebo dědici podmínku, nebo doložit čas anebo uložit odkazovníku nebo dědici příkaz.

129 Srov. [http://www.senat.cz/xqw/xervlet/pssenat/historie?ke\\_dni=26.01.2012&O=8&action=detail&value=3044](http://www.senat.cz/xqw/xervlet/pssenat/historie?ke_dni=26.01.2012&O=8&action=detail&value=3044)

tyto přání vyplnit (resp. jejich splnění by bylo případně i vynuceno v souladu se zákonem). Uvedené otázky mají zároveň respondenta připravit na otázky č. 9., 10., a 12. a vytvořit v jeho aktuálním myšlení při vyplňování dotazníku dostatečně silný kontext pro odpověď na následující otázky.

Je rovněž potřeba zohlednit, že strach ze smrti v sobě může zahrnovat více dimenzí lidské existence – jedná se jednak o strach z neznáma při smrti „sebe sama“, spojené s otázkou „Co bude po mé smrti se mnou?“, jednak obavy z důsledků smrti ve společenském smyslu – smrt jako odchod mne coby druhého od svých blízkých, vyvázání se ze společenských vztahů. Cílem uvedených otázek je nasměrovat pozornost respondenta rovněž ke společenské dimenzi smrti.

9. Účelem této otázky bylo zjistit, zda respondenti plánují své záležitosti po smrti upravit spíše formou závěti či dědické smlouvy na jedné straně, nebo nebudou před svou smrtí nic řešit a úpravu svých posledních věcí ponechají na zákonu, tj. i na zákonné posloupnosti dědiců. Přestože je v otázce ponecháno na výběr mezi závětí či dědickou smlouvou, je odpověď rovnou naznačená tak, že závěť a dědická smlouva spolu tvoří jedinou kategorii, jež je dávana do protikladu k možnosti nechat věci bez projevu vlastní vůle, tj. na zákonné posloupnosti. Jak dědická smlouva tak závěť naopak vyžadují aktivní projev vůle, a představují tak nutnost aktivně se smrtí a jejími následky zabývat již v předstihu.

10. Uvedená otázka cílí na sebereflexi respondentů a ve srovnání s otázkou č. 5 zjišťuje, zda se respondenti domnívají, že rozumějí potřebám svých blízkých pro případ, že by zemřeli, tj. jak by si jejich blízcí přáli upravit poměry po jejich smrti. Otázka pochopitelně nemůže směřovat ke zjištění, zda respondenti potřebám svých blízkých skutečně rozumějí, ale zachycuje míru sebejistoty či obav v uvedené oblasti, a může proto vyjadřovat míru spokojenosti s komunikací či naopak potenciál pro vůli komunikaci zlepšit.

11. Otázka č. 11 je otázkou kontrolní, jedná se o opakovaný dotaz na tentýž problém, jako v případě otázky č. 3. Účelem otázky je zjistit, zda respondenti čtou otázky, na které odpovídají, a zda o nich přemýšlejí.

12. Tato otázka již směřuje ke zjišťování existující poptávky po poradenských službách spojených s umíráním. Služba není nijak specifikována, tj. dotazníkem není zjišťováno, zda by respondenti zvážili využít služeb duchovního, psychologa, právníka nebo jiného poradce.

Dle názoru autora by totiž takové zkoumání nebylo s ohledem na demografický vývoj<sup>130</sup> české společnosti příliš účelné. Data získaná Českým statistickým úřadem sice odkazují zejména na neochotu obyvatel České republiky dělit se o informace o svém náboženském vyznání se státem, a nemusí nutně znamenat neochotu dělit se o informace týkající se vztahu k náboženství s kýmkoli, např. prostřednictvím dotazníku v rámci akademického výzkumu. Přesto je však třeba počítat se skutečností, že osoby, které nemají zájem sdělit orgánu veřejné správy (Českému statistickému úřadu) informaci o svém náboženském vyznání, ačkoli byli ujištěni o anonymitě takového sdělení při sčítání lidu, mají určité obavy – jednak nemusejí důvěřovat orgánu státu, že jejich příslib anonymizace získaných dat bude skutečně i úspěšně realizován<sup>131</sup>. Taková nedůvěra může být spojována s obavami, že existuje i jiné nebezpečí spojené s tím, že se stát nebo třetí osoby dozvědí o vyznávané víře. Případně může osoba účastnící se sčítání lidu zastávat názor, že nikomu do její víry nic není. Z uvedeného lze usoudit, že ačkoli nejsou známy důvody, proč se tak významná část obyvatel odmítá svěřit, byť anonymně, jakého je náboženského vyznání, je potřeba existenci tak významné skupiny obyvatel zohlednit v jakémkoli dalším průzkumu.

Z výše uvedených důvodů nebyli respondenti dotazováni na své preference co do formy poskytnuté poradenské služby, když lze jednak očekávat, že nemusejí mít zájem do anonymního dotazníku pravdivě odpovědět, a když lze zároveň předpokládat i to, že respondenti nebudou mít představu o konkrétní podobě poskytované služby. Dotaz se proto omezil jen na zjišťování, zda by respondent považoval za prospěšné využít služeb profesionála a zda by mu přišlo účelné se s takovým profesionálem o umírání poradit, tj. poradit se s ním o svých obavách, nadějích, prioritách, očekáváních, případně jak řešit komunikační úskalí se svými bližními, a jakým způsobem upravit po své smrti vztahy se svými bližními, případně mezi bližními, či poradit se o možných rizicích souvisejících s umíráním.

---

130 Z výzkumu Českého statistického úřadu vyplývá, že na území České republiky žilo v roce 2011 3.604.095 obyvatel bez náboženské víry, osob s neuvedenou vírou je 4.662.456. Celkem se jedná o 8.266.551 osob. Srov. Český statistický úřad. *Lidé a společnost. Náboženská víra obyvatel podle výsledku sčítání lidu*. [online]. Praha: Český statistický úřad, Ročník 2014. Kód publikace: 170220-14, str. 36 a str. 39. [cit. 30.11.2017]. Dostupné online na webových stránkách Českého statistického úřadu <https://www.czso.cz/documents/10180/20551795/17022014.pdf/c533e33c-79c4-4a1b-8494-e45e41c5da18?version=1.0>. Dle názoru autora proto nemá význam zkoumat, zda by respondenti uvítali službu duchovního či neduchovního charakteru, pokud tak významná část obyvatel České republiky buď jednoznačně nevyznává žádnou náboženskou víru, případně nemá zájem o své víře ani anonymně hovořit.

131 Srov. článek *Komisař vyhodil i vyplněné tiskopisy* [online]. Praha: MAFRA, a.s., 4. července 2001. [cit. 30.11.2017]. Dostupné na webu: [https://zpravy.idnes.cz/komisar-vyhodil-i-vyplnene-tiskopisy-d89-zpr\\_archiv.aspx?c=A010703\\_191408\\_scitani2001\\_jpl](https://zpravy.idnes.cz/komisar-vyhodil-i-vyplnene-tiskopisy-d89-zpr_archiv.aspx?c=A010703_191408_scitani2001_jpl).



13. Otázka č. 13 se odklání od zjišťování témat souvisejících s komunikací se svými bližními, která se týká budoucího umírání ať respondenta či jeho bližních či souvisejících s komunikací o této komunikaci (podpůrné poradenské služby). Otázka se namísto toho snaží zjistit, zda se respondent někdy setkal s bytostí, která již zemřela, a to po její smrti. Otázka nesměřuje ke zjištění, zda se respondent setkal s mrtvým tělem zesnulé bytosti, ale zda s takovou bytostí komunikoval, zda se s ní po její smrti setkal. Otázka má za cíl zůstat co nejvíce otevřená, tak aby respondent nebyl omezen při interpretaci jevu, se kterým se mohl setkat, a který si potřebuje dát do vztahu s otázkou (tj. respondent musí identifikovat, že otázka k takovému zážitku směřuje). Otázka proto není omezena na lidi, ale dotaz směřuje i k případnému setkání se zvířaty, rostlinami či jinou bytostí. Otázka respondenta neomezuje ani co do způsobu setkání, mohlo se jednat o přímý kontakt se zesnulým, jeho návštěvu v bdělém stavu, případně o vizi, snové setkání, o němž je ovšem respondent přesvědčen, že se jedná o skutečné setkání se skutečným zesnulým, a nikoli o „pouhý“ sen, takže věří, že s ním byl ve skutečném kontaktu. Autor předpokládal, že se s podobným typem zážitku mohlo setkat mezi 1 % - 3 % respondentů.

14. Uvedená otázka má za cíl zjistit, zda respondent slyšel z vyprávění někoho blízkého, že on sám zažil bezprostřední setkání se zesnulým. Otázka míří výhradně na osoby blízké, které respondent bezprostředně zná, a je omezena na jejich bezprostřední zážitky, tj. nezjišťuje zážitky zprostředkované případnou další osobou.

15. Otázka č. 15 zjišťuje, zda respondenti věří, že je možné komunikovat s mrtvými. Uvedená otázka je postavena mimo logický rámec otázek č. 13 a č. 14. Otázky č. 13 a č. 14 směřují k realizaci setkání se zesnulým člověkem či jinou bytostí, zjišťují, zda respondenti případně komunikovali se zesnulým, měli pocit jeho přítomnosti, zda se s ním setkali, tak aby věřili, že se jednalo skutečně o zesnulého, nikoli o pouhý sen. Otázka 15. zjišťuje, zda vůbec respondenti takovou komunikaci považují za možnou. Otázka byla autorem zamýšlena jako lehčí varianta otázek č. 13 a č. 14 – dle názoru autora lze předpokládat, že osoby, které zažijí nějakou formu fenoménu setkání či jiné komunikace se zesnulým, na uvedenou otázku odpoví, že komunikace možná je. U osob bez takové zkušenosti lze předpokládat, že odpoví, že v možnost komunikace nevěří, případně že alespoň věří v možnost komunikace se zesnulými, ačkoli neměli možnost takovou komunikaci uskutečnit.

16. Cílem otázky je ověřit, jakým způsobem respondenti porozuměli otázkám č. 14. a č. 15. Tato otázka byla zamýšlena jako nepovinná, a to z důvodu, že konkrétní popis charakteru setkání se zesnulým, tj. popis konkrétního zážitku, může být brán jako sdělení velmi osobního zážitku, který může být doprovázen i silnou citovou ozvěnou. Že je odpověď nepovinná, bylo proto zdůrazněno přímo v zadání otázky, ačkoli v úvodu dotazníku bylo respondentům vysvětleno, že nemusejí odpovídat na žádnou otázku, jejíž zodpovězení by jim nebylo příjemné.

Na rozdíl od jiných otázek v případě otázky č. 16 nebyly dány žádné varianty na výběr. Na jednu stranu tak nelze sdělené zážitky jednoznačně strukturovat, na druhou stranu ovšem výsledkem průzkumu bylo získání jednotlivých kazuistik z této oblasti. Současně tím ale bylo eliminováno riziko, že by se respondent mohl cítit navrženými možnostmi ovlivněn do té míry, že by ve srovnání s nabízenou typologií zážitků mohl svůj jedinečný zážitek vyhodnotit jako nedůležitý či spadající do jiné kategorie než té, která je zkoumána. Některé zážitky byly následně ještě prodiskutovány po dokončení odpovědí na dotazník. Dotazník byl sice koncipován jako anonymní, ovšem při distribuci části dotazníků byla nabídnuta možnost jej po jeho vyplnění ještě individuálně prodiskutovat.

Tímto postupem jsem rovněž získával zpětnou vazbu od respondentů, abych měl jistotu, že mé otázky byly dobře pochopeny a že nejsou vzdáleny od způsobu, jakým své vnímání daných fenoménů strukturují samotní respondenti.

17. Otázka č. 17 měla za cíl zjistit, zda respondenti věří v posmrtný život, převtělování či jakoukoli formu posmrtné existence duše, nebo naopak že po smrti přijde konec vědomí, jeho zánik, přičemž osobní existence nebude pokračovat.

18. Uvedená otázka měla za cíl dotknout se představ o možnostech našeho vědeckého poznání a v podstatě možnosti vědeckou metodou překonat smrt („vyléčit“ smrt). Navazuje částečně také na kapitolu č. 4 a otázku simulovaných vesmírů, když zjišťuje, zda respondenti věří, že bude někdy v budoucnosti možné lidské vědomí např. „nahrát na počítačový disk“, zazálohovat vědomí do nějaké formy virtuální reality. Podpůrnou alternativou k této vizi je nabízena představa, že by vědecké poznání pokročilo natolik, že by lékaři byli schopni oživit již několik hodin či dní mrtvé tělo, a to včetně funkcí mozku.

19. Struktura otázky č. 19 je zvolena s ohledem na testování důležitosti jednotlivých nabízených tvrzení. Záměrně jsou proto dohromady smíchána otázka po způsobu umírání a

místě umírání. Respondentovi je sděleno, že může označit více variant. Respondenti mohou volit mezi variantou umírat doma v okruhu rodiny, umírat v profesionálním zařízení s veškerou profesionální péčí, zemřít bez vědomí si smrti, zemřít při plném a jasném vědomí, a varianta, že je to respondentovi jedno. Tato otázka míří k přibližné identifikaci zacílení poptávky.

20. Poslední otázka zjišťuje pocit respondentů, zda je z jejich pohledu téma smrti společensky doceňované. Otázka nezjišťuje, do jaké míry společnost téma smrti skutečně doceňuje, příp. do jaké míry se společnost fenoménem smrti zabývá, nýbrž zjišťuje, zda je respondent spokojen s mírou, s jakou je ve společnosti téma smrti doceněno. Otázka je dalším prostředkem, kterým je možno měřit poptávku po zabývání se fenoménem smrti. Pokud na otázku respondent odpoví, že téma smrti považuje za společensky doceněné, vyplývá z této odpovědi skutečnost, že je spokojen s mírou komunikace o smrti, tak jak je ve společnosti realizována. Poptávka po nových službách spojených s umíráním může být předpokládána spíše jako nižší. Naopak opačná odpověď, že téma smrti není společensky doceněno, signalizuje poptávku po takovém docenění.

## 5.5. Vyhodnocení dotazníku

Dotazník byl vyhodnocován individuálně (tj. nikoli strojově pomocí výpočetní techniky), a ačkoli byl anonymní, část osob měla možnost v případě zájmu hovořit s tvůrcem dotazníku. Při osobním pohovoru byly následně probrány podrobněji některé otázky (celkem ve 22 případech), tak aby se eliminovala případná dezinterpretace jak na straně tazatele, tak na straně respondenta. Data byla následně zpracována v excelovém souboru.

Vzhledem k explorativnímu charakteru empirické části disertace, byla při vyhodnocení dotazníku upřednostněna "technika prostého výčtu" zjištěných dat<sup>132</sup> s určitým krátkým komentářem, přičemž je postupováno chronologicky tak, jak respondenti postupně na otázky odpovídali, a to bez zkoumání hlubších souvislostí mezi jednotlivými otázkami. Vzhledem k tomu, že žádné hypotézy, ani standardizované dotazníky v oblasti osobní eschatologie neexistují, hlavním cílem bylo tento jev zkoumat a popsat. Aby bylo docíleno určitého většího vzorku, byl k tomuto účelu použit právě dotazník jako výzkumný nástroj. Toho by jen samostatnými rozhovory nemohlo být docíleno vzhledem k intimnosti zkoumaného tématu. Z

---

132 Srov. REICHEL, Jiří. *Kapitoly metodologie sociálních výzkumů*. Praha: Grada Publishing, a.s., 2009. ISBN 978-80-247-3006-6, str. 166.

těchto důvodů také není dotazník vyhodnocen za pomoci klasických statistických postupů, ale jsou nabídnuty pouze přehledy zpracované v programu Excel. Záměrem dotazníku i jeho vyhodnocení bylo potvrdit určitý jev ve společnosti a vyvodit z něj závěry pro církev. Tyto závěry pak mohou posloužit jako vstupní hypotézy pro další výzkum v této oblasti.

1. Z respondentů na smrt myslí 1x – 2 x denně 15 % dotazovaných osob, 1x – 2x týdně 35 % osob, 1x – 2x měsíčně 33 % osob, 1x – 2x ročně 12 % osob. 5 % osob otázku nezodpovědělo.

2. Výsledky dotazníku byly interpretovány tím způsobem, že hodnoty v rozmezí 7 – 10 bodů byly interpretovány jako hodnoty s vyšší mírou obav ze smrti, hodnoty 4 – 6 jako hodnoty proměnlivé či s neutrálním přístupem ke smrti a hodnoty 1 – 3 jako hodnoty s kladným přístupem ke smrti. Z dotazníkového šetření vyplynulo, že pouze 10 % respondentů vnímalo smrt jako něco kladného, z čeho nemají obavy a na co se případně i těší. Neutrální pocity ze smrti označilo celkem 28 % respondentů, přičemž tato skupina respondentů je tvořeno zároveň skupinou velikosti 17 % ze všech respondentů, kteří svůj vztah k fenoménu smrti označili jako vztah v čase proměnlivý, tj. v určitém období vzbuzující pozitivní pocity a v určitém vzbuzující obavy. 54 % respondentů sdělilo, že mají ze smrti obavy (stupeň 7 - 10), stupeň 10 (nejvyšší míra strachu a negativních myšlenek spojených se smrtí) označilo dokonce 35 % všech respondentů. 8 % osob se k otázce vůbec nevyjádřilo.

Z uvedeného vyplývá, že pro téměř dvě třetiny dotazovaných osob je smrt významné téma, neboť buď z ní mají nadměrné obavy, nebo se na ni těší. Přibližně jedna třetina osob má ke smrti neutrální postoj, případně se jejich postoj v průměru pohybuje kolem neutrálního postoje, a významně se neodchyluje směrem k žádnému extrému.

Autor vychází z předpokladu, že je-li pro nás nějaké téma významné, pak se k němu ve svém duševním životě častěji vracíme. Z průzkumu vyplynulo, že z osob, které na smrt myslí přibližně 1x– 2x ročně (tj. pocitově méně často), má přibližně polovina respondentů ze smrti vážné obavy, druhá polovina patří do skupiny osob, které mají ze smrti spíše neutrální pocity. Z uvedeného lze proto vyvodit, že existuje skupina osob o velikosti přibližně 6 %, které mají ze smrti výrazný strach, ale jimž se zároveň daří tento fenomén vytlačit ze svého vědomí, takže se smrtí často v myšlenkách nezabývají.

3. Na uvedený dotaz odpovědělo 11 % respondentů, že jim jednoznačně činí potíže hovořit se svými blízkými o smrti. Dalších 53 % respondentů připustilo, že jim uvedená komunikace

potíže spíše činí. 25 % respondentů v komunikaci o smrti problémem spíše nespatřují, a 11 % respondentů necítí problém žádný, a lze proto předpokládat, že jsou schopni rozhovor o své smrti či smrti jejich blízkých iniciovat a vést.

Z individuálních rozhovorů vyplynulo, že iniciaci rozhovoru o umírání řada respondentů vnímá jako obzvlášť náročnou. S uvedeným krokem je spojena nejistota, jak okolí iniciaci a obsah takového rozhovoru přijme. Rozdílně je rovněž vnímáno, zda se rozhovor týká smrti respondenta či smrti jeho bližních.

4. Na uvedený dotaz odpovědělo 15 % respondentů tak, že mají pocit, že jejich bližním jednoznačně činí potíže s nimi hovořit o smrti, 49 % mají spíše takový pocit (že jim činí potíže o smrti komunikovat), 15 % dotazovaných má jednoznačný pocit, že jeho blízcí uvedené potíže hovořit o smrti nemají, 16% se spíše klonilo k závěru, že jejich bližním nečiní potíže komunikovat o smrti, 5 % dotazovaných nevědělo.

5. Z průzkumu vyplynulo, že 4 % dotazovaných osob nemají žádná přání, co by mělo nastat po jejich smrti, např. jak upravit právní poměry ohledně jejich majetku, nemají potřebu komukoli cokoli sdělit, nemusejí mít ani zájem se s někým např. usmířit, něco dořešit, odkázat někomu něco, rozloučit se určitým způsobem, kdy tyto osoby současně považovaly za důležité tento svůj postoj v dotazníku aktivně sdělit, aniž by byla taková varianta uvedena předem v nabídce.

U uvedeného vyplývá, že lze předpokládat, že zbylých 96 % osob alespoň nějaká přání v souvislosti se svou smrtí mají, byť z odpovědí nelze určit, jak intenzivně svá přání prožívají a jaký jim přikládají význam. Z celkového počtu všech dotazovaných má 22 % za to, že jejich blízcí jsou dostatečně informováni o posmrtných přáních dotazovaných, 74 % mají názor opačný.

Uvedený výsledek lze interpretovat ve vztahu k dotazům č. 3 a 4. Celkem 64 % dotazovaných zastává názor, že jejich blízkým činí potíže o smrti komunikovat, shodných 64 % dotazovaných přiznalo, že i jim činí potíže o smrti komunikovat. Tato skupina osob bude mít pochopitelně tím spíše i problém sdělit svým bližním, co by si po své smrti přáli, případně tutéž informaci zjistit od svých bližních.

Z odpovědí na otázku č. 2 rovněž vyplývá, že pro téměř dvě třetiny respondentů je téma smrti významné, z čehož lze vyvodit, že existuje skupina minimálně 28 % osob, které současně považují smrt za důležitou, mají z ní ovšem strach, činí jim ale potíže o smrti komunikovat a sdělit své potřeby svým bližním či od svých bližních tytéž informace získat.

Jednotlivé skupiny identifikované v otázkách 1 – 5 se ovšem mohou překrývat i takovým způsobem, že uvedená kategorie respondentů může být i mnohem větší než 28 %. Tato skupina respondentů může potřebovat se svým problémem v komunikaci pomoci, a může být cílovou skupinou pro poskytnutí pastorační, právní i další formy pomoci.

6., 7., 8. Z dotazníku vyplynulo, že pojem „odkazovník“ prozatím nezná, případně si není s aplikací tohoto pojmu jisto, 95 % dotazovaných, znalost potvrdilo pouze 5 % dotazovaných. Znalost pojmu „vedlejší doložka k závěti“ potvrdilo 16 % dotazovaných, 84 % respondentů si není pojmem či jeho aplikací jisto. Nejvyšší znalost respondenti potvrdili v případě pojmu „dědická smlouva“ či „dovětek“, kdy alespoň jeden z těchto způsobů pořízení pro případ smrti zná 28 % dotázaných, 72 % si ovšem není s významem či aplikací tohoto pojmu jisto. Z uvedeného vyplývá, že ačkoli došlo v České republice již před více než pěti lety k zásadní změně právních předpisů v oblasti občanského práva, po pěti letech veřejnost nemá jasnou představu o pojmech dědického práva a způsobech, kterými je možno upravit své záležitosti po smrti<sup>133</sup>. Tato skutečnost se nejvíce jeví jako příznivá tím spíše, že respondenti nemají se svými blízkými rozvinutý ani jiný způsob komunikace o smrti. Právo by tak mělo sloužit jako „záložní“, subsidiární komunikační prostředek, který by měl být využit v okamžiku, kdy selžou jiné možnosti komunikace. Z odpovědí na dotazník a bližší konzultace s respondenty však vyplynulo, že právo jako takovýto subsidiární komunikační prostředek výrazně vnímáno není, když si adresáti právních norem dostatečně neuvědomují jeho potenciál. Potenciál práva jako komunikačního prostředku právě v oblasti komunikace smrti a přání umírajícího ovšem omezuje i celková nejasnost právní úpravy<sup>134</sup>. Komunikace v oblasti umírání je však specifická tím, že umírající ve smrti opouští své bližní a tento svět a zaniká jeho společenská

---

133 Z osobních rozhovorů s některými respondenty vyšlo najevo, že v nové úpravě se povětšinou po tolika letech nevyznají ani právníci. Byť přesné číslo chybí, protože cílem dotazníku nebylo zjistit, kolik procent právníků rozumí nové úpravě občanského práva, lze usoudit, že očekávání autorů nového občanského zákoníku a zákonodárce se nenaplnilo, pokud očekávali, že si občané i odborníci během několika let vytvoří alespoň obecné povědomí o nových právních normách. Zůstává proto i otázkou, do jaké míry jsou občané sžiti s právem svého státu a zda aktuální právní úprava koresponduje se základními hodnotami a principy, které mohou adresáti norem podvědomě od těchto norem očekávat. Pro adresáty norem tak ale spíše přibývá do perspektivy jejich světa další nejistota. Právo jako komunikační prostředek, namísto aby adresátům pomáhalo spolu komunikovat, naopak může působit jako překážka efektivní komunikace, a to z toho důvodu, že adresáti norem jsou zvyklí na desítky let starou normu, jež se již efektivně užívala. Tato starší norma pro ně představovala komunikační rámec, který již většina osob zvládala používat k realizaci zamýšlených vztahů s druhými, takže jak odesílatel zprávy, tak její příjemce, chápali obsah svého sdělení, co jím zamýšlí, a jaké bude mít jejich komunikace účinky. Aktuální úprava do komunikačního procesu vnesla nový prvek, kdy během šifrování zprávy odesílatel zprávy sám neví, zda zprávu šifruje dobře a zda případný příjemce (např. druhá smluvní strana, odkazovník, dědic, nebo soudce, který bude jeho projev vůle posuzovat) bude schopen dešifrovat zprávu způsobem, který odesílatel zprávy zamýšlel.

134 Srov. např. rozpor v § 1491, § 1498 a § 3070 o.z.

existence<sup>135</sup>, jedná se o jednosměrný pohyb. Umírající je tak schopen vyslat vůči svým bližním do budoucnosti informace prostřednictvím rozličných komunikačních prostředků, ovšem v důsledku své smrti už nemůže vyslanou zprávu nijak modifikovat či obdržet zpětnou vazbu, na niž by opět reagoval a zprávu upřesnil<sup>136</sup>. Právo jakožto komunikační prostředek by proto mělo být právě v oblasti pokrytí vztahů mezi umírajícím a pozůstalými dostatečně pochopitelné, jednoznačné a nerozporné, aby co nejvíce omezovalo nedorozumění mezi účastníky komunikace, která je ze své podstaty v uvedeném případě jednosměrná. Pro umírajícího nemůže být dostatečnou útěchou tvrzení, že řadu nejasností v průběhu příštích dvaceti let po jeho smrti odjudikují soudy a že v budoucnosti může být jím vyslaná zpráva interpretována jiným způsobem, než jak ji interpretuje při jejím odesílání on sám.

9. Z průzkumu vyplynulo, že 55 % dotázaných zvažuje své záležitosti po smrti upravit buď formou závěti či dědické smlouvy. 6 % dotázaných prozatím vůbec neví, jak své záležitosti řešit. 39 % dotázaných se chce spolehnout na úpravu právních vztahů tak, jak je stanoví zákon pro případ, že umírající neprojeví svou vůli. Uvedený výsledek lze interpretovat tak, že 6 % dotázaných, kteří odpověděli, že prozatím skutečně nevědí, jak své záležitosti vyřeší, zřejmě přinejmenším uvažují, zda své záležitosti přeci jen rovněž neupravit závětí či dědickou smlouvou, tj. zvažují, že by mohlo být výhodné se nad věcí přinejmenším ještě zamyslet. Pokud by těchto 6 % osob alespoň částečně neuvažovalo nad možnou výhodností postupu svou smrt aktivně řešit, odpovědělo by dle názoru autora způsobem, že se spolehnou na zákonnou úpravu vztahů.

Respondenti, kteří odpověděli, že se spolehnou na zákonnou úpravu vztahů, tak mohli učinit ze dvou důvodů. Buď se nechtějí problémem své smrti zabývat, nebo jejich vůle, jak upravit své vztahy po smrti, odpovídá zákonné úpravě, a proto nepotřebují uvažovat nad úpravou svých vztahů se svými bližními pomocí závěti či dědické smlouvy. Z uvedeného vyplývá, že 61 % dotázaných řeší uspořádání svých vztahů s bližními po smrti, nebo alespoň zamýšlí věc při vhodné příležitosti řešit. A lze předpokládat, že část ze zbývajících 39 % dotázaných věc svou smrt a úpravu vztahů s bližními může řešit rovněž.

Pokud srovnáme výsledky dotazníku v otázce č. 3 a č. 4 s výsledky dotazníku v otázce č. 9, lze uzavřít, že 64 % dotazovaných vnímá potíže hovořit se svými blízkými o své smrti a stejný podíl dotazovaných vnímá určitou komunikační překážku ze strany svých blízkých, ovšem zároveň minimálně 61 % chce aktivně svou vůli upravit v souvislosti se svou smrtí

---

135 např. právě ve formě zániku právní subjektivity

136 viz popis prvků lineárního komunikačního modelu, kapitola

vztahy se svými blízkými. Z uvedeného lze vyvodit skutečnost, že minimálně 25 % ze všech dotazovaných osob mají potřebu se svými blízkými aktivně komunikovat o své smrti a aktivně upravit své vztahy se svými blízkými poté, co zemřou, ovšem tato jejich potřeba není aktuálně dostatečně uspokojena. Pokud bychom zjištění vztáhli na celou českou společnost<sup>137</sup>, bylo by možné předpokládat, že v případě 25 % osob (2.118.500 osob) nejsou uspokojeny potřeby v uvedené oblasti. Toto číslo však mohlo být ještě vyšší, když uvedené číslo je vyjádřením minimálního počtu osob s neuspokojenou potřebou po komunikaci o smrti ve zkoumaném vzorku.

10. Z odpovědí respondentů vyplývá, že 16 % dotazovaných osob zastává názor, že potřebám svých blízkých pro případ, že by zemřeli, jednoznačně rozumí, potřebám svých blízkých spíše rozumí 49 % osob, spíše nerozumí 29 % a jednoznačně nerozumí 6 % osob. Uvedený výsledek může působit poněkud překvapivě, neboť z výsledků u otázky č. 5 vyplývá, že 74 % respondentů má pocit, že jejich blízcí dostatečně nerozumějí jejich přáním souvisejícím s tím, co přijde po smrti respondentů. Uvedená data lze interpretovat tím způsobem, že velká část dotazovaných má pocit, že jejich potřebám není ze strany jejich blízkých dostatečně porozuměno, ovšem sami mají pocit, že svým blízkým v jejich potřebách rozumějí spíše dostatečně. Takový výsledek je ovšem možno interpretovat tak, že si komunikující strany nedávají dostatečnou zpětnou vazbu během své komunikace o smrti, případně že taková komunikace absentuje. V systému s konečným počtem komunikujících prvků musí statisticky platit, že osoba, který se domnívá, že potřebám svých bližních rozumí, ve svých bližních může vyvolávat pocit, že jejich přáním nerozumí. A naopak, ačkoli respondenti mají pocit, že jejich bližní nejsou o jejich přáních dostatečně zpraveni, jejich bližní se pravděpodobně mohou domnívat, že jejich potřebám rozumějí dostatečně.

U uvedeného vyplývá, že většině respondentů by bylo možné relevantně doporučit, aby se zamysleli nad tím, zda potřebám svých bližních skutečně rozumějí, neboť jejich pocit o opaku může být přeceněním vlastní schopnosti se do druhého vcítit. Řešením situace může být si s druhými o jejich potřebách promluvit a více a pravidelněji jim naslouchat, neostýchat se i o citlivých tématech hovořit častěji. Druhá strana téže mince je nebát se více hovořit o vlastních potřebách a tyto potřeby opakovaně svým blízkých sdělovat a průběžně je svým blízkým aktualizovat.

---

137 Viz Český statistický úřad. *Obyvatelstvo podle věku a rodinného stavu*. [online]. Praha: Český statistický úřad, 2014. [cit. 30.11.2017]. Dostupné online na webových stránkách Českého statistického úřadu <https://www.czso.cz/documents/10180/20554227/1300691501.pdf/5713f724-caf9-413d-8747-59b0d72d6c0b?version=1.0>.



Uvedený nesoulad může vyplývat totiž i ze skutečnosti, že spolu lidé o tématech umírání nekomunikují dostatečně často, takže si nesdělí dostatečně všechny své obavy ze situací, kterých se obávají, že mohou v souvislosti s jejich smrtí nastat, a zejména si nesdělí změny ve svých postojích, takže posléze mohou mít pocit, že jejich bližní jejich aktuálním potřebám nerozumějí, zatímco jejich bližní mají pocit, že se vše podstatného již dozvěděli a že potřebám rozumějí, a tudíž bez nového upozornění na změnu nezaregistrují změnu v těchto potřebách.

11. Na otázku, zda respondent vnímá jako problém se otevřeně bavit se svými bližními o jeho či jejich smrti a o tom, co se pro ně po smrti změní, odpovědělo 11 % dotazovaných, že takovou komunikaci jako problém vnímá jednoznačně, 51 % odpovědělo, že spíše ano, 27 % odpovědělo, že spíše ne, a 11 % odpovědělo, že takovou komunikaci jako problém vůbec nevnímá. Z uvedeného výsledku vyplývá, že 2 % respondentů odpovědělo na podobnou otázku jiným způsobem než u otázky č. 3. Tuto odchylku je možno interpretovat tím způsobem, že uvedené procento dotazovaných se na vyplňování dotazníku nesoustředilo a zaškrtovalo odpovědi náhodně, je ovšem možné, že v průběhu vyplňování dotazníku respondenti změnili názor, neboť změna nastala v parametru „spíše ano“ – „spíše ne“. Respondenti mohli ovšem otázku např. i jinak pochopit. Při podrobnější interpretaci získaných dat proto může být vhodné na tuto odchylku pamatovat, neboť je přirozené, že část respondentů se na vyplnění celého dotazníku plně nesoustředí.

12. Z dotazníku vyplynulo, že možnosti poradit se s profesionálem by jednoznačně preferovalo 17 % respondentů. 31 % respondentů by takovou možnost zvažovalo. 3 % ze všech dotazovaných si prozatím není vůbec jisto, zda by možnost poradit se s profesionálem byla pro ně osobně prospěšná. 35 % dotazovaných by služeb respondenta spíše nevyužilo a 14 % by takové služby nevyužilo zcela jednoznačně.

Z uvedeného výsledku průzkumu lze vyvodit, že je ve zkoumaném vzorku velmi silná poprávka po poradenské službě týkající se umírání. Zájem o službu by tak na celospolečenské úrovni hypoteticky mohlo mít, či by mohlo zvažovat služby využít, více než 48 % občanů starších 18 let, tj. mohlo by se jednat až o 4.067.520 osob, pokud by byl zachován poměr osob se zájmem zjištěný ve vzorku. Z uvedeného lze usoudit na velmi silnou, latentní poptávku, je proto i možné, že k ní aktuálně neexistuje adekvátní nabídka. S ohledem na skutečnost, že existuje řada profesionálů – duchovních, teologů, psychologů, právníků, kteří by mohli službu

při tak výrazné poptávce poskytovat, lze případně usuzovat zejména na nevhodně konstruovanou službu, nabídku nepřizpůsobenou poptávce, a rovněž špatný marketing<sup>138</sup>.

13. Z průzkumu vyplynulo, že na otázku, zda se někdy respondenti setkali s mrtvým člověkem ve smyslu, že s ním komunikovali, setkali se s ním, měli intenzivní pocit jeho přítomnosti, zahlédli a interpretovali znamení od zesnulého, 42 % respondentů odpovědělo, že se s mrtvým člověkem setkali, 58 % odpovědělo opačně.

Toto zjištění bylo pro autora a zpracovatele průzkumu překvapivé, neboť očekával výskyt zjišťovaného fenoménu mezi 1% - 3 %. Z uvedeného vyplývá, že představa setkávání a komunikace se zesnulými není ojedinělá a že zkušenost s takovým prožitkem má významná část populace starší 18 let. Zatímco původní představa autora o četnosti komunikace „onoho“<sup>139</sup> světa byla založena na představě vzácnosti a obtížnosti takového setkání, z výsledků se zdá, že se jedná prakticky o běžný fenomén, který zažívá takřka každý druhý člověk, a nejedná se proto o nic zvláštního.

Výsledek dotazníku ovšem neprokazuje, že se dotazovaní skutečně setkávají se zesnulými<sup>140</sup> a že s nimi komunikují, přinejmenším však prokazuje, že se setkávají s fenoménem, při němž věří, že se se zesnulými skutečně setkávají a že s nimi komunikují. Lze říci, že v uvedené oblasti narážíme na fenomény, které je obtížné interpretovat – a právě v tom spočívá jejich komunikační potenciál.

Oficiální, společensky přijímaný výklad, je dle názoru autora takový, že se nejedná o setkávání se skutečně existujícími zesnulými osobami. Jako ukazatel společenského přijetí určitého názoru lze využít argumentu práva jako minima skutečnosti – lze argumentovat, že pokud by společnost přijímala jako nesporné, že nás navštěvují a komunikují s námi zesnulí, nepřicházeli by smrtí o právní subjektivitu<sup>141</sup>. Právní subjektivita představuje možnost

---

138 Skutečnost, že respondenti nevyužívají služeb duchovních, vyplývá jednak z rozhovorů s respondenty, jednak na ni lze usoudit ze statistických čísel zjištěných Českým statistickým úřadem. Za věřící se označilo jen 2.168.952 osob, zbývajících 8.266.550 osob, které uvedli, že jsou bez vyznání, případně neuvedli žádný údaj týkající se víry. U této druhé skupiny osob nelze očekávat, že by bylo pravděpodobné, že by ve větší míře využívali služeb duchovních. Z osobních rozhovorů s respondenty vyplynulo, že by využili více služeb duchovně poradenského typu, než např. služeb výhradně právního typu. Srov. Český statistický úřad: Lidé a společnost. Náboženská víra obyvatel podle výsledku sčítání lidu. Ročník 2014. Kód publikace: 170220-14, str. 5. Dostupné online na <https://www.czso.cz/documents/10180/20551795/17022014.pdf/c533e33c-79c4-4a1b-8494-e45e41c5da18?version=1.0>.

139 posmrtného světa – pochopitelně za předpokladu, že skutečně existuje.  
140 ale nelze prokázat ani opak

141 Jako zdánlivý protiargument by mohl sloužit starý Řím – tam přicházeli o právní subjektivitu i osoby žijící, které potenciálně mohly komunikovat – tzv. capitis deminutio maxima, úplná ztráta právní subjektivity. Ztráta možnosti komunikace by se proto nejevila jako příčina ztráty právní subjektivity. Při bližším pohledu se ovšem ukazuje opak – capitis deminutio maxima nastávala v případě upadnutí osoby do otroctví, tj. do situace, kdy již byla z komunikačního dosahu komunity, která se řídila svým vlastním právem. Na takovou osobu bylo pohlíženo obdobně, jakoby zemřela. V případě návratu do „komunikačního dosahu“ byla

samostatně jednat a svým jednáním zavazovat sebe i druhé. Pokud určitému fenoménu nepřičítáme žádné právní následky, v komunitě lidí, s nimiž právo sdílíme, nepřikládáme takovému fenoménu váhu<sup>142</sup>, a to např. právě z důvodu, že takový fenomén nelze spolehlivě interpretovat.

Uvedené zkušenosti s ohledem na četnost výskytu však mohou být dle názoru autora způsobitelné potenciálně změnit oficiálně přijímaný obraz skutečnosti, s ohledem na interpretační obtížnost fenoménu<sup>143</sup> lze usuzovat, že uvedený fenomén může posunout společensky přijímanou představu o skutečnosti nepředpokládaným směrem – komunikační potenciál fenoménu může být proto považován i za potenciálně nebezpečný.

14. Kladně na dotaz odpovědělo 45 % respondentů, 55 % dotázaných sdělilo, že jim žádný blízký nevyprávěl o svém bezprostředním setkání se zesnulým.

Ze srovnání odpovědí na otázky č. 13 a 14 z hlediska toho, jak se odpovědi překrývaly, vyplývá, že 44 % dotázaných se s žádným zesnulým nesetkali, ani o takovém fenoménu neslyšeli od osoby blízké, 25 % dotázaných se sami se zesnulým setkali i o tom slyšeli od blízkých, a 31 % se buď jen sami setkali nebo sami o této zkušenosti od někoho slyšeli. Uvedený výsledek lze rovněž interpretovat tak, že 56 % dotázaných se buď sami setkali se zesnulým (či s ním jinak komunikovali) nebo o takovém fenoménu jako o bezprostřední zkušenosti slyšeli od někoho blízkého.

15. Z průzkumu vyplynulo, že pouze 7 % dotazovaných jednoznačně věří, že je možné komunikovat s mrtvými. 15 % dotazovaných se spíše kloní k víře, že taková komunikace možná je. 19 % zastává názor, že taková komunikace jednoznačně není možná, a celých 48 % dotazovaných se spíše kloní k názoru, že komunikace možná není. 8 % z dotazovaných si vůbec není jisto, nemají žádný názor, a potřebovali toto sdělit.

3 % dotazovaných odpověděla spíše se skeptickým nádechem, že by taková možnost byla skvělá či že by si takovou možnost přáli, ale jednoznačně neodpověděli, zda věří, že je komunikace s mrtvými možná. Tyto odpovědi si proto autor interpretuje spíše jako projev skepse.

---

obnovena i právní subjektivita. Srov. KINCL, Jaromír, SKŘEJPEK, Michal, URFUS, Valentin. Římské právo. Praha: C. H. Beck, 1997. ISBN 80-7179-031-1, str. 70.

142 Autor má na mysli společenskou váhu fenoménu, nikoli vnitřní váhu či vážnost takového osobního setkání se zesnulým, která se naopak může projevit tak, že pod vlivem takového setkání žijící osoba sama změní své vlastní jednání.

143 Tento fenomén jsme nebyli schopni konzistentně uchopit a interpretovat nejspíše za celou dobu existence lidské civilizace

Z uvedeného vyplývá, že o možnosti komunikovat s mrtvými je přesvědčena jen výrazně malá část dotazovaných, spolu s těmi, kdo jsou ochotni alespoň připustit takovou možnost (15%) tvoří jen 22% dotazovaných. Skeptický postoj má 67 %, k této části mohou být přiřazeni i osoby bez jednoznačného názoru (8 % a 3%).

Pokud uvedená čísla srovnáme s odpověďmi na otázku č. 13. a 14., zjistíme, že přestože 42 % respondentů odpovědělo, že se setkalo s mrtvým (člověkem), a 45 % odpovědělo, že o takovém bezprostředním setkání slyšeli od někoho, koho znají, v možnost komunikovat s mrtvým (člověkem) věří jen 7 %, resp. 22 % dotázaných. Zbytek zaujímá k jevu skeptický postoj.

Uvedený výsledek může mít dle názoru autora více příčin. Respondenti mohou mít odlišnou představu o obsahu pojmu setkání a komunikace, tj. samotnou skutečnost setkání s někým ještě nemusejí považovat za komunikaci, byť již samotné setkání je možné za komunikaci považovat. Z konkrétního popisu, jak probíhalo setkání se zesnulými, ovšem vyplývají zjevné prvky, jež lze označit za ryze komunikační (dávání znamení, zvuková komunikace – oslovení, rozhovor), takže lze dovodit, že příčina takového výsledku tkví v jiných skutečnostech.

Dle názoru autora může být zdánlivě nelogický rozdíl mezi odpověďmi na otázky č. 13, č. 14 a č. 15 dán tím, že první dvě otázky směřují ke zjištění, zda respondenti zažili určitý jev či o něm slyšeli, a to bez toho, aby jej hlouběji interpretovali. Otázka č. 15 naopak směřuje k interpretaci daného jevu, neboť zjišťuje, zda respondenti věří na možnost jevu uvedeného v otázkách č. 13 a č. 14. Rozdíl v odpovědích tak může být dán rozdílem mezi tím, co respondenti prožili, a tím, jak si tento prožitek interpretují. Podstatou tohoto jevu může být jev analogický jevu popsanému Thomasem Kuhnem<sup>144</sup>. Dle názoru autora je totiž přípustné uvažovat, že princip komunikace uvnitř vědecké komunity může platit i mimo vědeckou

---

<sup>144</sup>Thomas Kuhn se ve svém díle *The Structure of Scientific Revolutions* zabývá způsobem, jakým paradigmata užívaná vědeckými komunitami ovlivňují vědecký výzkum, tj. i interpretaci pozorovaných jevů. Kuhn vnímá paradigmata (z řeckého παράδειγμα *parádeigma* = vzor, příklad, model) jako obecně uznávané a vědecké výsledky, které v dané chvíli představují pro společenství odborníků model problémů a model jejich řešení. Ve vědě lze proto dle Kuhna rozlišit období předparadigmatické, kdy nepřevládá žádné paradigma, které by ve vědecké komunitě definovalo, co je předmětem vědeckého oboru, jaká je metoda pozorování jevů, která současně z okruhu zkoumání určité jevy vylučuje a jiné preferuje. Ve skupině vědců však může dojít k převládnutí určitého paradigmatu – pak má tato skupina vědců shodný pohled na zkoumaný předmět včetně používaných metod a předpokládaných výsledků výzkumu. Uvnitř takové skupiny je dané paradigma vnímáno jako „normální věda“. Zaužívané paradigma ovšem nemůže být schopno vysvětlit všechny jevy, s nimiž se vědci setkávají. Pokud se vědci setkají s drobnými odchylkami, jejichž existence by popírala zaužívané paradigma, nemusí být takový jev (drobná odchylka) brán vážně, případně mohou probíhat pokusy jev vysvětlit v rámci užívaného paradigmatu. Teprve v případě, že jevy odporující zaužívanému paradigmatu překročí co do míry výskytu kritickou míru, dojde ke zhroucení paradigmatu a k přijetí paradigmatu nového, který dokáže jevy vysvětlit v rámci své struktury. Srov. KUHN, Thomas S. *The Structure of Scientific Revolutions*. Second Edition, Enlarged. Chicago: The University of Chicago Press, 1970. ISBN 0-226-45804-0.

komunitu. Vychází-li vědecká komunita z určitého paradigmatu, které jí na jednu stranu pomáhá zkoumaný předmět efektivně uchopit, ale současně jí neumožňuje efektivně vysvětlit jevy, které do užívaného paradigmatu nezapadají, pak lze soudit, že se jedná o obecnou vlastnost lidského poznávání světa, a že proto může dopadat na každého respondenta dotazníku. Rozpor mezi odpověďmi na otázky č. 13. č. 14. a č. 15 může vyplývat z rozporu mezi jevy, s nimiž se respondenti setkávají, a užívaným, společensky přijímaným paradigmatem, které tyto jevy selektivně filtruje ze škály jevů přijímaných jako oficiální výklad fungování světa.

Setkání se zesnulými tak v podstatě odkazuje na trhlinu ve vnímání našeho světa, ukazuje, že ačkoli můžeme mít pocit, že světu jako celku rozumíme, ve skutečnosti mu zdaleka nerozumíme tolik, jak si představujeme. Aktuálně totiž nejsme schopni vysvětlit původ a podstatu prožívaných jevů, zažíváme-li fenomén setkání se zesnulými. Tato neznalost skutečných příčin vyskytujících se jevů<sup>145</sup> může vyvolávat v osobách, které se s těmito jevy setkají, pocit nejistoty a strachu, neboť tyto jevy mohou zásadním způsobem podkopat naši představu o světě a o našem postavení v rámci tohoto světa. Že smrt v lidech vyvolává všeobecnou nejistotu a strach, vyplývá z odpovědí na otázku č. 2.

16. Z odpovědí respondentů vyplynulo, že u otázek č. 13 a č. 14 nedošlo k nepochopení mezi tazatelem a respondenty, neboť odpovědi respondentů se k těmto otázkám skutečně vztahovaly. Autor v této části dotazníku výsledky nijak nestrukturoval, neboť by taková struktura byla předčasná a šla by navíc daleko za rámec této práce. Autor rovněž nijak sdělené zážitky neinterpretuje, neboť nemá dostatek relevantních poznatků a podkladů k tomu, aby určil, co je podstatou sdělovaných jevů. Dle autora je nicméně potřebné vzít na vědomí, že se lidé s takovými jevy setkávají.

Respondenti popisovali celou škálu zážitků co do forem setkání se zesnulými osobami. Odpovědi odkazovaly na setkání ve snu, kdy respondenti prožívali, že se skutečně setkávají s dotyčnou zesnulou osobou, ale popisovaly rovněž setkání se zesnulými v bdělém stavu. Zvláštní skupinu tvořily bilokace živých osob, které se nacházely a byly spařeny těsně před svou smrtí na jiném místě, než kde „ve skutečnosti“ byly a kde ve skutečnosti také zemřely, a které se touto formou přišly jakoby rozloučit.

---

145 Tímto tvrzením autor neodkazuje na neznalost pouze respondentů (ve smyslu, že by se jednalo o nedokonalost respondentů), ale na obecnou neznalost všech lidí paušálně, neboť se jedná o jevy, které jsme prozatím za dobu trvání civilizace, v níž žijeme, nebyly schopni věrohodně vysvětlit, ačkoli se s nimi setkáváme průběžně napříč staletími. Lze proto usuzovat, že se jedná o zásadní jev, který v sobě může nést potenciál pro úplné přehodnocení vnímání kontextu našeho života a světa. Srov. např. GROF, Stanislav. *Lidské vědomí a tajemství smrti*. Praha: Argo, 2009. ISBN 978-80-257-0177-5., str. 47 – 61.

Překvapivá byla pro autora práce forma setkání se zesnulým člověkem ve formě setkání s jiným člověkem, který se na přechodnou dobu (kratší okamžik) stal „nositelům subjektivity“, resp. nositelem vztahu a citu k zesnulému. Často se rovněž vyskytoval fenomén, kdy mrtví přicházeli za živými (ať již ve snu či ve skutečnosti) sdělit, že nezemřeli, případně přišli doprobrat nedořešené věci<sup>146</sup> či poradit dotyčnému, jak má v některých případech postupovat.

Četná byla rovněž různá znamení, vizuální, telekinetická (pohyb předmětů bez zjevného důvodu), sluchová, znamení dotekem, pohlazením. Zaznamenány byly i zážitky akauzálně synchronní, kdy se po smrti zesnulého začalo na jeho pozemku pohybovat zvíře, které se tam jinak nikdy nevyskytovalo, které ovšem odpovídalo jménu zesnulého apod.

17. Z výsledku dotazníkového šetření vyplynulo, že osoby, které věří v další pokračování duše či jinou formu posmrtné existence, i ty, které nevěří, se dělí na přibližně stejně velké skupiny. 43 % dotázaných odpovědělo, že věří, 43 % dotázaných naopak raději zvolilo možnost, že vědomí po smrti zanikne a osobní existence již nebude pokračovat. Zbývající část dotázaných (14 %) odpověděla, že neví či si není jista – tato možnost nebyla v dotazníku dána na výběr, odpovídající proto informaci, že nemají jednoznačné stanovisko k tomuto problému (tj. svůj neutrální postoj), považovali za důležitou.

Ze srovnání s odpověďmi na otázku č. 2 vyplývá, že neexistuje přímá vazba mezi strachem ze smrti a předpokladem o pokračování osobního vědomí po smrti. Z osob, které se na smrt vysloveně těší, jich přibližně polovina uvedla, že věří v osobní posmrtnou existenci vědomí, zatímco druhá polovina naopak smrt vnímá jako naprostý zánik osobního vědomí. Mezi těmi, kteří mají ze smrti obavy, mírně převládají ti, kteří věří, že budeme v nějaké formě žít i po smrti. Většina z těch dotázaných, kteří odpověděli, že nevědí, co bude po smrti, má ze smrti rovněž strach.

Srovnat je možné rovněž odpovědi na otázku č. 15 a č. 17. Pokud 43 % dotázaných spíše věří tvrzení, že po smrti bude pokračovat nějaká forma posmrtné existence vědomí, ovšem jen 6 % dotázaných jednoznačně věří, a 15 % dotázaných spíše věří, že je možné se zemřelými komunikovat, pak minimálně skupina osob ve vyšší rozdílu mezi uvedenými procentními podíly zastává názor, že posmrtný život možný je, ovšem bude takového charakteru, že mezi životem na tomto světě a pokračováním existence vědomí po smrti bude taková diskontinuita, která komunikaci se zesnulým neumožňuje.

---

146 Snad jen v tomto případě si dokáže autor práce představit jako příčinu tohoto jevu již výše zmíněné nejasné dědické právo.

18. Na uvedenou otázku pouze 1 % dotazovaných uvedlo, že jednoznačně věří možnosti, že vědecké poznání pokročí do té míry, že bude v silách lékařské vědy „vyléčit“ smrt, tj. obnovit životní funkce těla i mrtvého mozku i několik hodin po smrti<sup>147</sup> nebo že bude možné lidské vědomí zazálohovat do virtuální reality, např. na počítačový disk. 27 % dotazovaných se k uvedené možnosti staví spíše kladně a je ochotno takovou možnost alespoň zvážit a připustit. Zbývající část respondentů (72 % - 43 % jednoznačně skeptický postoj, 29 % spíše skeptický postoj) zaujímá k nabízené možnosti skeptický postoj.

Ze srovnání odpovědí na otázky č. 17 a č. 18 vyplývá, že z respondentů, kteří věří na pokračování vědomí po smrti (v jakékoli podobě, např. reinkarnace, život v transcendentní realitě apod.), jich přibližně čtyři pětiny odpovídalo tak, že nevěří, že bude možné vědeckou metodou smrt překonat či vědomí zazálohovat. Z uvedeného vyplývá, že častěji jsou ochotni akceptovat myšlenku vědeckého překonání smrti, zálohy vědomí na disku apod. ti dotazovaní, kteří v posmrtnou existenci vědomí nevěří. Uvedený výsledek tak může podporovat dříve vyjádřený předpoklad, že smrt může být vnímána lidmi vyznávajícími posmrtnou existenci jako zásadní diskontinuita, kterou nejsme schopni zvrátit pomocí pravidel fungujících uvnitř světa, v němž žijeme. Naopak pětina osob, které v posmrtnou existenci vědomí věří, může vztah života a smrti vnímat jako plynulé kontinuum – což by bez problému umožňovalo představit si možnost mrtvého vrátit po technické stránce zpět mezi živé<sup>148</sup>.

19. Výsledek dotazníku u této otázky autora mírně překvapil. Pokud byly jednotlivé možnosti postaveny vedle sebe s možností si vybrat tu otázku (resp. více otázek), která přijde respondentům zásadní, respondenti většinou neřešili otázku, kde budou umírat. Autor přitom očekával, že respondenti budou projevovat zvýšenou poptávku po umírání doma.

93 % ze všech respondentů označilo jako zásadní přání, že by chtěli zemřít ideálně ve spánku, aby o své smrti nevěděli. Pouze 5 % dotázaných by si přálo opak, tj. přáli by si zemřít při plném a jasném vědomí. 1 % respondentů je zcela jedno, jak budou umírat.

Pouze 14 % dotázaných by si přálo umírat doma v okruhu rodiny, a jen 11 % dotázaných by volilo možnost umírat v profesionálním zařízení.

Z uvedeného je možné dovodit, že pro většinu dotázaných je důležité zcela se vyhnout fenoménu smrti, kdy se se svou smrtí vůbec nechtějí vědomě setkat. Tato potřeba je natolik

---

147 tj. v období, kdy z pohledu současné medicíny je mozek již nevratně poškozen

148 Abdukci by bylo možné dospět k závěru, že tyto osoby vnímají vztah poznání a tohoto světa tím způsobem, že pokud bychom poznali lépe pravidla implicitní tomuto světu, v němž nyní žijeme, horizont našeho vědění a poznání by se mohl posunout i za hranici fenoménu, který nyní označujeme jako smrt.

intenzivní, že respondenti již nepovažovali za důležité volit mezi možnostmi, kde by si přáli umírat.

Lze vyslovit předpoklad, že otázka po konkrétním způsobu a prožitku smrti se stane pro dotazované aktuální až v okamžiku, kdy se smrt reálně přiblíží. Jakmile se smrt skutečně přiblíží, přičemž často bývá spojena s nepříjemnými fyzickými příznaky, nemocí, bolestí, je člověk postaven před konkrétní volbu, která není snadná. Může mít pocit, že se chce již ze světa stáhnout do ústraní, a že chce být na místě jemu dobře známém, kde je mu alespoň trochu dobře a kde se cítí usazen na svém místě. Proti tomuto přání stojí potřeba poskytování lékařské péče, která nemusí být dostupná v domácím prostředí<sup>149</sup>.

Z uvedeného lze vyvodit, že nabídku služeb je v tuto chvíli primárně potřeba orientovat směrem k poradenským službám (viz otázka 12), lidé si primárně potřebují o smrti popovídat a sdílet své obavy a naděje se smrtí spojené. K těmto službám se vztahuje výše identifikovaná poptávka. Po službách spojených s konkrétní pomocí umírajícímu (zdravotní, sociální služba) vznikne přirozená poptávka až v závěrečných fázích života, poptávka se proto opírá o omezenou skupinu osob<sup>150</sup>.

Poptávka po službách bezprostředně spojených s terminální fází života je však svázána s realizací předpokládaných poradenských služeb. Lze předpokládat, že s rostoucím uspokojením poptávky po poradenských službách bude růst i poptávka po službách spojených s terminální fází života. Uvedená spojitost vyplývá ze skutečnosti, že pokud se lidé na své umírání nepřipraví v předstihu, v okamžiku, kdy již umírání přichází, si již nestihnou obstarat a zařídit všechny věci, tak jak by si případně i přáli.

20. Z průzkumu vyplynulo, že jen 6 % respondentů považuje téma smrti za dostatečně společensky doceněné téma. 9 % respondentů se k podobnému názoru spíše přiklání.

Naproti tomu 14 % považuje téma smrti za jednoznačně nedoceněné téma a 71 % má spíše pocit, že téma smrti je nedoceněné.

Z uvedeného vyplývá, že celkem 85 % ze všech dotazovaných nepovažuje smrt za společensky doceněné téma, kterému by byla věnována dostatečná pozornost. Z uvedeného

---

149 Byť situace se zlepšila poté, co Všeobecná zdravotní pojišťovna ČR začala ve významnější míře proplácet domácí paliativní péči, takže pro větší množství pacientů se stává dostupnější možnost umřít v klidu doma. Tento posun je nutné ocenit, protože ještě v roce 2013 bylo takřka nemožné v některých krajích v České republice umírat doma, pokud umírající potřeboval nezbytně tlumit bolesti způsobené závažnou nemocí, jež byla s jeho umíráním spojená.

150 To je také důvod, proč službám spojeným s umíráním a fenoménu smrti všeobecně byla věnována v minulosti ještě nižší pozornost než dnes, kdy tato pozornost je stále nízká.



vyplývá, že hodnota latentní poptávky po intenzivnější komunikaci tématu smrti a umírání může dosáhnout až 85 %.

## 5.6. Souhrnné výsledky zkoumání

Cílem dotazníkového šetření bylo zjistit existenci poptávky po poskytování služeb spojených s oblastí smrti a umírání. Ze šetření vyplynulo, že by latentní poptávka po komunikaci týkající se smrti a umírání mohla dosahovat až 85 %. Tento údaj je relevantní pro poskytovatele služeb, jejichž předmětem činnosti je komunikace (zejména média, politické strany, církve, marketingoví poradci).

V oblasti poskytování poradenských služeb lze předpokládat velmi silnou latentní poptávku po poradenské službě týkající se umírání, když ve zkoumaném vzorku zájem o službu by mohlo mít, či by mohlo zvažovat služby využít, více než 48 % respondentů.

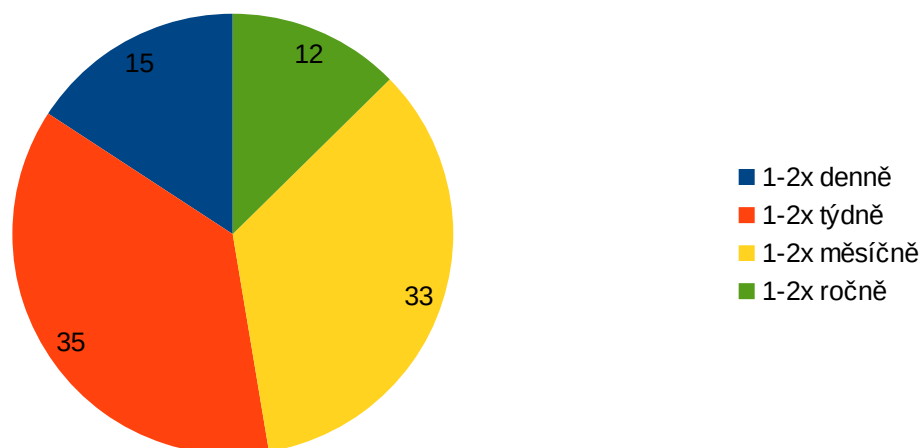
Hlavním identifikovatelným problémem spojeným se smrtí a umíráním je převažující výskyt strachu ze smrti (54 %). Pozitivní pocity si se smrtí spojuje jen 10 % testovaného vzorku. Lze usoudit, že právě faktor strachu spojený s nejistotou, kterou smrt představuje, způsobuje komunikační problémy mezi lidmi. Přibližně dvě třetiny osob tak považuje za problém hovořit se svými blízkými o smrti, z čehož také může pramenit pocit, že nejsou ze strany svých blízkých dostatečně pochopeni a přijati. Tento pocit v sobě nosí až 74 % osob. Značný rozdíl v tom, jak respondenti vnímají své schopnosti vnímat potřeby druhých, a jak se cítí nepochopeni ze strany druhých, jen potvrzuje nedostatečnou míru komunikace, kdy si účastníci dialogu nejsou schopni sdělit podstatné informace a sdílet své pocity.

Poradenská služba by proto měla v první řadě cílit na podporu nalezení vnitřních duševních a duchovních zdrojů, které umožní osobě, již je služba poskytována, nalézt prostřednictvím efektivnější komunikace vztah k sobě a svým blízkým a sdílet vzájemné potřeby.

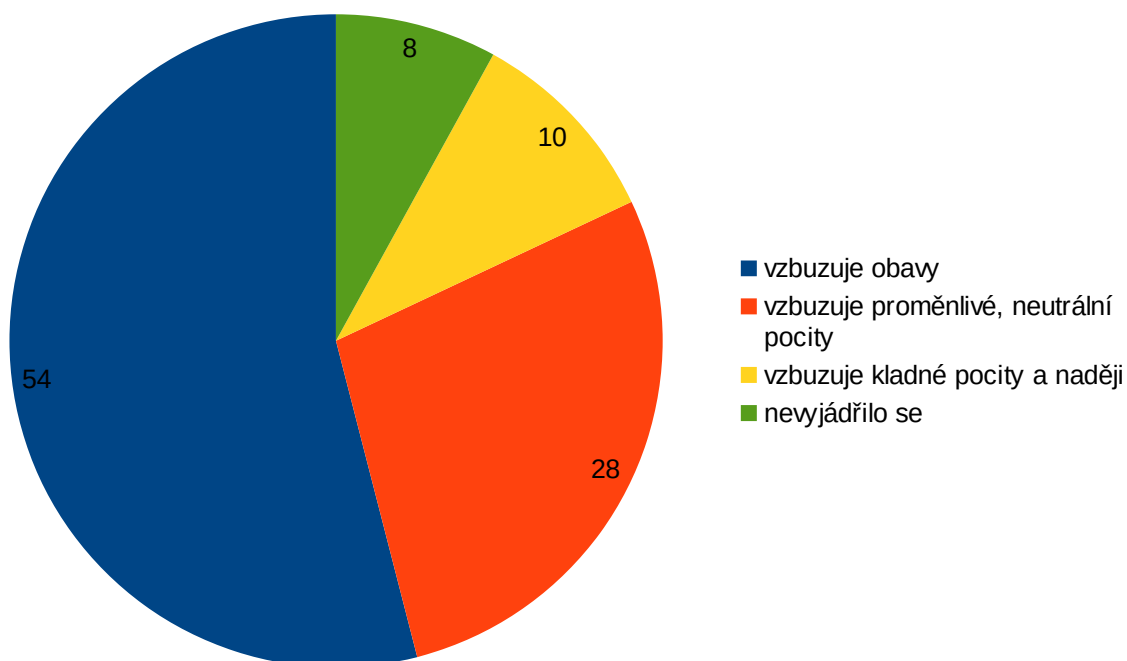
Šetření rovněž ukázalo možná rizika související se smrtí a umíráním. 42 % dotazovaných odpovědělo, že v nějaké formě zažilo fenomén setkání se zesnulými bytostmi, ale jen dle 22 % dotázaných je komunikace s nimi možná. Tento rozpor může odkazovat na nesoulad mezi prožitky lidí a obecně přijímaným paradigmatem výkladu světa. Uvedené zážitky proto mohou být chápány i jako narušení způsobu, jímž jsme zvyklí si vytvářet představu o nás samých, našem životě a světě, v němž žijeme. Společenské riziko může spočívat v masovém měřítku nekontrolovaném narušení a změně způsobu, jímž jsme uvyklí interpretovat obraz světa a kontexty, do nichž sami sebe v tomto obrazu zasazujeme.

## 5.7. Grafy

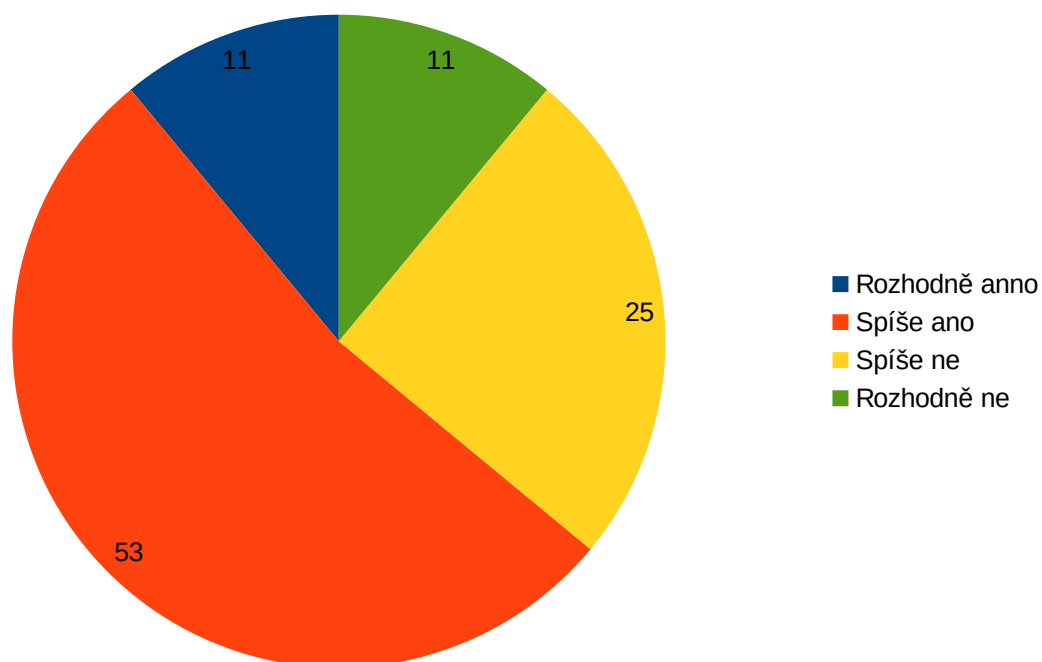
Graf 1 : Jak často se ve svém životě zabýváte smrtí, jak často myslíte na smrt (svou či blízkých lidí, případně jiných bytostí, zvířat, rostlin, jak často se obecně zabýváte tématem smrti)?



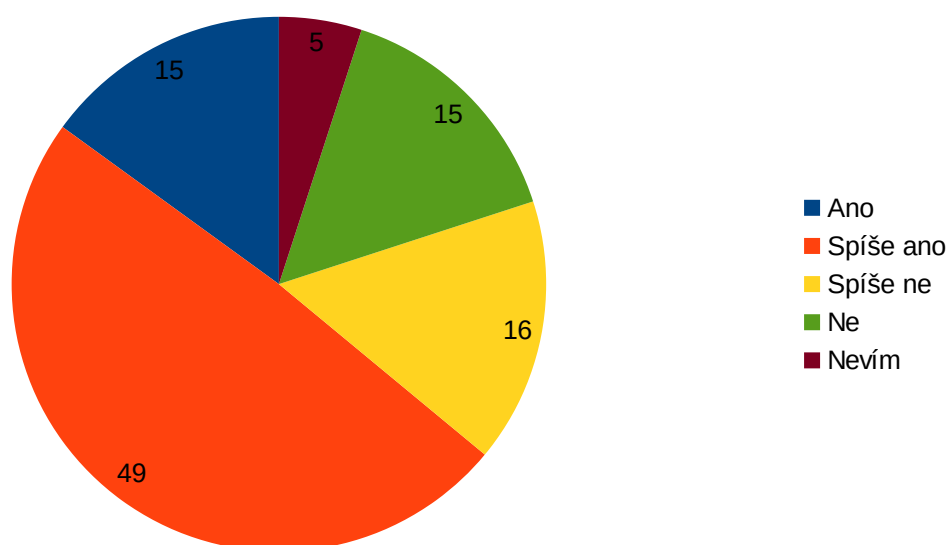
Graf 2 : Vzbuzuje ve vás smrt obavy či příjemné pocity a naděje?



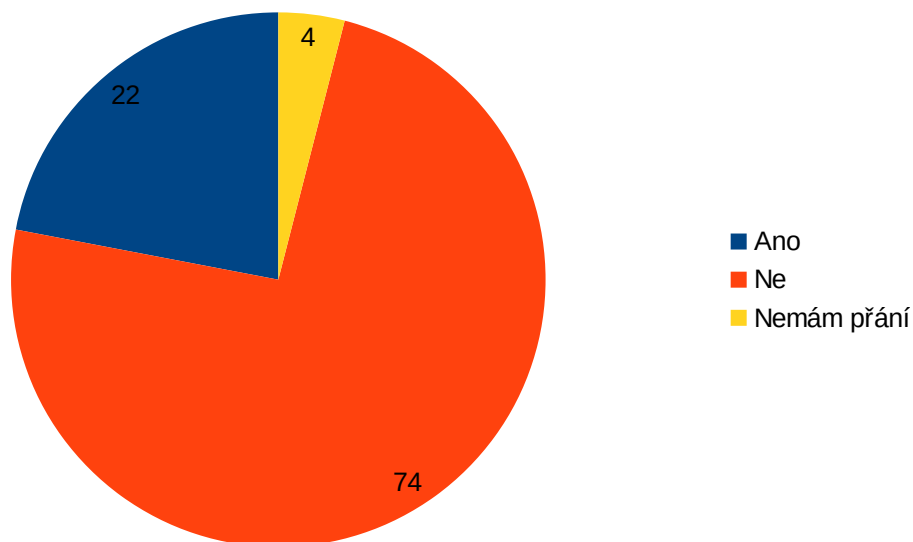
Graf 3 : Činí Vám potíže hovořit s blízkými o Vaší, případně jejich možné smrti?



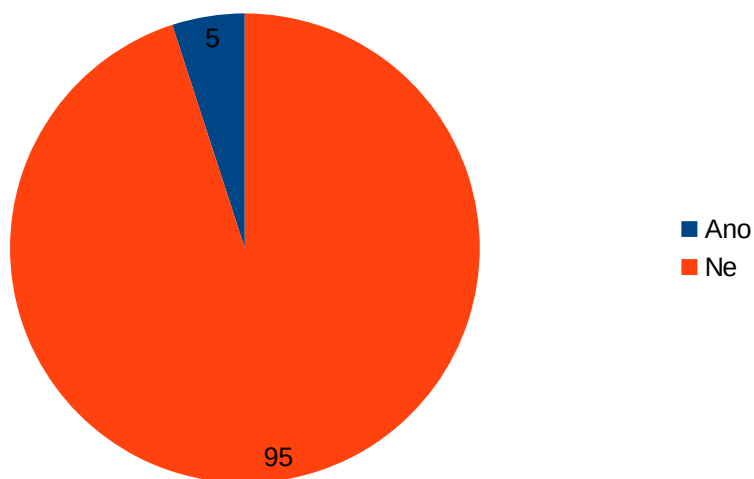
Graf 4 : Máte pocit, že Vaším blízkým činí potíže s Vámi hovořit o smrti?



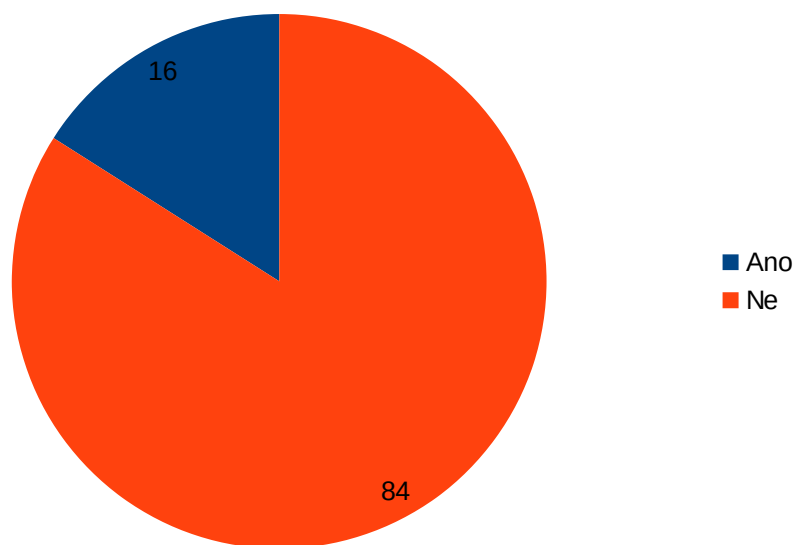
Graf 5 : Máte za to, že Vaši blízcí jsou dostatečně informováni o tom, co byste si přáli po Vaší smrti (např. forma pohřebního obřadu, místo posledního odpočinku, rozdělení Vašeho majetku mezi dědice, zvláštní přání – např. aby se někdo o někoho po Vaší smrti postaral, aby někdo po Vaší smrti něco vykonal, aby někdo někomu něco řekl, někoho v něčem podpořil, zabezpečil apod.)?



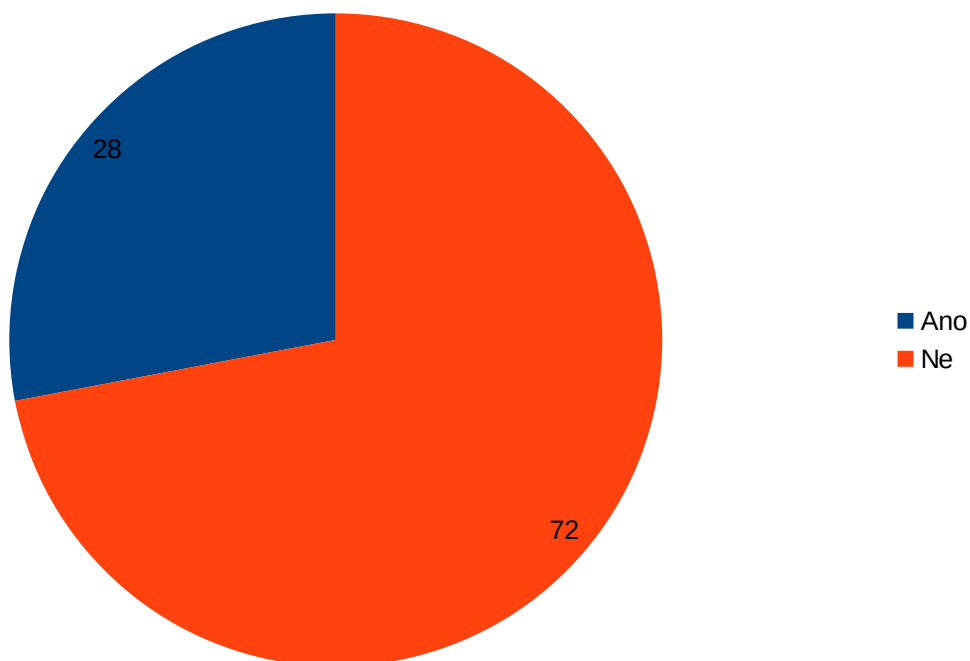
Graf 6 : Znáte pojem „odkazovník“ dle nového občanského zákoníku č. 89/2012 Sb. a máte současně pocit, že rozumíte postavení odkazovníka v právním systému ČR? (smyslem otázky je zjistit znalost tohoto pojmu bez toho, aniž byste si informace o něm na základě dotazu vyhledávali)



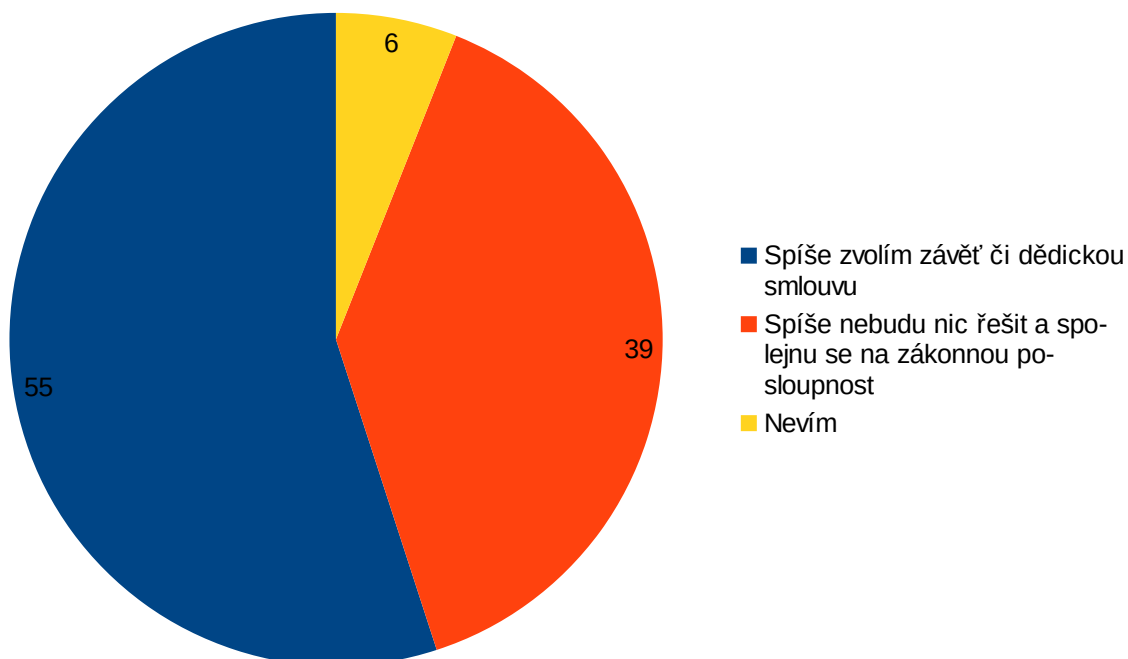
Graf 7 : Znáte pojem „vedlejší doložka k závěti“ dle nového občanského zákoníku č. 89/2012 Sb. a rozumíte tomu, jak ji použít? (smyslem otázky je zjistit znalost tohoto pojmu bez toho, aniž byste si informace o něm na základě dotazu vyhledávali)



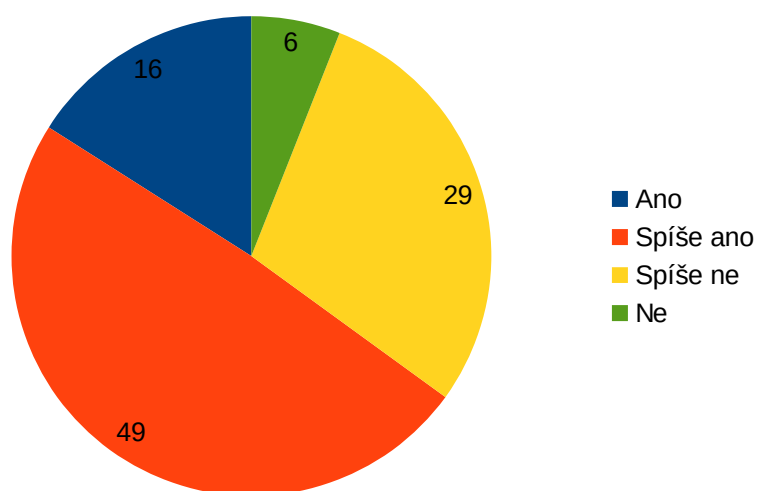
Graf 8 : Znáte pojmy „dědická smlouva“ a „dovětek“ dle nového občanského zákoníku č. 89/2012 Sb. a rozumíte tomu, jak je použít? (smyslem otázky je zjistit znalost tohoto pojmu bez toho, aniž byste si informace o něm na základě dotazu vyhledávali)



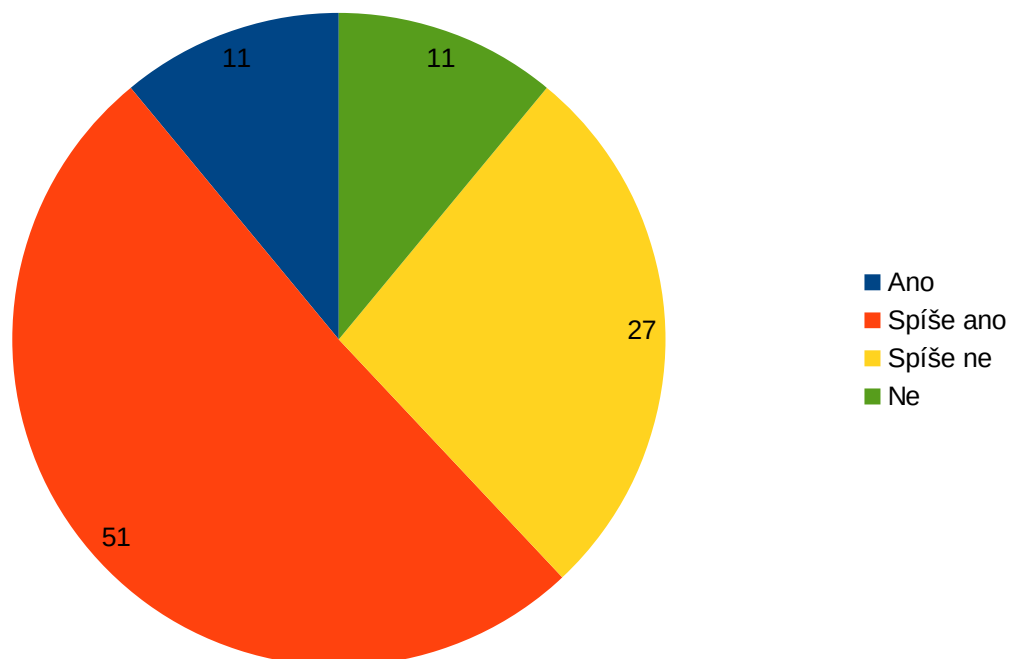
Graf 9: Zvažujete, že své právní poměry upravíte po smrti pomocí závěti, dědické smlouvy či se spolehnete na zákonnou posloupnost?



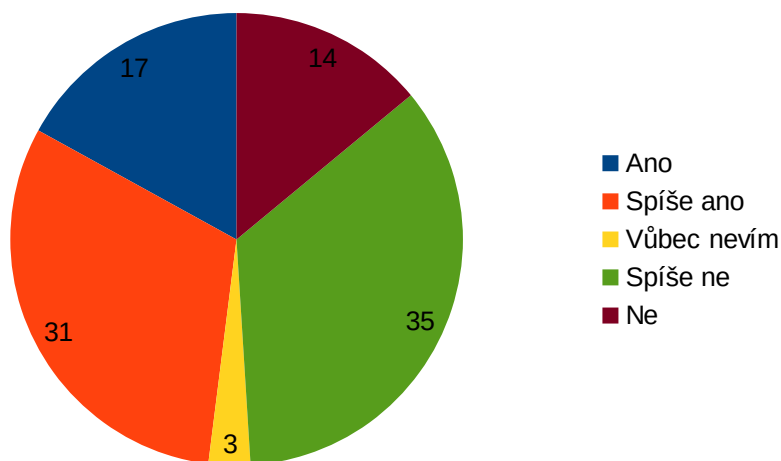
Graf 10 : Domníváte se, že dostatečně rozumíte potřebám Vašich blízkých pro případ, že by zemřeli, tj. jak by si Vaši blízcí přáli upravit své záležitosti po smrti?



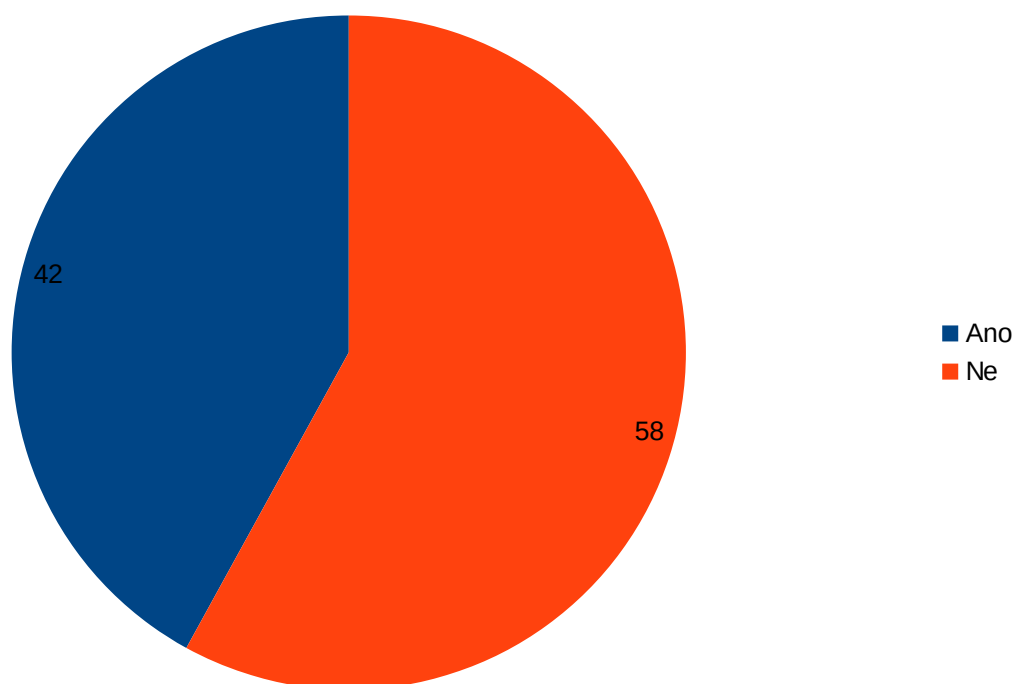
Graf 11 : Vnímáte jako problém otevřeně se se svými blízkými bavit o Vaší či jejich smrti a o tom, co se pro ně i pro vás po smrti změní?



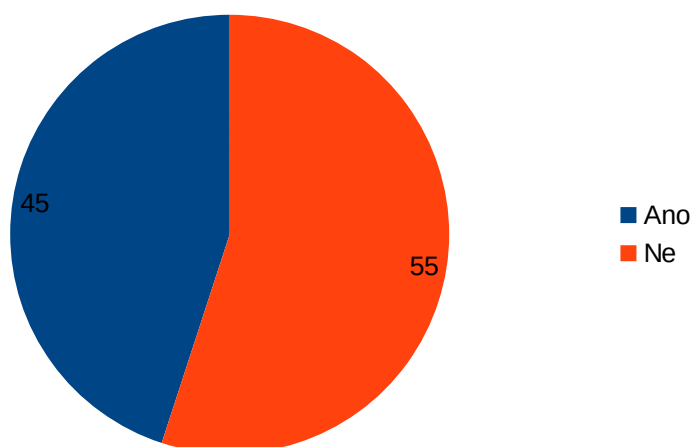
Graf 12 : Pokud by byla taková možnost, považoval/a byste za prospěšné využít služeb profesionála a o otázkách umírání se s ním poradit? (např. poradit se o svých prioritách, obavách, co od smrti očekáváte, o možnostech, jak po smrti upravit otázky dědictví, zvážit rizika, která mohou nastat, poradit se, jak se svými blízkými otevřít rozhovor potřebný pro vyřešení uvedených věcí, poradit se, jaká přání byste měl/a po smrti či v průběhu umírání v situaci, kdy byste již o sobě nebyl/a schopen/schopna rozhodovat, a jak svou vůli realizovat i v této obtížné situaci, apod.)?



Graf 13 : Setkali jsme se někdy s mrtvým člověkem či jinou mrtvou bytostí, např. zvířetem (po její smrti)? Otázka směřuje k tomu, zda jste někdy se zesnulým po jeho smrti komunikovali, setkali se s ním, měli intenzivní pocit jeho přítomnosti, případně vám mohl dát nějaké znamení, které jste pochopili, že je od zesnulého, a to jakýmkoli způsobem (např. přímý kontakt se zesnulým, jeho návštěva, vize ve snu, při níž jste měli pocit, že se nejedná o pouhý sen, ale že skutečně vidíte zesnulého a že jste s ním ve skutečném kontaktu, a podobně).

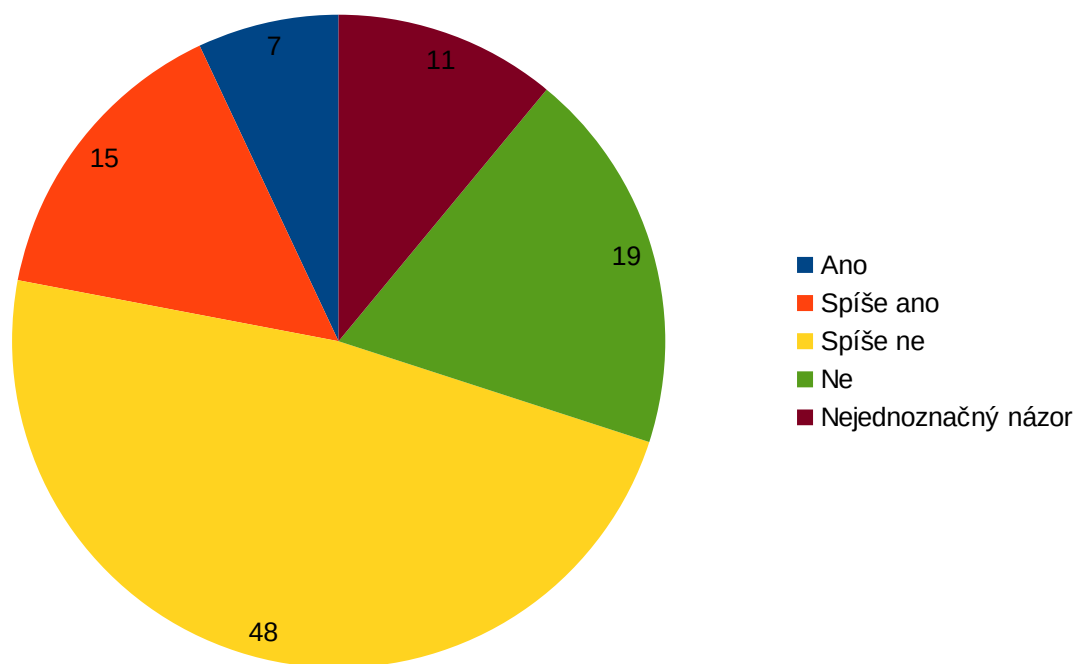


Graf 14 : Vyprávěl Vám někdo z Vašich blízkým, že on sám zažil bezprostřední setkání se zesnulým?

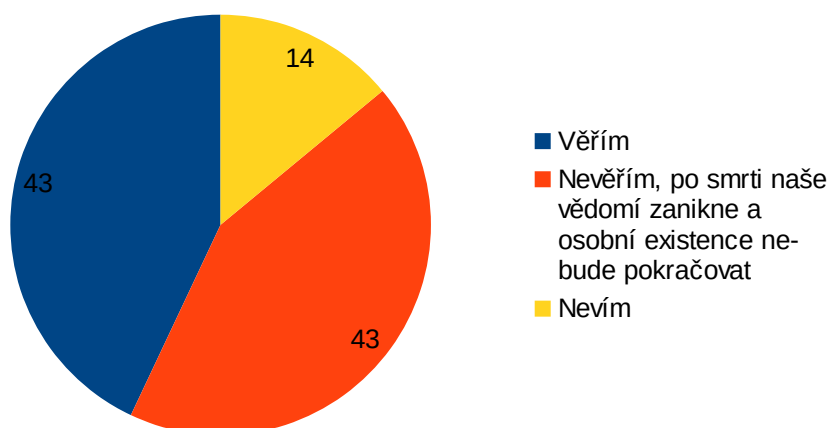




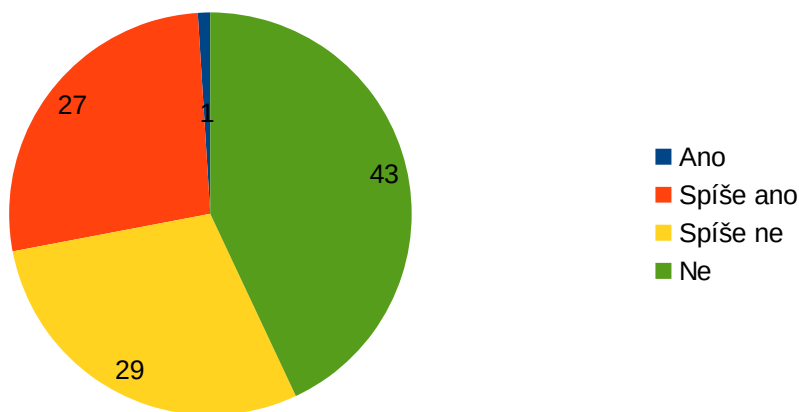
Graf 15 : Věříte, že je možné komunikovat s mrtvými?



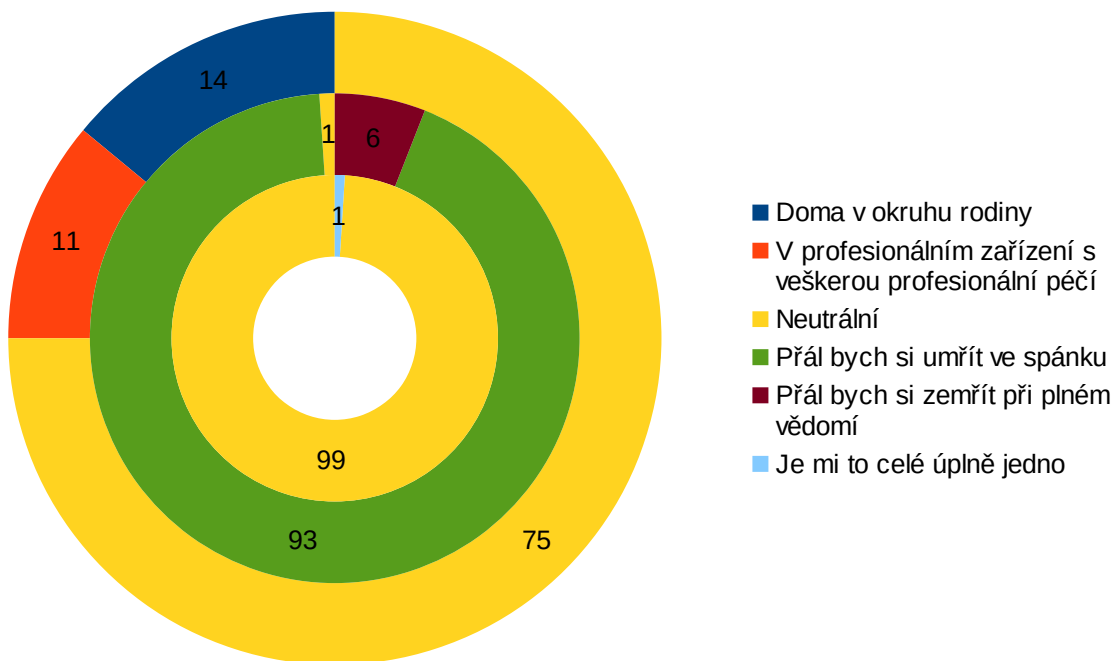
Graf 17 : Věříte v posmrtný život, v převtělování duší či jinou formu posmrtné existence duše?



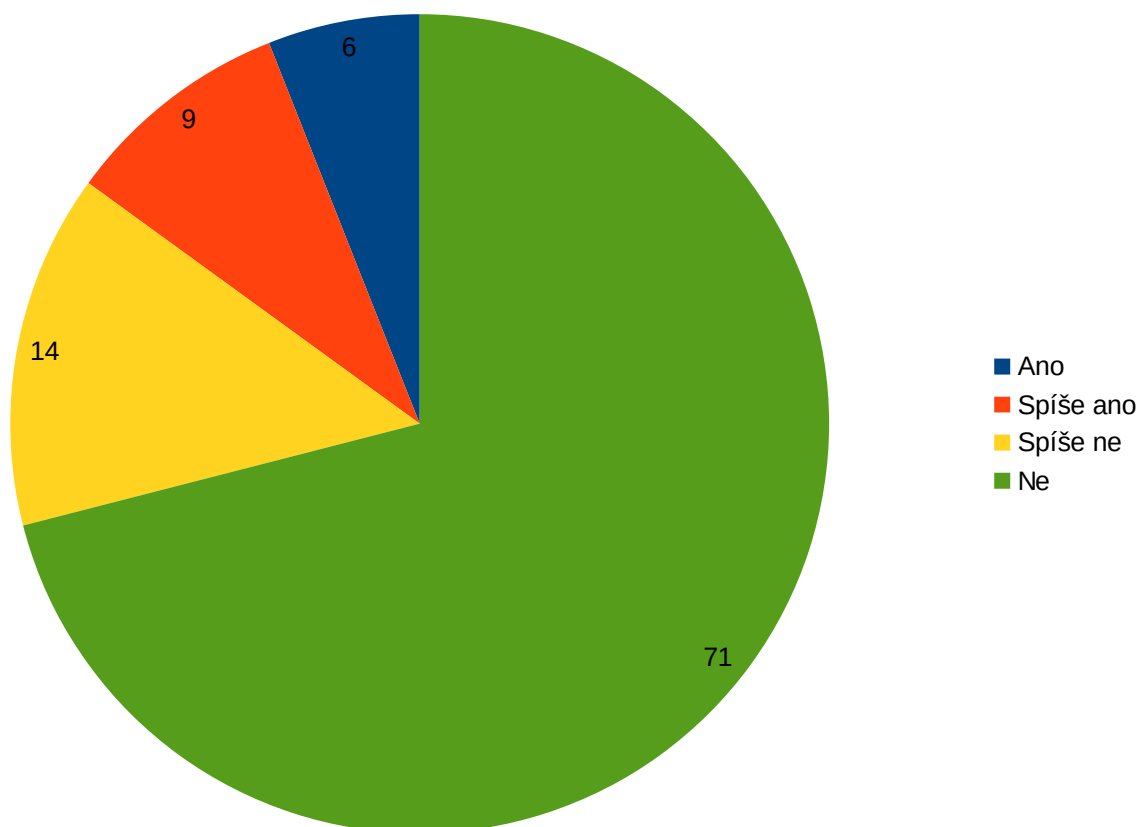
Graf 18 : Myslíte si, že jednou vědecké poznání pokročí tak daleko, že lékaři budou schopní „vyléčit“ i smrt, např. obnovením životních funkcí u těla (včetně funkcí mozku), které již bude např. několik hodin či dní mrtvé, nebo že bude možné lidské vědomí zazálohovat do nějaké formy virtuální reality např. na počítačový disk?



Graf 19 : Jak byste si přál/a umírat? Doma v okruhu rodiny – v profesionálním zařízení (např. hospic) s veškerou profesionální péčí – přál bych si ideálně umřít ve spánku, abych o tom nevěděl/a – přál bych si zemřít při plném a jasném vědomí – je mi jedno, jak budu umírat (lze označit více odpovědí)



Graf 20 : Myslíte si, že téma smrti je společensky docenované téma a že je mu věnována dostatečná pozornost?



## 6. Souhrnné závěry

Disertační práce měla za cíl představit právo jako specifický komunikační prostředek, který může být využit církvemi při komunikaci se společností. Dle názoru autora totiž aktuálně není ze strany církví věnována fenoménu práva dostatečná pozornost, a tak není naplno využit jeho komunikační potenciál. Práce představila právo jako komunikační proces a jednotlivé metody, kterými je možné do tohoto procesu vstoupit.

S využitím práva jako komunikačního prostředku na celospolečenské úrovni souvisí otázka, zda se církve tohoto komunikačního procesu mají mít zájem účastnit, když alternativou je vytvoření uzavřeného okruhu teologických elit, které se budou věnovat svému předmětu poznání a vztahu s Bohem bez potřeby sdílet své poznání s dalšími lidmi.

Pro úspěšnost komunikace je však potřeba zájmu všech účastníků komunikačního procesu. Cílem disertační práce proto bylo dále zjistit, zda může existovat zájem na straně společnosti o komunikaci s církvemi.

Za účelem splnění cílů práce byly nejprve vymezeny základní pojmy vztahující se k tématu práce.

Práce stručně odkazuje na vývoj poimenické teologie včetně jí užívaných metod. Zatímco Josef Smolík za hlavní cíl pastýřské péče považuje pomáhání křesťanům docenit skutečnost, že se k člověku v Ježíši Kristu sklonil Bůh, Otto Rutrle upozorňuje na jev, který označuje jako moderní sekularizace. Právě pojem sekularizace zakládá aktuální otázku po vztahu poimenické teologie a společnosti. Rutrle nepovažuje fenomén sekularizace za náhodný výsledek a krédo jednotlivých filosofických či vědeckých systémů bez Boha, nýbrž vědomým, organizovaným úsilím člověka po jeho naprosté autonomii. Sekulární člověk je dle Rutrleho svým zákonodárcem. Tato Ruterleho myšlenka otevírá otázku, zda je-li jev sekularizace výsledkem záměrné, vědomé organizace lidské činnosti, nespočívá v takovém případě i řešení tohoto jevu z pohledu praktické teologie ve vědomé, záměrné, cílevědomé organizaci na úrovni sociálních a celospolečenských celků. Fenomén sekularizace ovšem způsobuje neúčinnost tradičních metod poimenické teologie, a je proto třeba hledat nové způsoby, jak mají duchovní se světem komunikovat.

Boží láska a milost je základním obsahem praktické teologie. Formu a metodu praktické teologie je však potřeba přizpůsobit aktuální situaci toho kterého člověka či té které sociální skupiny. Praktická teologie proto nemůže existovat ani mimo rámec aktuální vědy, byť by taková věda sama sebe definovala jako ateistickou či sekularizovanou. Setkání s

ateismem a se skepsí je proto třeba interpretovat jako setkání s životní situací lidí, na které Bůh ani tak nezapomněl. Duchovní se dle Rutrleho musí orientovat v obecných souvislostech světového dění, v kulturně-politickém dění, v dějinném kontextu, což na něj klade i obecné vědecké nároky. Rutrle zdůrazňuje, že duchovní musí svou obec studovat, vědecky analyzovat, tak aby dospěl k závěrům o jejích charakteristikách, duchovních proudech a dalších faktorech, kterými je dané prostředí utvářeno. Teprve ze získaných základních empirických dat lze stanovit plán pastorační práce v tom kterém společenském prostředí. Tyto Rutrleho myšlenky odůvodňují účelnost empirického výzkumu v moderní praktické teologii.

Rutrle doporučuje provést před vytvořením pastoračního plánu analýzu společenského prostředí, v němž bude působení probíhat. V tomto kontextu se právo jeví jako vhodný předmět takového zkoumání. Právo totiž tvoří jeden z klíčových komunikačních prostředků, v rámci něhož dochází k závazné interpretaci skutečnosti a k její další organizaci.

Současným trendem v praktické teologii je příklon k individuální poimenické práci, k práci s menšími skupinami, lze říci i ke komunikaci s využitím poznatků psychologie, a jeví se tak jako potřebné věnovat se i komunikaci organizační na úrovni sociálních celků, neboť člověk není jen individuum, ale je i součástí společnosti a jeho život se odehrává v rámci (zejména) mezilidských vztahů.

Disertační práce proto ve třetí kapitole představuje právo jako komunikační prostředek využitelný poimenicky na úrovni společenských celků. Pojetí a využití práva jako komunikačního prostoru se tak může zařadit mezi další disciplíny praktické teologie dnes již běžně užívané k rozvoji komunikačních dovedností (rétorika, homiletika, pedagogika, katechetika aj.).

Na fenomén práva je aplikována formální struktura lineárního komunikačního modelu. Právo je tak představeno jako komunikační proces, jehož podrobnou analýzou lze zvolit dílčí specifické oblasti komunikace, a tím i metod, jak do tohoto procesu vstoupit.

Podrobně jsou představeny jednotlivé komunikační metody a oblasti, v nichž mohou církve působit na společenské úrovni: podpora člověka při hledání jeho životních hodnot, vstup církve do soukromoprávních vztahů, rozhodování sporů, usmiřování stran sporů a mediace, výkon veřejné moci, monitorování legislativy.

Na rozdíl od metod zaměřených na individuální komunikaci s jednotlivci či malými skupinami odkazuje představená metoda na účelnost soustředění se na komunikaci ve velkých sociálních strukturách.

S představenou metodou komunikace je spojena otázka řešená ve čtvrté kapitole, zda církve mají na celospolečenské úrovni komunikovat. Odpověď na tuto otázku je nalezena prostřednictvím christologicko-kreativního významu komunikace.

Z biblického textu vyplývá, že Bůh je Bohem komunikujícím, což znamená nejen to, že se obrací na své stvoření, komunikuje s ním a má s ním vztah, nýbrž i to, že samo stvoření vstoupilo do existence v průběhu procesu komunikace (kreativní význam komunikace). Kreativní význam komunikace je vyjádřen v podobenství o nepoctivém správci (L 16) a spočívá v tom, že skutečnost je vytvářena teprve ve vlastním komunikačním procesu (christologická komunikace).

Práce se dále věnuje otázce vztahu nábožensky a ideologicky neutrálního státu a náboženství a představuje paradox spočívající ve skutečnosti, že při konkrétní aplikaci práva ze strany orgánu veřejné moci se osoba vykonávající tuto moc nevyhne interpretaci skutečnosti vycházející z její osobní víry, přičemž se nevyhne nutnosti vycházet z toho výkladu světa, který osobně za obecně přijímaný výklad světa považuje. Uvedený jev je vysvětlen tím, že nábožensky a ideologicky neutrální stát není schopen sám o sobě přesně vymezit, co již je a není předmětem náboženství a ideologie, přesto ovšem orgány veřejné moci právními akty závazně interpretují skutečnost (tj. činí výroky o tom, co je skutečnost). Z uvedeného důvodu se o uvedených otázkách musí vést kontinuální společenská diskuse. Tato skutečnost je zároveň jeden z významných důvodů, proč se církve musejí soustavně komunikaci na toto téma věnovat.

V souvislosti s otázkou po vztahu státu a církvi v České republice je hodnoceno aktuální majetkové vyrovnání státu s církvemi dle zákona č. 428/2012 Sb., zákona o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi. Práce vyjadřuje názor, že pozitivní perspektiva v oblasti společenského působení se otevírá zejména před církví římskokatolickou a vyjadřuje i pochybnost nad výhodností majetkového vyrovnání pro ostatní církve. V této souvislosti upozorňuje nad vhodností využití metod uvedených v kap. 3 pro včasné zjištění a odhalení rizik spojených s přijatým zákonem.

V závěru se práce zaměřuje na perspektivy teologie v souvislosti s možností vzestupu tzv. posthumanismu. Posthumanismem je pro účely této práce míněna skutečnost, že člověk využívání umělé inteligence ztrácí své postavení toho, kdo interpretuje svět a kdo má ambici být svým vlastním zákonodárcem. Namísto toho se člověk spoléhá na umělou inteligenci, jejíž význam na interpretaci skutečnosti může průběžně, nepozorovaně a nekontrolovaně růst. Umělá inteligence se tak může stát novým suverénem, tj. postupně i zákonodárcem. Tento jev je nežádoucí, ovšem pro teology není nový. V tomto kontextu lze jen zdůraznit význam

praktické teologie pro uchování identity člověka, který byl stvořen s pečetí jako podobou Boží.

Doporučení Ježíše Krista šířit evangelium mezi všechny národy a mezi všechno stvoření je proto třeba vnímat v souvislosti s kreativním aspektem christologické komunikace. Církve nemají na skutečnost referovat, ale mají ji spoluutvářet.

V páté kapitole se disertační práce věnuje otázce, zda ve společnosti existuje zájem o komunikaci s církvemi v rovině individuálního pastoračního poradenství ve vybrané oblasti, jež může být církvím blízká. Při zjištění takového zájmu může být toto zjištění impulsem pro zahájení komunikace v této oblasti. Vybraná oblast se týká poradenství v oblasti fenoménu smrti a umírání, ovšem individuální poradenství se může zaměřovat na celou řadu jiných otázek, pro které by bylo potřeba provést samostatný výzkum.

Ze šetření vyplynulo, že by latentní poptávka po komunikaci týkající se smrti a umírání mohla dosahovat až 85 %. Tento údaj je relevantní pro poskytovatele služeb, jejichž předmětem činnosti je komunikace (zejména média, politické strany, církve, marketingoví poradci).

V oblasti poskytování poradenských služeb lze předpokládat velmi silnou latentní poptávku po poradenské službě týkající se umírání, když ve zkoumaném vzorku zájem o službu by mohlo mít, či by mohlo zvažovat služby využít, více než 48 % respondentů.

Hlavním identifikovatelným problémem spojeným se smrtí a umíráním je převažující výskyt strachu ze smrti (54 %). Pozitivní pocity si se smrtí spojuje jen 10 % testovaného vzorku. Lze usoudit, že právě faktor strachu spojený s nejistotou, kterou smrt představuje, způsobuje komunikační problémy mezi lidmi. Přibližně dvě třetiny osob tak považuje za problém hovořit se svými blízkými o smrti, z čehož také může pramenit pocit, že nejsou ze strany svých blízkých dostatečně pochopeni a přijati. Tento pocit v sobě nosí až 74 % osob. Značný rozdíl v tom, jak respondenti vnímají své schopnosti vnímat potřeby druhých, a jak se cítí nepochopeni ze strany druhých, jen potvrzuje nedostatečnou míru komunikace, kdy si účastníci dialogu nejsou schopni sdělit podstatné informace a sdílet své pocity.

Poradenská služba by proto měla v první řadě cílit na podporu nalezení vnitřních duševních a duchovních zdrojů, které umožní osobě, jíž je služba poskytována, nalézt prostřednictvím efektivnější komunikace vztah k sobě a svým blízkým a sdílet vzájemné potřeby.

Šetření rovněž ukázalo možná rizika související se smrtí a umíráním. 42 % dotazovaných odpovědělo, že v nějaké formě zažilo fenomén setkání se zesnulými bytostmi, ale jen dle 22 % dotázaných je komunikace s nimi možná. Tento rozpor může odkazovat na

nesoulad mezi prožitky lidí a obecně přijímaným paradigmatem výkladu světa. Uvedené zážitky proto mohou být chápány i jako narušení způsobu, jímž jsme zvyklí si vytvářet představu o nás samých, našem životě a světě, v němž žijeme. Společenské riziko může spočívat v nekontrolovaném narušení a změně způsobu, jímž jsme uvyklí interpretovat obraz světa a kontexty, do nichž sami sebe v tomto obraze zasazujeme.



## Jmenný rejstřík

BOGUSZAK	24
BLACK, Max.	51
BUTTA, Tomáš	11, 15
CANETTI, Elias	28
COGGINS, R. J.	18
MERRILL C. TENNEY.	18
GERLOCH A.	24
GREENE, Brian R.	51
GROF, Stanislav	77
HOBBS, Thomas	24, 44, 45
SIDON, Karol.	9, 19, 36
KELLER, Jan	15
KINCL, Jaromír	39, 75
KISSINGER, Henry	44
KUHN, Thomas S.	76
LIGUŠ, Ján	20, 27, 37, 40
NESTLE, Eberhard	12, 36
DOUGLAS, J.D.	18
PAVLÍČEK, Václav	28, 44
REICHEL, Jiří	55, 56, 57, 67
RUTRLE, Otto	10, 11, 13, 14, 16, 17, 37, 40, 50, 92, 93
SALAJKA, Milan	7, 21
SKŘEJPEK, Michal	39, 75
SMOLÍK, Josef	9, 92

VOGEL, Jiří	19, 34
WHITE, Ryen W.	49

## Seznam použité literatury

BOGUSZAK J., ČAPEK J., GERLOCH A. *Teorie práva*. Praha: ASPI, 2004. ISBN 80-7357-030-0.

BLACK, Max. *Problems of Analysis*. Cornell University, 1954.

BUTTA, Tomáš. *Pastorační péče v církvi*. Praha: Církev československá husitská, 2017. ISBN 978-80-7000-137-0.

CANETTI, Elias. *Masa a moc*. Praha: Academia, 2007. ISBN 978-80-200-1512-9.

COGGINS, R. J. a J. L. HOULDEN. *A Dictionary of Biblical interpretation*. Philadelphia: Trinity Press International, 1990. ISBN 0-334-00294-x.

GENERAL EDITOR: MERRILL C. TENNEY. ASSOCIATE EDITOR: STEVEN BARABAS. PICTURE AND LAYOUT EDITOR: PETER DEVISSER. WITH THE ASSISTANCE OF 65 CONTRIBUTORS a SCHOLARS AND EXPERTS IN VARIOUS FIELDS. *The Zondervan pictorial Bible dictionary*. Grand Rapids: Zondervan Pub. House, 1963. ISBN 9780310235606.

GERLOCH A. *Teorie práva*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2004. ISBN 80-86473-85-6.

GREENE, Brian R. *The Hidden Reality. Parallel Universes and The Deep Laws of The Cosmos*. New York: Alfred A. Knopf, 2011. ISBN 978-0-307-59525-6.

GREENE, Brian R. *Skrytá realita*. Praha: Paseka, 2012. ISBN 978-80-7432-205-1.

GROF, Stanislav. *Lidské vědomí a tajemství smrti*. Praha: Argo, 2009. ISBN 978-80-257-0177-5.

GROF, Stanislav. *LSD Psychotherapy*. Pomona (California): Hunter House, 1980. ISBN 0897930088.

HOBBS, Thomas. *Leviathan aneb látka, forma a moc státu církevního a politického*. Praha: OIKOYMENH, 2009. ISBN 978-80-7298-106-9.

*Chamiša chumšej Tora: im ha-haftarot*. Přeložil Karol SIDON. Praha: Sefer, 2012. ISBN 978-80-85924-67-1.

KELLER, Jan. *Tři sociální světy: sociální struktura postindustriální společnosti*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2010. Studie (Sociologické nakladatelství). ISBN 978-80-7419-031-5.

- KINCL, Jaromír, SKŘEJPEK, Michal, URFUS, Valentin. *Římské právo*. Praha: C. H. Beck, 1997. ISBN 80-7179-031-1.
- KISSINGER, Henry. *Uspořádání světa. Státní zájmy, konflikty a mocenská rovnováha*. Praha: PROSTOR, nakladatelství s.r.o., 2016. ISBN 978-80-7260-335-0.
- KUHN, Thomas S. *The Structure of Scientific Revolutions*. Second Edition, Enlarged. Chicago: The University of Chicago Press, 1970. ISBN 0-226-45804-0.
- LIGUŠ, Ján. *Medziľudská komunikácia*. Banská Bystrica, Združenie evanjelických cirkví v SR, 2001. ISBN 80-80825-35-0.
- NESTLE, Eberhard, Erwin NESTLE, Kurt. ALAND a Barbara. ALAND. *Novum Testamentum Graece et Latine*. 3., neuarbeitete Aufl. Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft, 1984. ISBN 3-438-05401-9.
- ORGANIZING EDITOR, J.D. Douglas a F.F. Bruce [and others]. CONSULTING EDITORS. *The new Bible dictionary*. Grand Rapids, Mich: Eerdmans, 1974. ISBN 0802822827.
- PAVLÍČEK, Václav. *Ústavní právo a státověda*. I díl. Obecná státověda. Praha: Linde a.s., 1998. ISBN 80-7201-141-3.
- PAVLÍČEK, Václav. *Ústavní právo a státověda*. II díl. I. Část. Ústavní právo České republiky. Praha: Linde a.s., 2001. ISBN 80-7201-273-8.
- PAVLÍČEK, Václav. *Ústavní právo a státověda*. II díl. II. Část. Ústavní právo České republiky. Praha: Linde a.s., 2004. ISBN 80-7201-472-2.
- REICHEL, Jiří. *Kapitoly metodologie sociálních výzkumů*. Praha: Grada Publishing, a.s., 2009. ISBN 978-80-247-3006-6.
- RUTRLE, Otto. *Duch sekularisace*. Náboženská revue, 1938.
- RUTRLE, Otto. *Vědecká organizace v práci duchovního*. Náboženská revue, 1938.
- RUTRLE, Otto. *Základní problémy duchovní péče*. Praha: Blahoslav, 1940.
- SALAJKA, Milan. *Křesťanská církev ve své duchovní aktivitě a práci: obzor praktické a pastorální teologie*. Praha: Karolinum, 1998. ISBN 80-7184-655-4.
- SKŘEJPEK, Michal. *Fontes iuris romani*. Praha: LexisNexis CZ s.r.o., 2004. ISBN 80-86199-89-4.
- SMOLÍK, Josef. *Pastýřská péče*. Praha: Kalich, 1991. Studijní texty Komenského evangelické bohoslovecké fakulty v Praze. ISBN 80-7017-276-2.
- VOGEL, Jiří. *Církev v sekularizované společnosti: (studie k husitské eklesiologii)*. Brno: L. Marek, 2005. Pontes pragenses (L. Marek). ISBN 80-86263-64-9.

## Seznam citovaných elektronických dokumentů

Český statistický úřad. *Jakého věku se pravděpodobně dožijeme*. [online]. Praha: Český statistický úřad, 30.5.2017 [cit. 30.11.2017]. Dostupné online na webových stránkách Českého statistického úřadu <https://www.czso.cz/csu/xb/jakeho-veku-se-pravdepodobne-dozijeme-2016> .

Český statistický úřad. *Lidé a společnost. Náboženská víra obyvatel podle výsledku sčítání lidu*. [online]. Praha: Český statistický úřad, Ročník 2014. Kód publikace: 170220-14, str. 36 a str. 39. [cit. 30.11.2017]. Dostupné online na webových stránkách Českého statistického úřadu <https://www.czso.cz/documents/10180/20551795/17022014.pdf/c533e33c-79c4-4a1b-8494-e45e41c5da18?version=1.0> .

Český statistický úřad. *Obyvatelstvo podle věku a rodinného stavu*. [online]. Praha: Český statistický úřad, 2014. [cit. 30.11.2017]. Dostupné online na webových stránkách Českého statistického úřadu <https://www.czso.cz/documents/10180/20554227/1300691501.pdf/5713f724-caf9-413d-8747-59b0d72d6c0b?version=1.0> .

DOSTÁL, Dalibor. *Rychleji, levněji, úsporněji. Průmysl 4.0 slibuje větší zisky a šetrnější provoz* [online]. Praha: EU-Media, s.r.o., 6. září 2016 [cit. 30.11.2017]. Dostupné na webu: <http://euractiv.cz/kratce-odjinud/digitalni-agenda/rychleji-levneji-usponeji-prumysl-4-0-slibuje-vetsi-zisky-a-setrnejsi-provoz/> .

Evropský parlament. *Zákon o robotech: Regulace robotiky* [online]. 7. února 2017. [cit. 30.11.2017]. Dostupné na webu: <https://www.europarl.europa.eu/cs/programme/society/robo-law-regulating-robotics> .

Evropský parlament. *Zpráva obsahující doporučení Komisi o občanskoprávních pravidlech pro robotiku (2015/2013(INL))* [online]. 27. ledna 2017. [cit. 30.11.2017]. Dostupné na webu: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+REPORT+A8-2017-0005+0+DOC+XML+V0//CS> .

FRANCOVÁ, Pavla (ed.). *Miliardář Babiš mediálním magnátem. Koupil vydavatele MF Dnes, Lidových novin i Metra* [online]. Praha: Economia, a.s., Hospodářské noviny IHNEC.cz, 26.6.2013. ISSN 1213-7693. [cit. 30.11.2017]. Dostupné na webu: <https://byznys.ihned.cz/c1-60141790-andrej-babis-koupil-mafnu> .

HORČÍK, Jan. *Nová éra průmyslu: Proč bychom se měli přestat bát, že nám roboti seberou práci* [online]. Praha: TISCALI MEDIA, a.s., 25. července 2016. [cit. 30.11.2017]. Dostupné na webu: <https://zpravy.tiscali.cz/nova-era-prumyslu-proc-bychom-se-meli-prestat-bat-ze-nam-roboti-seberou-praci-281676> .

*Komisař vyhodil i vyplněné tiskopisy* [online]. Praha: MAFRA, a.s., 4. července 2001. [cit. 30.11.2017]. Dostupné na webu: [https://zpravy.idnes.cz/komisar-vyhodil-i-vyplnene-tiskopisy-d89-zpr\\_archiv.aspx?c=A010703\\_191408\\_scitani2001\\_jpl](https://zpravy.idnes.cz/komisar-vyhodil-i-vyplnene-tiskopisy-d89-zpr_archiv.aspx?c=A010703_191408_scitani2001_jpl) .

Místo dalších čtyř Ukrajinců radši jednoho robota ze Švýcarska, radí ekonom [online]. Praha: MAFRA, a.s., 30. září 2017. [cit. 30.11.2017]. Dostupné na webu: [https://ekonomika.idnes.cz/rozhovor-s-ekonomem-kovandou-nedostatek-kvalifikovanych-lidi-p7k-/ekonomika.aspx?c=A170929\\_092657\\_ekonomika\\_nio](https://ekonomika.idnes.cz/rozhovor-s-ekonomem-kovandou-nedostatek-kvalifikovanych-lidi-p7k-/ekonomika.aspx?c=A170929_092657_ekonomika_nio) .

MLSOVÁ, Ludmila. *Hlavní města pervitinu. Napříč Evropou vedou České Budějovice a Praha* [online]. Praha: MAFRA, a.s., 2. června 2014. [cit. 13.5.2018]. Dostupné na webu: [https://budejovice.idnes.cz/budejovice-a-praha-hlavni-mesta-pervitinu-fgr-/budejovice-zpravy.aspx?c=A140531\\_2069722\\_budejovice-zpravy\\_mrl](https://budejovice.idnes.cz/budejovice-a-praha-hlavni-mesta-pervitinu-fgr-/budejovice-zpravy.aspx?c=A140531_2069722_budejovice-zpravy_mrl)

Sčítat, nebo zprůměrovat? Odečet hlasů neúspěšným kandidátům budí dohady [online]. Praha: MAFRA, a.s., 23. listopadu 2012. [cit. 30.11.2017]. Dostupné na webu: [https://zpravy.idnes.cz/reakce-vyrazenych-kandidatu-na-funkci-prezidenta-f7k-/domaci.aspx?c=A121123\\_150530\\_domaci\\_kop](https://zpravy.idnes.cz/reakce-vyrazenych-kandidatu-na-funkci-prezidenta-f7k-/domaci.aspx?c=A121123_150530_domaci_kop) .

SCHOR, Juliet. *Born to Buy: The Commercialized Child and the New Consumer Culture* [online]. Simon and Schuster, 2004 [cit. 2015-12-02]. Dostupné na webu: [https://books.google.cz/books?hl=cs&lr=&id=NRxxuTIyt6AC&oi=fnd&pg=PR9&dq=born+to+buy&ots=71fpdUBY5p&sig=QQU4AMP71JnmFAZSR3DRr1ZtnWs&redir\\_esc=y#v=onepage&q&f=false](https://books.google.cz/books?hl=cs&lr=&id=NRxxuTIyt6AC&oi=fnd&pg=PR9&dq=born+to+buy&ots=71fpdUBY5p&sig=QQU4AMP71JnmFAZSR3DRr1ZtnWs&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false)

SMEJKALOVÁ, Kateřina. *Novou průmyslovou revoluci musí řídit i pracující* [online]. Praha: Vydavatelství Referendum s.r.o., 3. srpna 2017 [cit. 30.11.2017]. Dostupné na webu: <http://denikreferendum.cz/clanek/25774-novou-prumyslovou-revoluci-musi-ridit-i-pracujici> .

ŠTÍPA, Martin. *Umělá inteligence a odpovědnost za škodu aneb redefinování zákonů robotiky, část II.* [online] Ostrava: ATLAS consulting spol. s r.o., 13. června 2017. ISSN: ISSN 2336-4114. [cit. 30.11.2017] Dostupné na webu: <https://www.pravniprostor.cz/clanky/ostatni-pravo/umela-inteligence-a-odpovednost-za-skodu-aneb-redefinovani-zakonu-robotiky-cast-ii> .

VÁVRA, Jan. *ČSSD varuje před roboty a úbytkem práce. Lidé by mohli dostávat peníze za péči o přírodu či blízké* [online]. Praha: CN Invest a.s., 5. dubna 2017. ISSN 1213-8991 [cit. 30.11.2017]. Dostupné na webu: <http://zpravy.e15.cz/volby/volby-2017/cssd-varuje-pred-roboty-a-ubytkem-prace-lide-by-mohli-dostavat-penize-za-peci-o-prirodu-ci-blizke-1330865> .

VÁVRA, Jan. *Vrátí nás průmysl 4.0 blíže Baťovi? Přechod do nové éry vyžaduje dlouhodobější investice* [online]. Praha: CN Invest a.s., 5. května 2017. ISSN 1213-8991 [cit. 30.11.2017]. Dostupné na webu: <http://zpravy.e15.cz/clanek/domaci/ekonomika/vrati-nas-prumysl-4-0-blize-batovi-prechod-do-nove-ery-vyzaduje-dlouhodobější-investice-1332128> .

WHITE, Ryen W., PAPARRIZOS John. *Screening for Pancreatic Adenocarcinoma Using Signals From Web Search Logs: Feasibility Study and Results* [online]. in: Journal of oncology practice, The Authoritative Resource for Practicing Ontology, Volume 12, Issue 8. New York: Columbia University, 2016. str. 735. [cit. 30.11.2017]. Dostupné online na <http://ascopubs.org/doi/full/10.1200/JOP.2015.010504>.

## Summary

Poimenické aspekty komunikace na pomezí individuální eschatologie

The poimenical aspects of communication at the interface with individual eschatology

Jiří Flam

The present thesis responds to a question, whether there is a way of communication that can be used by churches to address the world, and that is not sufficiently used by the churches today. The thesis thus presents a specific means of communication, which is the law.

The law is described as a communication process, and different methods how one can enter into such a communication process are presented.

The success of a communication process depends on willingness of participants of such a process to communicate with each other. For this reason, the thesis also deals with the question, whether churches should seek the use of means of communication addressing the society as a whole, while the alternative might be the creation of closed theological elites. The answer to this question is sought through the Christological meaning of communication.

The last part of the thesis focuses on research that would provide a partial answer to the question, whether the Czech society is actually interested in communication with churches, with special emphasis on communication concerning selected topics from the field of individual eschatology.

Thus, the thesis deals with the question whether there actually is a demand for services related to death and dying that has not been met, and how intensive such demand is. After all, it is the phenomenon of death that is able to destroy the totality in perception of the world and to open a human heart to eschatological dimensions of being. For these reasons, this domain is open to activities of the Church.

The research has shown that the latent demand for communication related to death might reach up to 85 %. This information is relevant for providers of services with communication as main business (notably the media, political parties, churches, marketing advisers).

Very strong latent demand for consulting services regarding dying can be expected by the consulting industry. More than 48 % of the citizens older than 18 may be interested in or considering the use of such services.

Another issue discussed in the thesis is the question of the position of churches in the Czech Republic and new possibilities in the process of communication that arise from the position of churches. The thesis analyses whether there is some other reason for the efficient communication of churches than the existing individual demand for their services. Hence, there is a link between the ways we communicate and the ways we interpret the world. It is the law – which is an important means of communication – that is used for reinterpretation of the state and its institutions, and hence for the collective reinterpretation of the world. Therefore, the actual issue that the churches should address is the redefinition of their position in the world.

A partial conclusion of the thesis is finding that the position of churches has worsened after they received the compensation by state and that they are endangered by further marginalization. Only the Roman Catholic Church will be able to significantly influence the development in the Czech Republic as a result of that compensation. Hence, the Roman Catholic Church will reach the state when it might significantly participate in the political and economic system and will be able to define this system by its own activities. Contrary, the other churches will continue to stand outside the system and will need to find other ways how to communicate their interpretations of the world to the world.

The author also puts the data obtained from the research into the context of various theories of death. This approach enables identification of risk areas that should be effectively targeted while providing the spiritual care. Those areas are the body, the sexuality as a relationship to the other and the area of human consciousness. It is the area of consciousness that is presented as a risk area, potentially threatened with the development of artificial intelligence and with unclear roles and boundaries between that intelligence and our consciousness.